

ՀՈՂԵՐ

§ 189. Գրաբարի հողերն են՝ *ս, դ, ն*, որոնք գործածվում են ցուցական, դիմորոշ, ստացական և որոշիչ իմաստներով:

1. Ցուցական իմաստով գործածվելիս արտահայտում են *այս, այդ, այն* դերանունների նշանակությունը. օրինակ՝ Ընկեցէք զիս ի ծովդ (Յովհ., Ա, 12)=Գցե՛ք ինձ այդ ծովի մեջ: Ես ատերակացս ո՞ւմ թագաւորեմ (Խոր., 2-րդ, ԿԱ)=Ես այս ավերակների վրա ո՞ւմ (ինչպե՞ս) թագավորեմ: Ես այս է պատճեն հրովարտակի՛ն (Եղիշէ, էջ 71) =Եվ այս է այն գրության պատճեն:

2. Դիմորոշ իմաստով գործածվելիս արտահայտում են *ես, դու, մեք, դուք* դերանունների նշանակությունը. օրինակ՝ Ես արդ եթէ ես լուացի գոսս ձեր, տէրս և վարդապետս (Յովհ., ԺԳ, 14)=Եվ արդ՝ եթէ ես՝ տերս և վարդապետս, լվացի ձեր ոտքերը: Չորմէ դուդ ասացեր (Երեմ., ԼԲ, 43)=Որի մասին դու ինքդ ասացիր:

3. Ստացական իմաստով գործածվելիս այդ հողերը արտահայտում են *իմ, քո, մեր, ձեր, իր, իրեանց, նորա, նոցա* դերանունների նշանակությունը, որոնց հետ էլ հաճախ գործածվում են. օրինակ՝ Եկին լցին զաշխարհս Հայոց (Բուզ., 5-րդ, ԾԵ)=Եկան լցվեցին (բառացի՝ լցրին) մեր Հայոց աշխարհը: Քաղցրացո՛ղ դառնութիւն արտիդ (Եղիշէ, էջ 167)=Քաղցրացրու քո արտի դառնությունը: Ի մարմինդ քո բուսցի փուշ և տատասկ (Բուզ., 6-րդ, Թ)=Քո մարմնի վրա թող բուսնի փուշ և տատասկ: Ձի որ լաւ ոք եկեալ յաշխարհ մեռանէր, վասն յիշատակի քաջութեանն զպատկերն երանգօք ի նկարու հանէին (Եզնիկ, 3-րդ, Ե)=Որովհետև երբ աշխարհ եկած մի քաջ անձնավորություն մեռնում էր, նրա քաջության հիշատակի համար պատկերը ներկերով նկարում էին:

4. Որոշիչ իմաստով գործածվում է *ն* հողը, որն ունի աշխարհաբարի նույն *ն* կամ *ը* հողի նշանակությունը. օրինակ՝ Եկին ամենայն քաղեայքն և աստեղագէտքն (Բուզ., 4-րդ, ԾԳ)=Եկան բոլոր քաղկյաններն ու աստղագուշակները: Ես իբրև ելին ի նաւն, հանդարտեաց հողն (Մատթ., ԺԴ, 32)=Երբ մտան նավը, քամին դադարեց: Քաջալերէր զընկերակիցսն իր (Եղիշէ, էջ 177)=Քաջալերում էր իր ընկերակիցներին:

§ 190. Գրաբարում հողերն ունեն գործածության հետև յալ ընդհանուր կանոնները:

1. Գրաբարում սովորաբար որոշիչ հող չեն ընդունում.

ա) Այն գոյական անունները, որոնք գործածվում են ընդհանուր, վերացական, ոչ կոնկրետ առումով, օրինակ՝ Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր, որդի անմիտ՝ տրտմութիւն է մօր (Առակ., Ժ, 1): Ես զօճ յաղթանդամ, կամ զգագան ինչ ծովածին կոչեն զիրք վիշապ (Եզնիկ., 1-ին, ԻԵ): Նոյնպէս և ի բան-

զարս է ինչ՝ որ առանձինն աստակիչ է, և խառնեալ ընդ այլ արմատս՝ բժշկիչ պէսպէս ցաւոց լինի (Եզնիկ, 1-ին, ԺԵ):

Ծանոթութիւն. Հաճախ հայցական հոլովով դրված և *զ* նախդիր ունեցող գոյական անունները գործածված են ընդհանուր, վերացական իմաստով, որոնք այս դեպքում նույնպէս որոշիչ հող չեն ստանում (տես բերված օրինակները):

բ) Բնության մեջ գոյություն ունեցող եզակի առարկաների անունները (լուսին, արեգակն, երկիր, երկին, աշխարհ, հիւսիս, հարաւ և այլն). օրինակ՝ Եւ լուսին, ասեն, ի ներքոյ է քան զարեգակն (Եզնիկ, 3-րդ, Ա): Երկներ երկին, երկներ երկիր, երկներ և ծովն ծիրանի (Խոր. 2-րդ, ԼԱ):

գ) Հատուկ անունները, մանավանդ, երբ ընդգծված, շեշտված չեն. օրինակ՝ Փախստական լինի Կաղմոս առ Հայկ (Խոր., 1-ին, ԺԱ): Ելանէ հրաման ի Շապիոյ՝ ամենայն զօրացն Պարսից երթալ ընդ Մեիրուժանայ ի Հայս ի պատերազմ (Խոր., 3-րդ, ԼԷ): Առաքեաց ի Մակեդոնիա երկուս ի պաշտօնէիցն իւրոց (Գործ., ԺԹ, 22):

2. Եթե հատուկ անունն ունի նախադաս ածական կամ գոյական լրացում, ապա վերջինիս վրա դրվում է *ն* որոշիչ հողը, իսկ եթե հատուկ անունն է դրվում նախադաս, թե՛ հատուկ անվան, թե՛ ածական կամ գոյական անդամների վրա սովորաբար հող չի դրվում. օրինակ՝ Մեծն Ներսէս-Ներսէս մեծ, քաջն Վարդան-Վարդան քաջ, գետն Երասխ-Երասխ գետ, արքային Արշակայ-Արշակայ արքայի և այլն: *Սուրբն Յովսէփ* հեզաբար սկսալ խօսել ընդ դահճին (Եղիշէ, էջ 146): Լուսալ զայս ամենայն *թագաւորն Տրդատ* (Ազ., ՃԻԳ, 860): Յառաջ մատեալ *Ղևոնդ երէց* (Եղիշէ, էջ 162): Սկիզբն արարեալ *յամացն Արշակայ* արքայի *որդոյն Տիրանայ*, և կոուէր մինչև *յամն* վեցերորդ *Արտաշիսի* արքայի Հայոց, *որդոյն Վառնշապիոյ* (Եղիշէ, էջ 6):

3. Երբ որոշյալը կամ հատկացյալը գեղչվում են, այսինքն՝ որոշիչն ու հատկացուցիչը գործածվում են իբրև փոխանուններ, վերջիններիս վրա դրվում են սովորաբար *ն*, երբեմն էլ *ս*, *դ* հողերը. օրինակ՝ Չչարն եղծանէր և բարւոյն տայր զթագաւորութիւնն (Եզնիկ, 2-րդ, Գ): Տո՛րք զկայսերն կայսեր և զաստուծոյն՝ աստուծոյ (Մատթ., ԻԲ, 21): Որ առ զհինգն, գործեաց նոքօք և շահեցաւ այլ ևս իհնգ: Նոյնպէս և որ զերկուսն՝ շահեցաւ այլ ևս երկուս (Մատթ., ԻԵ, 16-17): Արդ աասիկ քոյդ ցքեզ (Մատթ., ԻԵ, 25): Եւ նա չլոացելոյն և չծնելոյն անուն դներ (Եզնիկ, 2-րդ, Գ): Եթէ չիցէ ինձ իշխանութիւն յիմսս առնել զինչ և կամիմ (Մատթ., Ի, 15):

4. Երկրորդական նախադասությունները գլխավորին կապող *որ*, ինչպէս և *որ ինչ*, *որ ոք*, *որպէս*, *ուր*, *զի*, *յորժամ* հարաբերականներին հաջորդող բառերի վրա սովորաբար դրվում է *ս*, *դ*, *ն* հողերից մեկը: Այս դեպքում *ս*, *դ*, *ն* հողերը մշանակում են. *ս-ն՝ ես*, *սա*, *այս* և նրանց հոգնակիները, *դ-ն՝ դու*, *դա*, *այդ* և նրանց հոգնակիները, *ն-ն՝ նա*, *այն* և նրանց հոգնակիները, որոնք աշխարհաբար կարող են չթարգմանվել. օրինակներ՝ Քաղցրութեամբ լո՛ւր գոր ասելոցս ենք (Եղիշէ, էջ 45)՝Քաղցրութեամբ լսի՛ր, ինչ որ (մենք) ասելու ենք:

Չոր ինչ խնդրեցերն՝ երթ տուեալ լիցի քեզ (Բուզ., 5-րդ, Է): Էր ժամանակ՝ յոր-
ժամ հիղո՞ւ չէր ի միջի (Եզնիկ, 1-ին, Ը):

5. Երբ ետադաս որոշիչն արտահայտված է *այս, այդ, այն* ցուցական դե-
րանուններով, նախադաս որոշյալի վրա դրվում են համապատասխան *ս, դ, ն*
հոդերը (մանրամասնությունները տե՛ս ցուցական դերանունների բաժնում):

6. Գրաբարում հատկացուցչի և հատկացյալի կապակցության մեջ հոդը,
ի տարբերություն աշխարհաբարի, դրվում է հատկացուցչի վրա, իսկ եթե
հատկացուցիչը հատուկ անուն է՝ հատկացյալի վրա. օրինակ՝ Եկաց ի վերայ
ջուրց գետոյն (Ազ., ՃԺԸ, 833): Գուժկան հասաներ ի կողմանցն Քուշանաց
(Եղիշէ, էջ 49):

Ծանոթություն. Եթե հատկացուցիչն արտահայտվում է ստացական և ցու-
ցական դերանուններով, հոդը սովորաբար դրվում է հատկացյալի վրա. օրի-
նակ թէ որ յորդոցն իմոց վաղ առ իս հասցէ՝ զնա թագատր արարից (Եզնիկ,
2-րդ, Գ): Մեծամեծ չարիս հասուցին ի վերայ զօրացն ձերոց (Եղիշէ, էջ 164):
Եւ բարկացեալ տերն նորա (Մատթ., ԺԸ, 34):

7. Որոշչի և որոշյալի կապակցության մեջ հոդը դրվում է որոշյալի վրա,
իսկ եթե որոշյալը հատուկ անուն է՝ որոշչի վրա. օրինակ՝ Ի նոյն ջուրս պիղծ
ճճիքն ընդ սուրբ ձկունսն սնանիցիս (Եզնիկ, 2-րդ, ԺԱ): Չապականելի մար-
մինդ գէշաքարշ արարեալ (Եղիշէ, էջ 8): Եւ երթիցեն նոքա ի տանջանսն յա-
լիտենականս (Մատթ., ԻԵ, 46): Վիշապագունք գողացան զմանուկն Արտա-
ւազդ (Խոր., 2-րդ, ԿԱ):

8. Գրաբարում հաճախ հոդերը ոճական նկատառումներով, իբրև ավե-
լադրություն, կարող են կրկնվել. օրինակ՝ Կամ որպէս երեցն Մրջիւնիկն մա-
հուան դեղովն զնա... սպանաներ (Բուզ., 4-րդ, ԺԵ): Ի կապելոցս երիցանցս
գորս մեք այսօր ի բաց տանիմք (Փարպ., 2-րդ, ԾԳ):

Վարժություն 159. *Թարգմանել, բացատրել, թե ընդգծված հոդերը ի՞նչ ի-
մաստով են գործածված (ցուցական, դիմորոշ, ստացական, որոշիչ):*

Խիստ են խնդրուածքդ, գոր խնդրեցերդ: Խելամուտ լեր բանիցս գոր խօ-
սեցայց ընդ քեզ: Արձակեա՛ գժողովուրդադ, զի երթիցեն... զնեսցեն իրեանց
կերակուրս: Իջուցանէին անթիւ գանձս ի բերդէ: Եւ ընդէ՞ր լինիցի քաղաքդ ա-
ւերակ: Արձակէ զձեզ ի կապանացդ յորում էքդ: Սա՞ է որդին ձեր, գորմէ դուքն
ասէիք, եթէ կոյր ծնաւ: Յանձն առ, ասեն, զիրաման թագատրիդ: Գառնային
յաշխարիս մեր: Մեք պատրաստ ենք ի մեռանել վասն քո սիրոյդ: Որպէս կար-
ծեադ՝ ասա ինձ: Արա գոր ասենքս քեզ: Եթէ ոչ արձակէք զդա ի բանտդ, այ-
րենք զքաղաքս զամենայն: Կամ թէ ակն քո չա՞ր է, զի ես առատս եմ: Հայր,
տուր ինձ բաժին, որ անկանի յրնչիցդ: Հատո՛ ինձ գոր պարտիսդ:

Վարժություն 160. *Թարգմանել, բացատրել, թե նախադասության ո՞ր ան-
դամի կամ բառի վրա են դրված ընդգծված հոդերը և ի՞նչ կանոնի համաձայն:*

Բախեաց գրուրս սենեկիմ: Լռեաց ձայնն յորդորեցուցիչ: Եկն նահապետն Վարդան առ Արշակ: Ոչ գիտեմ զկիևդ գորմէ ասեսդ: Երեցն Ղևոնդ հրաման ատեալ ի սուրբ ընկերացն: Բացին գրուռն քաղաքիմ: Գստերքդ՝ դստերք իմ են: Չինչ է, որ եղև ն ճոյն ինքն որ լինելոցն է: Ձկամուրջն Արտաշատու գտին ատերեալ: Ողբա՛ հանդերձ մարգարէութեամբ որ ինչ թշուառացաքսս և որ ինչ թշուառանալոցս եմք: Եկին ընդ նոսա սուրբքն Յովսէփի և Ղևոնդ երեց: Երբ դու ընդ արսդ ընդ այրոսիկ: Շուրջ գնովա հարքն ծերք բնակեալ էին: Ոչ է հնար մեզ գերծանել ի չարէս յալսմանէ: Ար եղև ն իսկ երկիցս, որպէս ասենն, առ Թէոդոսի կայսերք: Գոն նշանագիրք հայերէն լեզուոյս:

Վարժութիւն 161. *Թարգմանել, ընդգծված հատկացուցիչ-հատկացյալի և որոշիչ-որոշյալի կապակցութիւնները գործածել ն հորով՝ գրաբարի հողա-տոբյան կանոններին համապատասխան:*

Արձակեաց զԱրշակ ի կապանաց երկաթեաց: Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեան Արտաշիսի: Ոչ ևս ուտելով ի պատուիրեալ ծառոյ: Բագունք և քաջք զհետ լինէին փախուցելոյ Տիրիթայ: Մնացելոց զօրաց հրաման տայր: Ետ անծել գերանելի Գայիանէ: Կոտորէին զամենայն զօրս Պարսից: Ի ներքս մտեալ բոլոր զօրք: Եւ ի կատարել ամաց քառասնից՝ երևեցաւ նմա յանապատի: Ի կիրճս ճանապարհաց արգելին գնոսա: Անկաւ զպարանոցաւ նորա և համբուրեաց զնա: Երկեայ, զնացի և թաքուցի զբանքար քո յերկրի: Ոչ արձակէ զեզ իւր... և տանի տայ ջուր:

ՎԱՐՔ ՄԱՇՏՈՅԻ

(Հատուած)

Առն, զոր ի նախակարգ բանիս¹ նշանակեմք, վասն որոյ և փոյթ արարեալ մեր պատմելոյ, էր Մաշտոց անուն, ի Տարօնական գաւառէն, ի Հացեկաց գեղջէ, որդի առն երանելոյ Վարդան կոչեցելոյ: Ի մանկութեան տիսն վարժեալ² հելլենական դպրութեամբն, եկեալ հասեալ ի դուռն³ Արշակունեաց թագաւորաց Հայոց Մեծաց, կացեալ յարքունական դիւանիին, լինել սպասատր արքայատուր հրամանացն առ հազարապետութեամբքն⁴ աշխարհիս Հայոց՝ Առաւանայ ուրումն: Տեղեկացեալ և հմուտ եղեալ աշխարհական կարգաց, ցանկալի եղեալ զինուորական արուեստիւն իւրոց զօրականացն: Եւ անդէն ուշ եղեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց, որով առ ժամայն լուսաւորեալ և թնամուխ միջամուխ եղեալ յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն զարդարեալ, հարկանէր զիշխանացն սպասատրութիւնս:

... Առեալ այնուհետև երանելոյն գիաւատացեալս իւր, դիմեալ իջաներ 194

յանկարգ և յանդարման տեղիս Գողթան: Այլ և ընդ առաջ ելանէր նմա իշխանն Գողթան, այր երկիրաժ և աստուածասէր, որում անուն էր Շաքիթ. և ասպնջական հիւրամեծար գտեալ՝ բարեպաշտութեամբ սպասաւորէր ըստ աշակերտաց հաւատոցն Քրիստոսի: Իսկ երանելոյն վաղվաղակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկանէր զգաւառովմ⁵ հանդերձ միամիտ աստարութեամբ իշխանին. գերեալ զամենեսեան ի հայրենեաց ամանդելոց, և ի սատանայական դիւապաշտ սպասաւորութենն՝ ի հնագանդութիւն Քրիստոսի մատուցանէր:

... Եւ իբրև ատուրս բազումս անդէն ի նմին դեգերէր, յարուցեալ այնուհետև հասանէր առ սուրբ կաթողիկոսն Հայոց Մեծաց, որոյ անուն ճանաչէր Սահակ, զոր պատրաստական գտանէր նմին փութոյ հաւանեալ...:

Ապա ելանէր նոցա պարզև ական⁶ յամենաբարին աստուծոյ ժողովել զաշխարհահոգ խորհուրդն երանելի միաբանելոցն, և ի գիտ նշանագրաց Հայաստան ազգին հասանել:

Բազում հարցափորձի և քննութեան զանձինս պարապեցուցեալ և բազում աշխատութեանց համբերեալ, ազդ առնէին ապա և զկանխագոյն խնդրելին իրեանց թագաւորին Հայոց, որոյ անուն կոչէր Վռամշապուհ:

Յայնժամ պատմէր նոցա արքայն վասն առն ուրումն ասորոյ եպիսկոպոսի ազնուականի՝ Դանիէլ անուն կոչեցելոյ, որոյ յանկարծ ուրեմն գտեալ նշանագիրս աղփաբետաց հայերէն լեզուի: Եւ իբրև պատմեցաւ նոցա յարքայէ վասն գտելոյն ի Դանիէլէ, յօժարեցին զարքայ՝ փոյթ առնել վասն պիտոյիցն այնոցիկ: Եւ նա առաքէր զոմն Վահրիճ անուն հրովարտակօջ առ այր մի երեց, որոյ անուն Հաբէլ կոչէին, որ էր մերձաւոր Դանիէլի ասորոյ եպիսկոպոսի:

Իսկ Հաբէլին զայն լուեալ, փութանակի հասանէր⁷ առ Դանիէլն, և նախ ինքն տեղեկանայր ի Դանիէլէ նշանագրացն, և ապա առեալ ի նմանէ առաքէր առ արքայն յերկիրն Հայոց: Ի հինգերորդի ամի թագաւորութեան նորա ի նա հասուցանէր: Իսկ արքային հանդերձ միաբան սրբովքն Սահակաւ և Մաշտոցիւ ընկալեալ զնշանագիրսն ի Հաբէլէն, ուրախ լինէին:

Ապա առեալ երանելի հոգաբարձուացն զյանկարծագիտ խնդրելին, հայցէին և ս յարքայէ մանկուսն մատաղս, որով զնշանագիրսն արծարծել մարթացն: Եւ յորժամ բազումք ի նոցանէ տեղեկանային, ապա հրաման տայր ամենայն ուրեք նովին կրթել. որով և յաստիճան իսկ վարդապետութեան գեղեցիկ՝ երանելին հասանէր, և իբրև⁸ ամս երկու կարգեալ զվարդապետութիւն իւր. և նովին նշանագրովք տանէր:

(Կորին, 36-44)

¹ ի նախակարգ բանիս-մեր խոսքի սկզբում, առաջաբանում

⁵ զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ ձեռն արկանէր զգաւառովմ-ավետա-

² այստեղ և հաջորդ նախադասություններում
անցյալ դերբայը հաճախ գործածված է
դիմավոր բայի նշանակությամբ՝ վարժեալ-
կրթվել էր, եկեալ հասեալ-եկել, հասել էր
³ այստեղ՝ արքունիք, պալատ
⁴ առ նախդիրը գործիական հոլովի հետ
ժամանակի իմաստով՝ հազարապետու-
թյան օրոք, ժամանակ

բանական արվեստը բանեցելով՝ սկսեց
(քարոզել) գավառում
⁶ ելանէր նոցա պարգևական-
պարգև վեց նրանց
⁷ այստեղ և հաջորդ նախադասություններում
անցյալ անկատարը գործածված է
անցյալ կատարյալի իմաստով
⁸ այստեղ՝ մտավորապես, մտա

ՈՐ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆԸ

§ 191. Ինչպես արդի հայերենում, այնպես էլ զրաբարում հարաբերական դերանունները նույն հարցական դերանուններն են առանց հարցականի: Դրանցից իր շարահյուսական կիրառություններով առանձնանում է *որ* հարաբերական դերանունը:

Որ հարաբերականը երկրորդական նախադասությունը կապում է գլխավորին: Այս դեպքում գլխավոր նախադասությունը կարող է ունենալ կամ չունենալ համապատասխան հարաբերյալ:

1. Երբ գլխավոր նախադասությունը ունենում է հարաբերյալ, *որ* հարաբերականը թվով համաձայնում է նրան, բայց դրվում է երկրորդական նախադասության մտքի պահանջած հոլովով. օրինակ՝ Բերեխն *ածուխ, որով* խարեին զաչսն Տիրանայ (Բուզ., 3-րդ, Ի): Ջի ցուցցէ թէ էր *ոմն՝ որում* նա վասն որդոյն յաշտ առնէր (Եզնիկ, 2-րդ, Ե):

Ծանոթություն. Հոգնակի ուղղական և հայցական հոլովներով դրված հարաբերյալներին *որ* հարաբերականը թվով կարող է համաձայնել կամ չհամաձայնել. օրինակ՝ Եւ *արք պարսիկք, որք* փախուցեալ էին վասն քրիստոնէութեան... կալաւ և ետ ի ձեռս նորա (Եղիշէ, էջ 7): Մահապարտ են *այնոքիկ՝ որ* իշխեն խօսել չարութիւն զՄուշեղէ (Բուզ., 5-րդ, Դ): *Չբարամունսն զոր* ի ձեռին ունէր, ցորդին իւր ցՌրմիգդ ետ (Եզնիկ, 2-րդ, Ե):

2. Եթէ գլխավոր նախադասության հարաբերյալները արտահայտվում են *նա, այն* դերանուններով, հաճախ զեղչվում են: Այս դեպքում *որ* հարաբերականը նշանակում է *նա որ, այն որ* կամ՝ *ով որ, ինչ որ, որը որ, որ մեկը որ, այն ինչ որ*. օրինակ՝ Եւ մատուցեալ որ զհինգ քանքարն առ (Մատթ., ԻԵ, 20)=Մտտեցավ նա, որ հինգ քանքար էր վերցրել: Որ կամի փոխ առնուլ ի քէն՝ մի՛ դարձուցաներ զերեսս (Մատթ., Ե, 42)=Ով որ կամենում է...:

3. Երբ գլխավոր նախադասության հարաբերյալը բացակայում է, *որ* հարաբերականը երբեմն դրվում է ոչ թե երկրորդական, այլ գլխավոր նախադասության մտքի պահանջած հոլովով, այսինքն՝ այն հոլովով, որով պիտի դրվեր բացակայող հարաբերյալը. օրինակ՝ Որում խնդրէ ի քէն՝ տուր (Մատթ., Ե, 42)՝ փխ. այնմ որ խնդրէ՛ տուր: Որոց մտանենն՝ չտայք թոյլ մտանել (Մատթ., ԻԳ, 13)՝ փխ. այնոցիկ, որք մտանեն:

Վարժություն 162. *Թարգմանել, բացատրել, թե որ հարաբերականը ինչպես է համաձայնել գլխավոր նախադասության հարաբերյալին և ի՞նչ հողովոլ է դրված:*

Եկին հասին ի գեղ մի, որում անուն Դալարիս կոչէին: Ոչ թողցես զայնուսիկ որ խնդրեն զքեզ: Եւ կանեփուկն թուփ ինչ է, որոյ սերմն նորա դեղ է: Փըրկեա՛ զիս յայնցանէ՛ որ պաշարեցին զիս: Տայ նոցա գեղս և դաստակերտս ընտիրս և յարմարս՝ յայնոցիկ ժառանգութենէ, որք ի բաժնոյն Պարսից մնացին: Լուան նախարարքն Հայոց, այնք՝ որք ունէին զիշխանութիւն ի գաւառս բաժնին Պարսից: Նա և արջք օրհասականք ընդ վախճանել շնչոցն հօրագոյնս կռուին. յորոց և իմաստունքն տեղի տուեալ փախչին: Ետ հրաման ժողովել զամենայն զօրս իւր և զմեծամեծս իւր և զփոքունս և զամենայն մարդիկ աշխարհին իւրոյ՝ որ ինքն իշխէր: Չիք տեղի թաքչելոյ այնոցիկ՝ որ գործեն զանօրէնութիւն: Եւ զգեցուցեն զպատմութեանն առնն այնմիկ գոր արքայն սիրէ: Չէին ի միջի լուսաւորքն, որք զթիւ աւուրց և ամսոց... կարգէին: Եւ առեալ զբարսմունսն՝ գոր ի ձեռնին իւրում ունէր, որովք զյաշտն առնէր, ետ ցորմիզդ:

Վարժություն 163. *Թարգմանել, վերականգնել գլխավոր նախադասության գեղչված աշխարհ կամ նա հարաբերյալը՝ դնելով որ հարաբերականի հողովոլ, իսկ վերջինս՝ երկրորդական նախադասության մտքի պահանջած հողովոլ:*

Ի գիշերի խնդրեցի գոր սիրեաց անձն իմ: Փրկեա՛ զորս ի մահ տանին: Որ սիրէ զխրատ՝ սիրէ զիմաստութիւն, և որ ատեայ զյանդիմանութիւն՝ անմիտ է: Առաջի տիկնոջն Փառանձեմայ ուտէին և ըմպէին և ուրախ լինէին որք էին ի տաճարին: Դուք երկիր պագանէք որում ոչն զիտէք: Չիա՞րդ կարիցեն նգովել զաստանայ, որք զկամս նորա կատարեն: Վա՛յ որ ասիցէ ցիայր իւր՝ թէ ընդէ՞ր ծնար զիս: Որպէս և տեսանեմք իսկ՝ ոչ միայն ի չափաւոր մարդիկ, այլ և յոր մեծն է քան զամենայն: Փրկեա՛ զմեզ ի ձեռաց որ չարչարենս զմեզ: Չոր տեսին աչք քո՝ խօսեանց: Եւ եկեցեն արտաքս. որոց զբարիս գործեալ իցէ: Երևել որոց ի խաւարի... նստէին:

ՎԱՐԳ ՄԱՇՏՈՅԻ

(Հատուած)

... Իսկ իբրև ի վերայ հասեալ¹, թէ չեն բաւական նշանագիրքն՝ ողջ ածել զսիրտբայս զկապս հայերէն լեզույն, մանաւանդ զի և նշանագիրքն իսկ յայլոց դպրութեանց թաղեալք և յարուցեալք դիպեցան, յետ այնորիկ դարձեալ կրկին անգամ ի նոյն հոգս դառնային, և նմին ելս խնդրէին ժամանակս ինչ:

Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշտոցի դաս մի մանկտոյ հրամանաւ ար-

քայի և միաբանութեամբ սրբոյն Սահակայ, և հրաժարեալք ի միմեանց համբուրի սրբութեանն՝ խաղայր գնայր ի հինգերորդ ամի Վռամշապիոյ արքային Հայոց, և երթեալ հասանէր ի կողմանս Արամի² ի քաղաքս երկուս Ասորոց. որոց առաջինն Եղեսիա կոչի, և երկրորդին Ամիդ անուն: Ընդդէմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն, որոց առաջնոյն Բաբիլաս անուն և երկրորդին Ակակիոս. հանդերձ կղերականօքն և իշխանօքն քաղաքաց պատահեալ, և բազում մեծարանս ցուցեալ հասելոցն՝ ընդունէին հոգաբարձութեամբ...:

Իսկ աշակերտասէր վարդապետին գտարեալսն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ, զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր (ի քաղաքին Եղեսացոց), և զոմանս ի յունական դպրութիւնն՝ անտի ի Սամուսատական քաղաքն զումարէր:

Եւ նորա իւրովք հաւասարօք զտվորականն առաջի եղեալ³ զաղօքս և զտքնութիւնս և զպաղատանս արտասուայից, զխստամբերութիւնս, զհոգս զաշխարհահեծս, յիշելով զասացեալսն մարգարէին, եթէ՝ «Յորժամ հեծեծեսցես, յայնժամ կեցցես»:

Եւ այնպէս բազում աշխատութեանց համբերեալ վասն իւրոյ ազգին բարեաց ինչ օճան գտանելոյ: Որում պարզևէր իսկ վիճակ յամենաշնորհողէն աստուծոյ. հայրական չափուն ծնեալ ծնունդս նորոգ և սքանչելի՝ սուրբ աջովն իւրով, նշանագիրս հայերէն լեզուին: Եւ անդ վաղվաղակի նշանակեալ, անուանեալ և կարգեալ, յօրինէր սիողոբայիւք կապօք:

Եւ ապա հրաժարեալ յեպիսկոպոսէն սրբոյ, հանդերձ օգնականօք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամուսատացոց, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն և յեկեղեցոյն մեծարեալ լինէր:

Եւ անդէն ի մմին քաղաքի գրիչ⁴ ոմն հելլենական դպրութեան Հռովանոս անուն գտեալ, որով զամենայն ընտրութիւնս նշանագրացն զնրբագոյնն և զլայնագոյնն, զկարճն և զերկայնն, զառանձինն և զերկնատորն, միանգամայն յօրինեալ և յանկուցեալ, ի թարգմանութիւն դառնային հանդերձ արամբք երկուք, աշակերտօքն իւրովք. որոց առաջնոյն Յովհան անուն կոչէին, յեկեղեաց գաւառէն, և երկրորդին Յովսէփ անուն՝ ի Պաղանական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն թարգմանելոյ զգիրս նախ յԱռակացն Մողոմոնի, որ ի սկզբանն իսկ ծանօթս իմաստութեանն ընծայեցուցանէ լինել, ասելով՝ եթէ «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»: Որ և գրեցաւ ձեռամբն այնորիկ գրչի, հանդերձ ուսուցանելով զմանկունս գրիչս մմին դպրութեան:

Ապա յետ այնորիկ առնոյր թողթս յեպիսկոպոսէ քաղաքին և հրաժարեալ ի նոցանէ հանդերձ ամենայն իւրովքն, բերէր առ եպիսկոպոսն Ասորոց: Որ յորոց նախընկալն եղև⁵, առաջի արկեալ⁶ նոցա զնշանագիրս աստուածատուրս. վասն որոյ բազում իսկ զովութիւնք յեպիսկոպոսաց սրբոց և յամենայն եկեղեցեաց բարձրանային ի փառս աստուծոյ, և ի մխիթարութիւն աշակեր-

տելոցն ոչ սակաւք: Յորոց հրաժարեալք այնուհետև և առեալ թուղթս աւետագիրս, հանդերձ շնորհատուր պարգևօքն և ամենայն իւրայիւքն, ի շնորհացն աստուծոյ ճանապարհորդ լինէր⁷. զօքն անօք անցեալ⁸ աշողութեամբ և հոգելից ուրախութեամբ եկեալ հասանէր ի Հայաստան աշխարհն, ի կողմանս Այրարատեան գաւառին, առ սահմանօք Նոր Քաղաքին⁹, ի վեցերորդ ամի Վռամշապիոյ արքային Հայոց Սեծաց:

... Եւ արդ եկեալ յիշելին մերձ ի թագաւորական քաղաքն, ազդ լինէր թագաւորին և սրբոյ եպիսկոպոսին: Որոց առեալ զամենայն նախարարագունդ աւագանւոյն ամբոխս, ի քաղաքէն ելեալ՝ պատահէին երանելւոյն զափամբ¹⁰ Ռահ գետոյն: Եւ զցանկալի ողջոյնն միմեանց տուեալ, ուստի և բարբառօք ցնծութեան և երգօք հոգևորօք և բարձրագոյն օրհնութեամբք ի քաղաքն դառնային, և զաւուրս տօնական ուրախութեամբ անցուցանէին:

(Վորին, էջ 46-54)

² ի վերայ հասանել. այստեղ՝ հասկանալ, իմանալ
² Արամ անունով կոչվում էր Ասորիքը
³ առաջի եղեալ-սկսեց
⁴ այստեղ՝ գրագիր
⁵ յորոց նախընկալն եղև-որոնցից
⁵ սկզբում ընդունվել էր
⁶ առաջի արկանել. այստեղ՝ ներկայացնել

⁷ ճանապարհորդ լինել-ճանապարհ ընկնել
⁸ անցանել զօքն անօք-օքն աններ անցնել, այսինքն՝ շատ օրերի ճամփա անցնել
⁹ նկատի ունի Վաղարշապատ քաղաքը, որն այն ժամանակ Հ-ի մայրաքաղաքն էր
¹⁰ զ նախդիրը գործիական հոլովի հետ տեղի իմաստով՝ Ռահ (Երասխ) գետի ափին

ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԳ

ՆԱԽԳԻՐՆԵՐ

§ 192. Գրաբարի նախդիրներն են՝ *առ, գ, ի(յ), ընդ, ըստ, ց*:

Նախդիրները գործածվում են տարբեր հոլովների հետ, բացի ուղղակահից՝ արտահայտելով բազմազան իմաստներ:

Եթե նախդիր կրող բառն ունի նախադաս կամ ետադաս լրացում կամ լրացումներ, ապա նախդիրը սովորաբար դրվում է նախադաս անդամից առաջ, ինչպես նաև կարող է կրկնվել նախադաս և ետադաս լրացումների վրա. օրինակ՝ *Շրջի ընդ անջրդին տեղիս* (Մատթ., ԺԲ, 43): *Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ* (Եղիշէ, էջ 9): *Չարամահ սպանանէին զամենեսեան յամենայն ի բերդսն* (Բուգ., 4-րդ, ԾԹ): *Եղև սով ասատիկ յաշխարհին յայնմիկ* (Ղուկ., ԺԵ, 14):

§ 193. Առ նախդիրը գործածվում է հայցական, տրական, բացառական և գործիական հոլովների հետ:

1. Առ նախդիրը հայցական հոլովի հետ արտահայտում է.

ա) *Դեպի, մոտ* իմաստները. այս դեպքում նախդիր կրող բառը ցույց է տալիս այն անձը, որին ուղղված է գործողությունը (ուղևորման հայցական) կամ այն տեղը, առարկան, որտեղ կամ որի մոտ կատարվում է գործողությունը. օրինակ՝ Առաքեաց առ նա (=մրա մոտ) բազում զանձիք (Եղիշէ, էջ 7): Ո՞վ ես դու, որ կոչես զիս առ արքայ (Ա Թագ., ԻԶ, 14) =արքայի մոտ: Եւ մինչ դեռ մանուկն էր՝ սնանէր առ ծնողսն (Թոռն., Բ, էջ 395) =ծնողների մոտ: Իջին բանակեցան առ ափն (=ափին) գետոյն (Ազ., Ե, 48): Նիստ առ իս (=ինձ մոտ) և մի՛ երկնչիր (Ա Թագ., ԻԲ, 23):

բ) *Վերաբերություն*, որ թարգմանվում է աշխարհաբար *վերաբերմամբ, նկատմամբ, մասին, համեմատությամբ* բառերով. օրինակ՝ Երկայնամիտ լեր առ իս (=իմ վերաբերմամբ, նկատմամբ), և զամենայն հատուցից քեզ (Մատթ., ԺԸ, 26): Առ մե՞զ (=մեր մասի՞ն) ասացեր զառակդ զայդ՝ եթէ առ ամենեսեան (Ղուկ., ԺԲ, 41): Իսկ եթէ առ մարմնատրս (=մարմնավոր բաների վերաբերմամբ) այսպէս, որչափ և ս առաւել առ հոգևորն (Եղիշէ, էջ 15):

գ) Առանձին կամ ի նախդրի հետ դրվելով անորոշ դերբայի կամ այլ բառի հայցական հոլովի վրա, արտահայտում է *նպատակ* և *պատճառ*, որոնք թարգմանվում են *համար, նպատակով, պատճառով* բառերով, կամ ուղղակի նախդրավոր բառի բացառական հոլովով. օրինակ՝ Եւ քարշեալ ի բաց ընկեցին զմարմինս նոցա՝ առ ի կեր լինել (=կեր դառնալու համար) շանց քաղաքին (Ազ., ԺԸ, 201): Առ սէր (=սիրո համար) այնր յուսոյ՝ զոր տեսանեմք (Եղիշէ, էջ 46): Եւ ժողովեալ մանկունս առ ի նիւթ վարդապետութեանն (Կոր., ԺԳ) =ուսուցանելու նպատակով (սովորեցնելու համար): Եւ առ մղձկել սրտին՝ (=սրտնեղությունից, սրտնեղության պատճառով) չգիտէր թե յո՞ թափէր զթոյնս դառնութեանն (Եղիշէ, էջ 142):

դ) Տրական հոլովի իմաստ (նախդրիվ տրական). օրինակ՝ Բայց Աբգար յօժարեցաւ գրել թուղթ առ Տիբերիոս կայսր (Խոր., 2-րդ, ԼԳ) =կայսրին: Աղաղակէր առ նա (=մրան) այր մի (Բուզ., 6-րդ, Թ): Վասն որոյ և պատգամ յղեցին առ մարգպան (=մարգպանին) աշխարհին (Եղիշէ, էջ 132):

ե) *Յուրաքանչյուր, ամեն մի* իմաստը. օրինակ՝ Տալ յիսուն սիկղ առ այր (ՆՀԲ) =յուրաքանչյուր մարդու: Երկուս գառինս տարևորս առ օր (ՆՀԲ) =օրը:

զ) *Ունիմ* բայը *համարելու* իմաստով որպես ստորոգյալ գործածվելիս ընդունում է կրկնակի հայցական, որոնցից մեկն ունենում է *առ* նախդիր և միշտ դրվում հոգնակի թվով. աշխարհաբար կարելի է թարգմանել «*համարել*» կամ «*մի բանի տեղ դնել*» նշանակությամբ՝ օրինակ՝ Չանձինս առ իմաստունս, կամ արդարս ունեին (ՆՀԲ) =Իրենց իմաստուն կամ արդար էին համարում (Ի-

րենց իմաստունի կամ արդարի տեղ էին դնում): Ձնա առ աստուածս ունին (Եզնիկ, 2-րդ, Գ)=Նրան աստված են համարում:

է) Կազմում է մի շարք ոճեր՝ *առ ոտն կոխել* «նոտնատակ անել, կոխտել», *առ ոտն հարկանել* «նոտնահարել, բանի տեղ չդնել», *առ ոչինչ համարել* «բանի տեղ չդնել», *առ հասարակ*, *առ երես* և այլն:

2. Առ նախդիրը տրական հոլովի հետ նշանակում է.

ա) *Պատճառ*, որն աշխարհաբար թարգմանվում է *պատճառով* կամ նախդրավոր բառի բացառական հոլովով. օրինակ՝ Առ տզիտութեան (=տզիտության պատճառով կամ տզիտությունից) մոլորեալ են (Եղիշէ, էջ 144): Դուք առ ձերում անմտութեան (Բուզ., 3-րդ, ԺԴ)=Դուք ձեր անմտության պատճառով, անմտությունից: Այսպես էլ՝ առ նախանձու=նախանձից, առ ահի=ահից, առ վշտի=վշտից և այլն:

բ) Մի առարկայի մոտ գտնվելը, լինելը. օրինակ՝ Ընկեցին զնա ի գուր առ դրան (=դրան մոտ) քաղաքին (Յեսու., Ը, 29): Ձցայգ և զցերեկ կային առ ննա (Ազ., Ծ, 722)=նրա մոտ:

3. Առ նախդիրն առանձին կամ ի նախդրի հետ դրվելով բացառական հոլովի վրա՝ արտահայտում է.

ա) *Նպատակ*. թարգմանվում է *համար*, *նպատակով* բառերով. օրինակ՝ Եւ Ձրուանն առ ի չջրելոյ (=չորժելու համար) զուխտն՝ ասէ ցԱրիմնն (Եզնիկ, 2-րդ, Ա): Ձի՞նչ գեղեցկագոյն քան զսիրամարգ՝ գոր առ ի ցուցանելոյ (=ցույց տալու նպատակով) զգեղեցկագործութիւնն արար (Եզնիկ, 2-րդ, Ը):

բ) *Պատճառ*. օրինակ՝ Առ ի չգոյէ (=բացակայության պատճառով) հիւթոյ երկրին (Մատթ., ԺԳ, 5): Առ ի չգոյէ (=չլինելու պատճառով) մարդկան և առ ի չգոյէ բնակչաց և առ ի չգոյէ անասնոց (Երեմ., ԼԳ, 10):

գ) *Մոտ* իմաստը. օրինակ՝ Խնդրեսցես զիմաստութիւն առ ի չարացն՝ (=չարերի մոտ) և ոչ զոցես (Առակ., ԺԴ, 6):

դ) Միայն բացառականի իմաստ. օրինակ՝ Եւ լիցի փախստական առ ի ձէնջ (Յակովբ., Դ, 7)=ձեզանից: Ձի ոչ տկարացի առ յԱստուծոյ (=աստծու կողմից) ամենայն բան (Դուկ., Ա, 37):

4. Գործիական հոլովի հետ ցույց է տալիս.

ա) *Տեղ*, մի բանի մոտ լինելը, մոտավոր տեղը, մոտերքը, մոտով. օրինակ՝ Հասանէ առ սահմանօքն (=սահմանների մոտ) Խաղտեսց (Խոր., 2-րդ, Դ): Երբեմն սոյն Յոհան անցանէր առ այգեօք (=այգիների մոտով) ուրումն (Բուզ., 6-րդ, Թ): Դարձեալ սկսաւ ուսուցանել առ ծովեզերքն (Մարկ., Դ, 1)=ծովափին:

բ) *Ժամանակ*. օրինակ՝ Առ Սերուքաւ (=Սերուքի օրոք) եղև, ասեն, սկիզբն հեթանոսութեան (Եզնիկ, 2-րդ, ԺԵ): Առ ջրհեղեղաւն=ջրհեղեղի ժամանակ, առ մերօք=մեր օրոք և այլն:

գ) *Համեմատություն*. օրինակ՝ Ձի՞նչ է յարդ առ ցորենաւ (Երեմ., ԻԳ, 28)՝ Հարդն ի՞նչ է ցորենի համեմատությամբ:

Վարժություն 164. *Թարգմանել, բացատրել, թե ո՞ր հոլովի հետ և ի՞նչ նշանակությամբ է գործածված առ նախդիրը:*

Արկաներ գնոսա առ ցասման ի գեհեն: Կոչեաց գնոսա ի ներքս և առ իւր ագոյց: Թագաւորն Պապ յդեաց դեսպանս առ մարդպետն Գդակ: Ո որ յերկուց որդոցն ինոց յառաջ առ իս հասցէ, գնա թագաւոր արարից: Կարդա առ իս, և տաց քեզ պատասխանի: Եւ նորա աչք կալեալ էին առ ի չճանաչելոյ գնա: Որպէս և տեսեալ էր իւր առ հնօքն թագաւորօքն: Եւ եղև ի սերմանելն, ոմն անկաւ առ ճանապարհաւ: Առ ի պատերազմել ընդ խուժարոժ ազգսն ընդ այնոսիկ: Եւ մի՛ յուզեցի ցասումն քո առ արարածս քո: Քանզի գիտին ամենեքեան, եթէ ոչ առ առատութեան տայ, այլ առ երկիրի վատնէ: Գարձոյց զարծաթն առ քահանայապետսն: Եկ շրջեսցոյք ընդ երկիրդ առ ամենայն աղբերքք ջրոց և առ հեղեղատօք: Գրեաց Գաւիթ հրովարտակ առ Յովար: Եւ ոչ հաւատայր նմա, թէ պահեսցէ առ նա զմտերմութիւն սիրոյն: Առ ակին աղաղակեցին: Հանին թաղեցին առ առն իւրում: Դիպեցան միմեանց առ ակն ծովուն Բզնունեաց: Եւ ետու առ նոսա թողոթս թագաւորին: Եւ չկայր և ս որ անդ առ նմա: Եւ չէին առ գերեզմանօք մեռելոցն: Անցանէի ես առ մեհենի միով:

Վարժություն 165. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդգծված բառերը դնելով առ նախդրով և հայցական հոլովով (թարգմանելիս կապերը վերանում են):*

Ուղարկեցին երկու մարդ նրա մոտ: Զո սիրո համար արեցի: Եվ նրանք եկան նրանց զորագլուխների, իշխանների և հազարապետների մոտ: Հանդիպեցին (դիպեցան) միմյանց Տղմուտ գետի ափին: Երկու պահապաններ կային խորանի դռների մոտ: Հրովարտակ գրեց իր երկրի բոլոր նախարարներին, իշխաններին և մեծամեծներին: Սի առակ ասաց նրանց մասին: Այդ օրը նրանք մեզ մոտ զիշերեցին (ազան): Սաստիկ ցավերից ճշում էր: Նրանք գնացին հրապարակ՝ տանջելու և սպանելու համար գերիներին:

Վարժություն 166. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդգծված բառերը դնելով առ նախդրով և համապատասխան հոլովներով (տրական, բացառական, գործիական):*

Այդ բոլորն արեց մարդկանց նկատմամբ իր բարերարությունը ցույց տալու նպատակով: Տուն է շինում գետի եզերքին: Տրդատի օրոք քրիստոնեությունը տարածվեց Հայաստանում: Ամոթից շիկնում էր: Սա նրա համեմատությամբ փոքր է: Թաղեցին նրան եկեղեցու մոտ: Երկյուղից զիշերը փախավ քաղաքից: Փակեցին իրենց ականջները՝ ճշմարտությունը չլսելու համար: Նախանձից մատնեցին նրան:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱՅՈՑ

(Հատուած)

Եւ եկեալ Նիխոր յաշխարհն Հայոց՝ ոչ իշխեաց միջամխել¹ ի Հայոց տեղիս, այլ դադարեալ ի գաւառին որ կոչէր Հեր, ի գեօղն որում անուն էր Նուարսակ, առաքեաց նա պատգամաւորս առ Մամիկոնեանն Վահան զՇապուհ խորհրդեան դպիր և զՄիիր-Վշնասպ Դուարշացի, որովք տայր գիտել նմա զիրս գալոյն իւրոյ ի Հայս, և թէ «Հրովարտակ ունիմ առ ձեզ ի թագաւորէն Վաղարշու՝ նուաճել զձեզ խաղաղութեամբ, և յամենայն աւագորերոյ² որ յԱրիս են՝ պատգամ ունիմ առ ձեզ. արդ՝ արիք եկայք և լուարուք. և որպէս է ձեզ հաճոյ և խորհիք՝ ընտրեցէք որ բարին է»:

Եւ տեսեալ Վահանայ Մամիկոնէի զպատգամաւորսն Նիխորոյ, և լուեալ զայս ամենայն բանս պատգամին ի նոցանէն՝ ժողովէր առ ինքն զամենայն հաւատարիմ ուխտապահացն գունդ, զնախարարս և զազատս և զամենայն այրն ձիոյ. և հրամայէր Մամիկոնեանն Վահան եկելոցն ի Նիխորոյ՝ ասել առաջի ամենեցուն զբանս թագաւորին Վաղարշու և զբանս ամենայն Արեաց աւագանոյն: Եւ տուեալ լսել Մամիկոնեանն Վահանայ ամենայն Հայորերոյն³ միահամուռ զպատգամն Նիխորոյ՝ ասէր ցպատգամաւորսն Պարսից՝ առ վաղիւն առնել նոցա պատասխանի:

Եւ ժողովեալ ի վաղիւն ամենայն Հայորերոյն առ Մամիկոնեանն Վահան, և խորհեալ նախ ընդ միմեանս զվաղնջուց զպէտս և զխնդիր իրացն, եկեալ և պատգամաւորացն Նիխորոյ յատեանն՝ սկսաւ խօսել Մամիկոնեանն և առնել պատասխանի բանիցն Նիխորոյ. «Եւ մեր ապստամբութեան իրացն, և յայսպիսի կարևոր և մահաբեր ցործ տալ զանձինս՝ բազում են բանք և կարևոր⁴. և չէ հնար գրով վճարել⁵ և կամ պատգամաւ, բայց եթէ յանդիման խօսել ընդ նմա՝ որ Արեաց տէրն է և ընդ ձեզ՝ որ դրանն աւագանի էք: Բայց երիս բանս ասեմ ձեզ, որ թէ այս երից բանիցս պատասխանի առնել ինձ, որպէս ես կամիմ և ամենեքեան սորս որ աստէն իսկ են, և կարէ զայս երիս խնդիրս տալ մեզ գրով և կնքով թագաւորին՝ զամենայն զոր ինչ ասէք, զպատեհն և զարժանն՝ առնեմք, և բանի ձերոյ լսեմք՝ որպէս և նախնիքն մեր լուան: Քանզի ոչ իմ բանքս, զոր խօսիմս ես ընդ ձեզ այժմս, այլ նոցա ամենեցուն, աւագի և կրտսերոյ, որ այժմ ձեր առաջի են. և ոչ եթէ այսօր ինչ խորհեալ կամ իմացեալ է մեր զբանս զայս, այլ յաւուր, յորում տուաք զանձինս ի մահ՝ նախ զայս երիս ընտրութիւնս խորհեալ եղաք այր ամենայն առաջի: Եթէ յանձն առցեն Պարսիկք թողացուցանել մեզ զայս երիս իրս՝ ծառայեսցուք նոցա որպէս ըզբնիկ և զհաւատարիմ ծառայս. և եթէ ոչ հաւանին յանձն առնուլ, և խստանան՝ ելցուք ըստ աշխարհի և կորիցուք և խնդութեամբ մեռցուք, այլ Պարսկի առն երկիր ոչ պագցուք:

«Եւ է մին յերիցն՝ նախ և առաջին խնդիրս այս կարևոր և պիտանի. եթէ զհայրենի և զքնիկ օրէնս մեր ի մեզ թողուք, և զՀայ այր գոք մի՝ մոգ ոչ առնէք, և ումեք յաղագս մոգութեան գահ և պատիւ չտայք, և զկրակարանն յաշխարհէս Հայոց ի բաց տանիք, և զեկեղեցւոյ թշնամանս յաղտեղի և յանպիտան մարդկանէ, որ ցայժմ լինէր, յայսմ հետէ մեզ չտայք տեսանել. և քրիստոնէայ մարդկան և քահանայից զկարգ և զպաշտօնն քրիստոնէութեան համարձակութեամբ և աներկիւղ տայք պաշտել՝ ուր և կամին. ապա բարի է, և առաջին խնդիրն մեր այդ է:

«Եւ երկրորդ խնդիրն այս է, թէ զմարդ ոչ իշխանաբար⁶ ճանաչէք, այլ ի-րաւաբար գիտել զլաւն և զվատթարն, ընտրել զպիտանիին և զանպիտանն, իմանալ զտոհմիկն և զանտոհմիկն, ունել առ լաւսն և պատուականս՝ զքաջն և զօգտակարն, արհամարհել և առ ոչինչ համարել զվատն և զանպիտանն. սիրել զվաստակատրոսն և ատել զանվաստակն, ունել ի մօտ զիմաստունս և խորհուրդս առնել, և զանմիտն ոչ մօտեցուցանել, այլ և ի հրապարակէ և ս հալածել: Եւ յորժամ այս ամենայն այսպէս լինի՝ ամենայն իրք Արեաց աշխարհիս աջող լինի և անսխալ. ապա եթէ զընդդէմն սիրէք, որպէս և ցայժմ, և ոչ զդէպսն՝ և գործքն այդպէս ընդդէմ լինին, որպէս և եղենդ իսկ, և տեսէք:

«Եւ երրորդ խնդիր մեր այս է. որ տէրն է Արեաց և աշխարհի թագաւոր՝ կամիմք, զի ինքն տեսցէ իւրովք աչօք, և ինքն լուիցէ իւրովք ականջօք, և ինքն գիտասցէ և ինքն խօսեսցի իւրով բերանով. և մի՛ այլոյ աչօք տեսցէ և այլոյ ականջօք լուիցէ և այլովք հանապագ գիտասցէ զմարդ լաւ և զանլաւ, և այլոյ բերանով խօսեսցի զպէտսն: Յաղագս որոյ չլինի ուղիղ հայեցումսն, և ոչ արդար լտողութիւնն. այլ յոյով սուտ խօսքն ճանաչին և հրամանքն ընդունայնք, և բնաւ այլ ընդ այլոյ լինի իմաստն ամենայն: Եւ յորժամ այս ամենայն այսպէս լինի՝ կործանեալ ամենայն վաստակք՝ ծառայիւքն կորնչին, և ոչ կարէ կալ աշխարհ և ի մնա բնակեալք անշարժ և հաստատուն: Բայց թագաւոր, որ իւրովք առողջ աչօքն հայի և աննախանձ լտողութեամբ լսէ և արդար բանի խօսի ընդ իւր ծառայս՝ կենդանացեալ ծառայքն՝ չյագին վաստակով, այլ յաւելեալ ի վաստակն՝ օր քան զօր աճեցուցանել ջանան զբարին: Այսպէս աշխարհ շինի, և տէրն շքեղացեալ պայծառանայ հանապագ:

«Արդ՝ եթէ զայդ այդպէս կարէք խոստանալ, զխոստացեալսն գրով և կրնքով հաստատեալ տայք ցմեզ՝ ապա կոչեա՛, և զամք կամաւ և լսեմք բանից ձերոց, և հրամանի թագաւորին հաւանիմք գոր ինչ ասէ: Ապա եթէ զայս երիս խնդիրս ոչ կարէք տալ մեզ, և զիտէք թէ չէ հնար՝ որպէս եղեալ մեզ մահ առաջի՝ պատրաստ ենք մեռանել, այլ ծառայութիւն առնել Արեաց տեսառն չկարենք: Եւ այլ բանք, որ ինչ են, թէ ինձ լինի զալ՝ ինձէն իսկ խօսիմ ընդ մնա, ապա թէ ոչ լինի դէպ զալ՝ մնասցէ բանն և իրքն»:

(Լազար Փարպեցի, դրուագ Գ, 2Թ)

¹ միջամխել-խոր ներս մտնել, խորանալ
² աւագորեար-ազնվականներ,
³ իշխանավորներ
³ հայրերեար-հայ ազնվականներ
⁴ կամ իշխանավորներ
⁴ ամբողջ նախադասությունը պետք է

թարգմանել այսպես. մենք, որ տվել ենք
մեզ ապստամբության և այսպիսի
կարևոր ու մահաբեր գործի, կարևոր
խոսքեր ունենք ասելու
⁵ այստեղ՝ արտահայտել
⁶ այստեղ՝ ազատորեն, քմահաճ կերպով

ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆՅՈԹԵՐՈՐԴ

Ձ

§ 194. Ձ նախդիրը գործածվում է հայցական, տրական, բացառական և գործիական հոլովների հետ:

1. ա) Հայցական հոլովով դրված բառը, երբ գործածվում է որոշյալ առու-մով, սովորաբար ստանում է *q* նախդիր: Այս դեպքում հայցական հոլովը, բացի *q* նախդիրից, կարող է ստանալ նաև *n* հոդ. օրինակ՝ Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր (Ծննդ., Ա, 1)=երկինքն ու երկիրը: Չմիջնաբերդը (=միջնաբերդը) ամրացուցանէր բարձր պարսպօք (Խոր., 2-րդ, ԼԹ):

բ) Հայցական հոլովի հետ *q* նախդիրը կարող է արտահայտել գործիական հոլովի իմաստ. օրինակ՝ Ձի՞՞ գործես. զմահ (=մահով) աղուեսու սպանից զքեզ (Բուզ., 4-րդ, ԾԳ): Եւ գրէր նամակ առ Մամիկոնեանն Վահան օրինակ զայս (Փարսլ., 3-րդ, Դ)=այս ձևով:

2. Ձ նախդիրը տրական հոլովի հետ գործածվում է միայն *հարկանել*, *զարկանել* բայերի մոտ. օրինակ՝ Յեսու յեսու չոգան և *զարկան զգետնի* (Յովհ., ԺԸ, 6)=զարկվեցին գետնին: *Ծափ զծափի հարին* (=ծափ տվին) ամենայն անցառորք ճանապարհի (Ողբ Երեմ., Բ, 15): *Չահի հարաւ* (=վախեցավ) Աղեքսանդրոս. ընթացաւ եկն առ դատաւորն (Թռռն., Բ, էջ 111):

3. ա) Բացառական հոլովի հետ *q* նախդիրը կազմում է «պատմական հոլով», որն աշխարհաբար թարգմանվում է սեռական հոլովով և *մասին* կապով կամ միայն բացառական հոլովով: Այս դեպքում բացառականի *ի* նախդիրն ընկնում է: Ձ նախդրով և բացառական հոլովով խնդիր են պահանջում ասելու, խոսելու, պատմելու, մտածելու իմաստ և զգացական ու հոգեկան վիճակ արտահայտող բայերը՝ ասել, խօսել (իմ), պատմել, հարցանել, վկայել, գիտել, ուսուցանել, զարմանալ, գոհանալ, տրտնջել և այլն. օրինակ՝ Ահաւաղիկ է այրն զորմէ (=որի մասին) ասացի քեզ (Ա. Թագ., Թ, 17): Թշնամիք չարախօսելին ըզնըմանէ (Խոր., 2-րդ, ԻԹ)=նրա մասին: Չկիտացն ասեմ և զդելփինաց (Եզնիկ, 1-ին, ԻԵ)=Կետերի և դելֆինների մասին եմ ասում: Դու գիտես զի սուտ վկայեն զինէն (Դան., ԺԳ, 43)=իմ մասին: Ուսուցանէ զբարոյ և զարդարոյ և զչա-

րէ (Եզնիկ, 4-րդ, Ա)=Սովորեցնում է բարու, արդարի և չարի մասին: Եւ ես գոհ էի զվաստակոց քոց (Ազ., Ե, 51)=Եվ ես գոհ էի քո ծառայություններից:

բ) Բռնելու, կապելու կամ կախելու իմաստ արտահայտող մի քանի բայեր՝ *ունիմ* (բռնելու իմաստով), *առնուլ* (բռնելու իմաստով), *բուռն հարկանել*, *կախել*, *կապել*, նույնպես պահանջում են *զ* նախդրով և բացառական հոլովով անուղղակի խնդիր, որն աշխարհաբար թարգմանվում է բացառական կամ հայցական հոլովներով. օրինակ՝ Եհաս և բուռն եհար զԹեկղէ (Թռռն., Բ, էջ 105)=Թեկղին: Կապեցէ զգրաստ իւր զորթոյ (Ազ., ԼԹ, 376)=որթից: Բուռն եհար զձորձոց (=չորերից) նորա (Ծննդ., ԼԹ, 19): Կախեցին զմանուկն Գրիգորիս զագւոյ (=պոչից) զձիոյն (Բուզ., 3-րդ, 2):

գ) Մի քանի բայերի մոտ (հատկապես՝ առաքել, յղել, արձակել, զնալ, երթալ և այլն) *զ* նախդիրն արտահայտում է *նպատակի* գաղափար. օրինակ՝ Ապա թագաւորն Պարսից... տաճիկ ուղտուք արձակէ ի Հայս արս զհողոյ և ըզջըրոյ (Բուզ., 4-րդ, ԾԳ)=հողի և ջրի: Եւ ընդ սակաւ ատուրս եկին բերին զայն ինչ, զորմէ (=ինչի համար) յղեացն (Բուզ., 4-րդ, ԾԳ):

4. Գործիական հոլովի հետ *զ* նախդիրը կազմում է «պարառական հոլով» և ցույց է տալիս.

ա) Տեղ՝ *չուրջ* կամ *վրա* իմաստներով: Այս դեպքում *զ* նախդիրից առաջ հաճախ դրվում է *չուրջ* կապը: Աշխարհաբար թարգմանվում է *չուրջ* կապով կամ առանց *չուրջ* կապի՝ տարբեր հոլովներով. օրինակ՝ Նստան շուրջ զբերդան (=բերդի շուրջ) ամիսք երեքտասան (Բուզ., 4-րդ, ԾԵ): Պատահէին երանելւոյն զափամբ (=ափին) Ռահ գետոյն (Կոր., Թ): Եթող զիւր զբանակն զՍատաղ քաղաքան (Բուզ., 3-րդ, ԻԱ)=քաղաքի շուրջը: Եւ առեալ զշուրն էարկ զգլխով (=գլխին) նորա (Բուզ., 6-րդ, Ը): Չհանդերձս իւրեանց տարածանէին զճանապարհան (Ղուկ., ԺԹ, 36)=ճանապարհի վրա:

բ) Մտտավոր ժամանակ. օրինակ՝ Եւ ելեալ զերորդ ժամու՝ (=ժամը երեքի մոտերը) ետես այս զի կային դատարկք ի հրապարակս (Մատթ., Ի, 3): Չայնու ժամանակաւ (=այն ժամանակները կամ այն ժամանակ) ապստամբեաց յարքայէն Հայոց... մեծ իշխանն Աղձնեաց (Բուզ., 3-րդ, Թ):

գ) Մի շարք բայեր ընդունում են *զ* նախդրով և գործիական հոլովով անուղղակի խնդիր, որն աշխարհաբար թարգմանվում է տարբեր հոլովներով: Այդ բայերից են՝ անցանել, ելանել, դիզանել, ծիծաղել(իմ), ծաղր առնել, այսպն առնել, կատակել, արհամարհել, հայել(իմ), զգուշանալ և այլն: Օրինակներ՝ Բայց յորժամ դու զայդ խնդրեցեր, անցեալ լիցիս զօրինօք Արեաց թագաւորութեան (Բուզ., 5-րդ, Է)՝ Բայց երբ դու այդ խնդրեցիր, թող այդ բացառություն լինի Արյաց թագավորության օրենքից: Եւ երկոքեան անցեալ էին զատուրքք իւրեանց (Ղուկ., Ա, 7)՝ Երկուսն էլ իրենց օրերն անցկացրել էին (ծերացել էին): Ծաղր առնէ զերիվարսաւ և զհեծելով նորա (Յովբ., ԼԹ, 18)՝ Ծաղրում է ձիուն և նրա հեծնողին: Այլ մեք ոչ կարենք անցանել զիրամանաւ մերոյ թագաւորին (Եղիշէ, էջ 171)՝ Իսկ մենք չենք կարող մեր թագավորի հրամանից

դուրս գալ (հրամանից անցնել, հրամանը չկատարել): Սկսան իբրև արբեալք անզգայք զմիմեամբք ելանել ի բանից պատասխանիս (Եղիշէ, էջ 161)՝ Հարբած ու անզգայացած մարդու նման սկսեցին միմյանց գերազանցել պատասխաններ տալու մեջ: Ջգուշանայր զահմանօքն Հայոց (Բուզ., 5-րդ, ԼԳ)՝ Ջգուշությամբ պահպանում էր Հայաստանի սահմանները: Ալիք զալեօք դիզանէին (ՆՀԲ)=Ալիքները դիզվում էին այիքների վրա: Որ կատակէ զաղքատով՝ բարկացուցանէ զարարիչ նորա (Առակ., ԺԷ, 5) Ով ծաղրի աղքատին, կբարկացնի նրա արարչին: Այսպն առնէին զնովաւ և հարկանէին (ՆՀԲ)՝ Նրան ծաղրում էին և ծեծում:

դ) Գործիական հոլովի հետ *զ* նախդիրը կազմում է մի շարք ոճեր՝ *զմտաւ ածել* «մտածել», *զարով երթալ* «սրից ընկնել, սրով սպանվել», *զմիմեամբք ելանել* «միմյանցից առաջ անցնել, իրար անցնել», *զձեռօք* (զձեռամբ, զբռամբ) *ածել*, «ձեռքը զցել, ձեռք բերել» և այլն:

Վարժություն 167. *Թարգմանել, բացատրել, թե որ հոլովի հետ և ինչ նշանակությամբ է գործածված զ նախդիրը:*

Չսմանէ երգիչքն Գողթան առասպելաբանն: Արկին հող զզլխտվք իւրեանց: Նա և մեք զահի հարեալ ենք և յոյժ երկնչիմք: Տես քանի ամբաստանն զքէն: Հրամայեաց կախել զնա զլխիվայր զմիոյ ոտանէն: Եւ շուրջ զգերեզմանան լինէին կամաւոր մահունք: Չայսու ժամանակաւ միաբանեալ Ալանք լեռնականօքն ամենայնի... մեծաւ ամբոխի տարածեալ ընդ աշխարհս մեր: Անս պակուցանողս տարագուք յարձակմանցն սկայազունքն զմիմեամբք արկանէին: Եւ արկին զնովաւ քղամիդ կարմիր: Աբրահամ և Սառա ծերացեալք էին և անցեալք զաւուրքք: Վերանան բարձրանան ջուրք նորա, և ոչ անցանել կարեն զահմանաւ: Այսուհետև ես ծիծաղեցայ զկորստեամբ ձերով: Յայնմ ժամանակի կոչէր առ ինքն Շապուհ արքայն Պարսից զթագաւորն Հայոց զԱրշակ: Յարեաւ թագաւորն, առ զօրս իւր և ել հայել զքաղաքաւ: Եւ զհագար ամ յաշտ արար զի թերևս որդի մի լինիցի նմա, որում անուն Որմիզդ, որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ: Բուռն արկ զձեռանէն և համբուրէր ընդ պատուհանն: Չահի հարեալ կազմէր զտապանն ի փրկութիւն տան իւրոյ: Երթիջիք զճանապարհն ձեր:

Վարժություն 168. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդգծված բառերը դնելով զ նախդրով և համապատասխան հոլովներով:*

Չզիտեմ, թե ինչ են խոսում *նրա մասին*: Հրամայում է նախարարների կանանց կախել բերդի *պարիսպներից*: Այն *ժամանակ* արքան շինեց մի դաստա-

կերտ: Բռնեց նրա *աջ ձեռքից* և բարձրացրեց նրան: Սաստիկ ցավերից զարկում է գլուխը *քարին*: Հավատում էր, որ իրեն որդի կծնվի, որը կստեղծի *երկինքն* ու *երկիրը* և *բոլոր արարածներին*: *Որի մասին* իսկույն պատմեցին արքունիքում: *Ժամը տասներեքի մոտերը* արեգակն սկսեց խավարել: Շինեց քաղաք և *նրա շուրջ* տնկեց ծաղկանոցներ ու բուրաստաններ: Վերցնում էր ջուր և լցնում իր *մարմնի վրա*: Գլխավայր կախեցին նրան բարձր *աշտարակից*: Երբ մարդիկ լսեցին, սկսեցին ծիծաղել նրա *խոսքերի վրա*: Հանեց հոնտի գորքերին և ասպատակեց *Պարսից կողմերը*: *Այս ձևով* ազատվեցին:

Ծաղկանոց-ծաղկոց
լցնել-արկանել

ասպատակել-ասպատակ սփռել
ազատվել-ապրել(իմ)

ՎԱՍՆ ՍՈՎՈՒՆ ԵՐՈՒՄԱԳԵՄԻ

(Հատուած)

... Ասացից վասն անհնարին նեղութեանցն որ եկին հասին նոցա ի սովի անդ: ... Յորեան յայտնապէս բնաւ ոչ ուրեք երև էր, զի վազվազելով ընթանալին և մտանէին ի տունս և ի մառանս, և խիլ արկանէին և յուզէին¹. և թէ ինչ առ ումեք գտանէին՝ յափշտակէին. և թէ ոչ գտանէին, որք վասն սովոյն թագուցեալ էին՝ անհնարին տանջանօք չարչարէին զնոսա: Բազումք ի ծածուկ գատացուածս իւրեանց փոխանակէին ընդ կապճի միոյ ցորենոյ, եթէ մեծատունք էին և եթէ աղքատք ընդ գարոյ, և թագուցանէին զանձինս ի ներքնատունս իւրեանց: Եւ կէսք ի նոցանէ ի բազում կարօտութենէ զցորեանն ուտէին՝ իբրու² չէր աղացեալ և էին որ եփէին՝ որպէս և հարկ օրինին հրամայեր...: Եւ յանդատին³ ի կրակէ անտի յափշտակէին և ուտէին զկերակուրն, և արտասուաց արժանի էր տեսիլ նորին, և որ միանգամ զօրագոյնք էին քան զընկերս իւրեանց յափշտակէին զնա, և որ հիւանդոտքն էին լալին և կալին: Բայց քան զամենայն վիշտս և նեղութիւնս անցեալ անցանէր նեղութիւն սովուն. զի իրք որ յայլում վայրի ամօթոյ պատկառանաց արժանի են, ի մէջ նորա⁴ անարգեալ արհամարհէին: Չի կանայք յարանց իւրեանց, և մանկունք ի հարց իւրեանց, և կորանք քան զամենայն⁵ մարք ի բերանոյ տղայոց իւրեանցն յափշտակէին զկերակուրն: Յամենայն տեղիս իսկ հասեալ ժամանէին խոռվիչքն. զի յորժամ տեսանէին ուրեք դուրս փակեալ՝ նշան էր այս այնոցիկ՝ թէ կերակուր ինչ գուցէ ի ներքս, և երթային և խորտակէին զդուրսն, արտաքուստ ի ներքս անկանէին, և հասանէին ունէին զկոկորդս նոցա և հանէին զկերակուրն: ... Հատաւ յոյս կենաց նոցա. և ևս սաստկանայր սովն յամենայն

տունս. յամենայն ազգս տարածանէր, և լիզաջինջ առնէր⁶ զամենայն ժողովուրդն: Եւ տանեստան⁷ լի էին կանամբք և մանկտով որ լուծեալ անկեալ դնէին, և հրապարակք՝ ծերոցն դիակամբք. իսկ երիտասարդք և կուսանք դանդաչէին⁸ իբրև զստուեր, և իբրև պատկերք ի հրապարակս շրջէին և անկեալ գլորէին. և ճար ուրեք միոյ ի նոցանէ ոչ լինէր ի չարչարանաց, զի թաղել իսկ ոչ կարէին զսիրելիս իւրեանց: Յայս ամենայն անհնարին նեղութիւնս ողբք և լալիք ոչ կային, զի սովն սաստկացեալ զամենայն վիշտս չարչարանացն մոռացուցանէր, և ցամաք աչօք հայէին ընդ այնոսիկ՝ որք զառաջէին զնոսա ի մահ: Խոր լռութիւն պատեալ էր զքաղաքս և գիշեր լի մահուամբ. և քան զայս ամենայն⁹ աւազակքն զչարէին¹⁰, զի կողոպտէին զղիակունս մեռելոցն ի տունս իւրեանց, և փորձէին զսուրս սուսերի իւրեանց ի մարմինս նոցա, և յայնոսիկ՝ որ դեռ և ս ոգւովն կային¹¹: Ի հասարակաց զանձուէ անտի թաղել հրամայէին զմեռեալսն, վասն զի ոչ համբերէին չար հոտոյն: Իսկ իբրև թաղել ոչ եղեն բաւական, ի պարսպէ անտի ի ձոր անդր ընկենուին զնոսա:

(Եւսեբիոս Կեսարացի. ԿԵՆՍ ԹՈՌՆ., Բ, Էջ 552-554)

¹ խիլ արկանէին և յուզէին-փնտրում էին, որոնում էին
² իբրու- մինչ, մինչդեռ, մախքան
³ այստեղ՝ իսկույն
⁴ հավանաբար՝ նոցա
⁵ կորանք քան զամենայն-և ամենից

ավելի ամոթային այն է
⁶ լիզաջինջ առնել-լափել, ջնջել
⁷ տանեստան-տանիքներ
⁸ այստեղ՝ երերալ, տարուբերվել
⁹ և քան զայս ամենայն-այս ամենից բացի
¹⁰ զչարել(իմ)-չարանալ, չարիք գործել
¹¹ ոգւովն կային-կենդանի էին

Ի(Յ)

§ 195. Ի նախդիրը գործածվում է հայցական, տրական և բացառական հոլովների հետ:

1. ա) Ի նախդիրը հոգնակի հայցականի, ինչպես նաև սեռական-տրականում *n*, *ա* հոլովիչներ ունեցող արտաքին թեքման բառերի եզակի հայցականի հետ արտահայտում է ներգոյական հոլովի իմաստ (մանրամասնությունները տես համապատասխան հոլովումների բաժնում). օրինակ՝ Ուսուցանել նմա ի տան և ի հրապարակս (Խոր., 1-ին, էջ 93)=տանը և հրապարակներում: Աճեաց ժողովուրդն և բազմացաւ յԵգիպտոս (Գործ., Է, 17)=Եգիպտոսում: Շինելով եկեղեցիս... ի քաղաքս, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս և յագարակս (Ագ., ՃԺԹ, 837):

բ) Ի նախդիրով հայցականը ցույց է տալիս այն տեղը, առարկան, դեպի ուր կամ դեպի որը ուղղվում է գործողությունը (ուղևորման հայցական). օրինակ՝ Առաքեա՛րո՛ւ դեսպանս յերկիրն Հայոց (Բուզ., 4-րդ, ԾԳ)=Հայոց երկիրը: Յարեա՛ւ գնաց ի տուն իւր (Բ Թագ., ԺԷ, 23)=իր տուն: Էջ յաղբերն (=աղբյուրը) և ելից զսափորն իւր (Մննդ., ԻԳ, 16): Աճապարէին հասանել ի բանակն (=բանակը) Երուանդայ (Խոր., 2-րդ, ԽԶ):

գ) Արտահայտում է տրական հոլովի իմաստ (նախդիրով տրական): Այս իմաստով խնդիր են պահանջում մի շարք բայեր՝ հաւատալ, յուսալ, նախանձել, հայել(իմ), խնայել, մատնել, տալ, գթալ և այլն: Օրինակ՝ Ես հաւատացի ի նա (=նրան) և ի հայրն (=հորը) նորա (Խոր., 2-րդ, ԼԳ): Ի հինգերորդ ամի թագաւորութեան նորա ի նա (=նրան) հասուցանել (Կոր., Զ): Եւ նստաւ Փառնն յաթոռ (=աթոռին) հայրապետական սակաւ ժամանակս (Բուզ., 3-րդ, ԺԶ): Ի կայսր և ի զօրս նորա յուսացեալ (Բուզ., 3-րդ, Ի)=Հույս դնելով կայսրի և նրա զորքի վրա:

դ) Արտահայտում է գործիական հոլովի իմաստ. օրինակ՝ Եւ երդնու Շապոն արքայն յարեգակն և ի ջուր և ի կրակ (Բուզ., 4-րդ, ԺԶ)=Շապոն արքան երդվում է արեգակով, ջրով և կրակով: Բագումք զայցեն յանուն (=անունով) իմ և սայիցեն թէ ես եմ (Գուկ., ԻԱ, 8): Երդուիր ինձ յօրէնս (=կրոնով) քո (Բուզ., 4-րդ, ԺԶ):

ե) Անորոշ դերբայի հայցական հոլովի հետ ցույց է տալիս *ժամանակ*. օրինակ՝ Իսկ ի գնալն Սմբատայ (=երբ Սմբատը գնում է) ի Պարսս հասանեն հարկահանք կայսեր (Խոր., 2-րդ, ԽԸ): Իսկ ի լինել մարտին (=կովի ժամանակ) հարկանի զօրն Արայի (Խոր., 1-ին, ԺԵ): Եւ ի բախել (=բախելիս) գլուրս տանն, մատեաւ աղախին մի, ունկն դներ (Գործ, ԺԲ, 13):

զ) Անորոշ դերբայի և իմաստով գործողության հետ կապված այլ բառերի հայցական հոլովի հետ ցույց է տալիս *նպատակ*. օրինակ՝ Պատրաստ ենք ի սպանանել և ի մեռանել (Եղիշէ, էջ 73) =Պատրաստ ենք սպանվելու և մեռնելու: Որպես օրէն էր զայր թագաւոր ի հաց մեծ կոչել (Բուզ., 5-րդ, ԼԲ)=մեծ 210

հացկերույթի կանչել: Եւ գնաց ժողովուրդն յուտել և յըմպել (Նեեմ., Ը, 12) = ուտելու և խմելու:

է) Արտահայտում է մի բան մի այլ բանի դարձնելու, վերածելու, փոխելու իմաստ. օրինակ՝ Չջուրն ի գինի դարձոյց (Ագ., Ծ, 453) = Չուրը գինի դարձրեց: Եւ հուրն ի ջուր դարձաւ (Ագ., ԿԷ, 544) = Կրակը ջրի վերածվեց (կամ՝ ջուր դարձավ): Չմատեանս և վէպս ի յոյն լեզու փոխարկեաց (Խոր., 1-ին, Բ) = Մատյաններն ու պատմությունները հունարենի փոխեց (թարգմանեց հունարեն):

2. Եզակի տրականի հետ *ի* նախդիրն արտահայտում է.

ա) Ներգոյական հոլովի իմաստ (տե՛ս համապատասխան հոլովումների բաժնում). օրինակ՝ Մեռանի և Արայ ի պատերազմին (=պատերազմում) ի մանկանցն Շամիրամայ (Խոր., 1-ին, ԺԵ): Եւ եգիտ զպատանեակն Գնել ի մօտաւոր տեղուջն (Բուգ., 4-րդ, ԺԵ) = մոտակա տեղում:

բ) Վրա իմաստը. օրինակ՝ Արդ նի՛ստ և գրեա՛ ի տախտակի (Եսայի, Լ, 8) = տախտակի վրա: Մի ոտնս ի միոյ լերին (=մի լեռան վրա) կայր, և մես ոտնս իմ ի միոյ լերին (=մի այլ լեռան վրա) կայր (Բուգ., 4-րդ, ԾԳ):

գ) Յույց է տալիս ժամանակ՝ սովորաբար ժամանակի իմաստ ունեցող բառերի մոտ. օրինակ՝ Ծնեալ Որմըզդի ի ժամու իւրում (Եզնիկ, 2-րդ, Ա) = իր ժամին: Յայնմ ժամանակի (=այն ժամանակ) իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի (Ագ., Դ, 41): Ի հովուութեան (=հովվության ժամանակ) նորա բազում խաղաղութիւն լինէր աշխարհին (Բուգ., 4-րդ, Դ):

3. *Ի* նախդիրը կազմում է բացառական հոլովը (տե՛ս «Հոլովների կազմությունը» բաժինը):

Վարժություն 169. *Թարգմանել, բացատրել, թե ո՞ր հոլովի հետ և ի՞նչ նշանակությամբ է գործածված ի(յ) նախդիրը:*

Մո՛տ ի սենեակ քո: Եւ առցես զսրուակդ իւրոյ, և արկցես ի գլուխ նորա: Փութայր հասանել ի տեղի պատերազմին: Եւ յիջանել արեգականն ի հարաւակողմն կոյս, շնչեն ցրտաշունչ սառնամանիք: Եւ ահա երկուք ի նոցանէ երթային ի նմին ատուր ի գեղ մի: Չորս սպան ի կենդանութեան իւրում: Եւ ի տալ զբարձունս չասաց սա՛ թէ դու ինձ յաշտ առնիցես: Եկն դիպեցաւ սմա օտար պատանի մի աշխարհական ի ձի հեծեալ: Չարին թուլ՝ ի սպիտակ արին դարձուցանէ, և զմազ սեաւ ի սպիտակ մազ շրջէ: Եւ որ երդուաւ ի տաճարն՝ երդնու ի նա և ի բնակիչն նորա: Ի մեծարանս ինչ զնա կոչիցէ թագաւորն: Ապա եմուտ բազմեցաւ յուտել և յըմպել: Յետ մահուանն Աբգարու բաժանի թագաւորութիւնն Հայոց յերկուս: Յիմաստութիւնն քո մի՛ հպարտանայր: Իսկ թագաւորն Պապ համարէր ի միտս իւր թէ ի պատիւ ինչ նորա զայն առնիցեն: Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն, որ առաքեացն զիս: Սնուցին զնա, և ի չափ հասուցին: Հայեցարոք ի ձեզ վասն արանցս այսոցիկ զինչ արժան իցէ գործել: Ի սիրտ և ի մարմին վատահացեալ արանց զօրաւորաց: Ի նաւ մտեալ զնային ի Թրակայ: Եւ ի մտանելն նորա յԵրուսաղէմ, դրդեցաւ քաղաքն ամենայն:

Վարժություն 170. Թարգմանել գրաբար՝ ընդգծված բառերը դնելով ի նախորդով և հայցական հոլովով:

Գաղթեց Հունաստանի կողմերը: Կուռքերի անունով էին երգվում: Կապեց նրան կապանքներով և տարավ Բաբելոն: Նրան նստեցրին ձիու վրա: Եկել էին նրան տեսնելու և լսելու նրա պատմությունները: Քո թշնամիներին պարտության կմատնի: Չէին կարողանում մայել արեգակի ճառագայթներին: Բորբոքված կրակի վրա փայտ էր ավելացնում: Չխնայեցիր քո սիրելի որդուն: Ասում են՝ Արիմնը Ռոմիզդին հրավիրեց ճաշի: Օտար թշնամիների ձեռքով ձեզ կդատի: Այդ բոլոր մատյանները թարգմանեց ասորի լեզվով: Նրանց սուգը ուրախություն կդարձնեն: Գետն անցնելիս նրանցից շատերը խեղդվեցին: Երբ նա վախճանվեց, թագավորեց նրա որդին:

ավելացնել-յառելով
հրավիրել-կոչել

թարգմանել-փոխել, փոխարկել, յեղով
խեղդվել-հեղձնուլ

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԾՈՎՈՒ (Հատուած)

Բարի և զեղեցիկ է ծով ի խաղաղ ժամանակի, յորժամ հանդարտացեալ կայցէ՝ յալեաց և ի մրրկաց. ի պարզ և յստակ ժամանակի, յորժամ միտ եղեալ նայիցիս ընդ ծիծաղել ջուրց նորա, որ յազգի ազգի գոյնս ցուցանեն զերփն երփն նարօտուց², մերթ ծիրանույ, մերթ կապուտակի, մերթ սև աներկ երանգաց. և յորժամ քաղցրաշունչ սողոյս վէտս վէտս զնկանունսն ճօճեալ ճնմնցուցանիցէ. յորժամ ոչ բռնութեամբ օդոյ յանդգութեան³ ծփեալ կոծիցէ զերկիր՝ զհւր դրացի, այլ խոր խաղաղութեամբ և ջերմեռանդ սիրով գիրկս արկեալ պատեալ կայցէ զցամաքան⁴: Առաջին զեղեցկութիւն ծովու այս է, զի նա է ակն մեծ խոնաութեան ջուրցն բազմութեան⁵, և յաներևոյթ յանդունդս են զնացք իւրոյ յորդութեանն³ որպէս յայտ առնեն փորուածք երկրի և ցնցղաձև երակք՝ որ են ի միջի նորա: Զի ջուրք ծովու փորեն ծակոտեն զերկիր, որ և զնան ի նմա մանուածապատ շրջանօքն, շրջին կոծին ընդ վայրս բազումս, մինչև քամին պարզին աղի ճաշակքն⁵ և դառնութիւնք, և ապա բողխեն ի ներքոյ ի վեր քաղցր և անուշ ճաշակօք, և առնին⁶ ըմպելի ուրախարար ամենայնի՝ որ զեռան յերկրի:

Գարձեալ և ջերմկաց տեղիք նկատեալք են յերկրի, և ի բազում ջերմութեան՝ որ մթերեալ կայ ի սիրտ երկրի, եռան ելանեն իբրև ջեռուցեալք հրատիւք⁹, վասն բազմութեան ջերմութեան հրատին՝ որ իբրև հնոց բորբոքի՝ եռացուցանէ զնոսա: Եւ ի կղզիս բազումս գտանին ըստ նմին օրինակի, և անդրէն զեզերք ծովուն ընդ բազում տեղիս գտանին ջերմուկք: Եւ շուրջ զգետովքն որ գնան ի ցամաքի՝ ջուրք ջերմկաց բղխեն խառնին ի ջուրսն ցրտաբուղխս. և 212

այսպէս յամենայն տեղիս գնոյն գտանես: Եւ պատճառք ճառիս այս են, զի ցուցից՝ թէ ամենևին յամենայն տեղիս փորեալ ծակոտեալ է երկիր ի ջուրց ներքին անդնդոց, որ գնոյն ծակոտեն և ի նմին գնան և ի միջի նորուն շրջին:

Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով... վասն երագրնբացն գնացից ջուրցն անդրնդոց, որ պայմանատր չափով բաժանին բաշխին ընդ ամենայն կողմանս, լինել հանգիստ ամենայնի: Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, որ ասպնջական և հիւրամեծար է գետոց բազմաց, որ յամենայն տեղեաց մտանեն ի նա: Առնու ամփոփէ՞ զամենեսին, և ինքն կայ ի նոյն սակի և ի նոյն սահմանի առանց թերութեան⁹ և յաւելումութեան: Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի նա է ակն գլխատր ջուրցն օդոց, որ պարզին ելանեն ի նա ճառագայթիք արեգական, յառնու ընդ աղօս¹⁰ և նորք ջերմութեամբքն՝ քաղցրացուցանել զջուրսն քաղցրացուցիչ տապովն, որ ձգին ելանեն ի բարձունս վերինս: Եւ առնուն ջերմութիւն ի տապոյ արեգականն, և ապա դառնան հովանան հովանեօք ամպոց՝ որ գնուսս ընդունին ի շնչել հողոնց ամպավարաց¹¹: ... Եւ ապա գան հասանեն ջուրքն, լինին յանձրևս ս հրամանաւ Արարչին, թանան գերկիր և արբուցանեն գնա:

... Բարութք և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի է պատճառք բարի. զի պնդէ ամբացուցանէ զկղզիսն՝ որ ի միջի նորս են, և պահին առանց վնասու՝ և առանց նենգութեան կերակրին ի նմանէ իբրև ի ցամաքի, և առնին¹² ի նմա գեղեցիկ օթևանք տեղոջէ ի տեղի, և ի հանգիստ այնոցիկ¹³ որք շրջին ի նմա: Բարի է և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի է պատճառք բարի, քանզի նովին ընտրին¹⁴ և սահմանին աշխարհք ի միմեանց: Եւ է դարձեալ ճանապարհ յատակեալ¹⁵ ի շահ վաճառականաց, և ամենայն կերպարանօք լցուցիչ է կարօտութեան մարդկան: Շահ մեծաշահ է մեծատանց՝ բերելով զվաճառսն ազգի ազգիս. դարմանիչ և կերակրիչ է աղքատաց, զի գտանեն ի պատճառս¹⁶ նորա զպէտս կարօտութեան կենաց իւրեանց: Եւ ես զի՞նչ իցեմ, տկար մի տառապեալ կալ¹⁷ ճշգրտիւ պատմել զմեծապայծառ գեղ վայելչութեան ծովու:

(Բարսեղ Կեսարացի, րե՛ս Թռռն., Բ, էջ 26-29)

¹ հանդարտացեալ կայցէ-հանդարտվում է
² երփն երփն նարօտուց-գույնզգույն նարտուների
³ վերացականը թանձրացականի փոխարեն
⁴ գիրկս արկեալ պատեալ կայցէ
գցամաքան-գրկում-պատում է ցամաքը
⁵ այստեղ՝ համ
⁶ առնին-դառնում են, լինում են
⁷ հրատ-քոցավառ կրակ
⁸ պայմանատր-հավասար, չափավոր
⁹ առանց թերութեան-առանց

պակասելու՝ նվազելու
¹⁰ աղօտ-մեղմ
¹¹ ամպավար-ամպերը ցրող
¹² առնին. այստեղ՝ շինվում են
¹³ ի հանգիստ այնոցիկ-նրանց հանգստի համար
¹⁴ ընտրին-բաժանվում են
¹⁵ այստեղ՝ հարթ
¹⁶ ի պատճառս-շնորհիվ, միջոցով
¹⁷ ավելադրություն է

ԸՆԴ

§ 196. Ընդ նախդիրը գործածվում է հայցական, սեռական, տրական, բա-
ցառական և գործիական հոլովների հետ:

1. Հայցական հոլովի հետ արտահայտում է.

ա) *Հետ, հետ միասին* իմաստները (հատկապես հոգնակի հայցականի
հետ). օրինակ՝ Ասար բազում ածին ընդ իրեանս (Բ Թագ., Գ, 22)=իրենց հետ:
Գամբ ընդ քեզ (=քեզ հետ միասին) յաշխարհն քո (Թռռն., Բ, էջ 518): Վաճա-
ռականք ձեր խառնեն ջուր ընդ գինի (Եսայի, Ա, 22)=գինու հետ:

բ) Ցույց է տալիս գործողության ուղղությունը դեպի մի տեղ (ուղև որման
հայցական). օրինակ՝ Այա հրաման տայր ընդ կողմանս կողմանս (=դեպի
զանազան կողմեր) դեսպանս արձակել (Ազ., Ա, 22): Յորժամ ընդ արևելս
(=դեպի արևելք) ընթանան (Եզնիկ, 1-ին, Գ):

գ) Տրական հոլովի իմաստ (նախդրիվ տրական). օրինակ՝ Հայեցեալ ընդ
նա (=նրան կամ նրա վրա), զարհուրեցաւ (Գործ., Ժ, 4): Ջարմանային ամե-
նեքեան... ընդ իմաստութիւնն (=իմաստության վրա) և ընդ պատասխանիս
(=պատասխանների վրա) նորա (Դուկ., Բ, 47): Նախանձէր նա ընդ փառսն
(=փառքին) Մանուէլի (Բուզ., 5-րդ, ԼԸ):

դ) *Միջով, միջից, վրայից, վրայով, տարածությամբ* իմաստները. օրինակ՝
Ընդ եղեգան փող (=փողով, փողի միջով) ծովս ելանէր (Խոր., 1-ին, ԼԱ): Ան-
ցին ընդ հուրն և ընդ ջուրն (Ազ., ԶԳ, 636)=Անցան կրակի և ջրի միջով: Եւ հո-
սեցաւ ծառայեցաւ ընդ դաշտս (=դաշտերով մեկ) ամենայն (Ազ., ՃԲ, 739):

ե) Գործիական հոլովի իմաստ. օրինակ՝ Կորեան ընդ քո ձեռն (Փարպ., 3-
րդ, ԴԵ)=Կորան քո ձեռքով: Ծառայ որ ընդ ունկն (=ականջով) ոչ լսէ՝ ընդ
մկանունս (=մկաններով) տան լսել նմա (Եզնիկ, 1-ին, ԺԵ):

զ) *Տեղ*, որն աշխարհաբար թարգմանվում է սովորաբար ներգոյական, տրա-
կան կամ հայցական հոլովներով. օրինակ՝ Ընդ ամենայն կողմանս (=բոլոր կող-
մերում) զաւառացն դնէր հիմունս եկեղեցեաց (Ազ., ՃԺԷ, 831): Եւ շրջէր ընդ քա-
ղաքս և ընդ գեղս (Դուկ., ԺԳ, 22)=Շրջում էր քաղաքներում և գյուղերում:

է) Անորոշ դերբայի և ժամանակ ցույց տվող գոյականների հետ ցույց է
տալիս *ժամանակ*. օրինակ՝ Ընդ ծագել (=ծագելու ժամանակ) արեգականն
զգուռն յերիս մասունս բաժանեալ ի բանակն արկանէին (Եղիշէ, էջ 66): Ընդ
առաւօտն (=առավոտյան) հանեալ տանէր զկապեալսն յապարանսն իւր (Ե-
ղիշէ, էջ 152):

ը) Եւ շաղկապով կրկնվելով արտահայտում է *միջև* իմաստը. օրինակ՝ Մի՛
լիցի կռիւ ընդ իս և ընդ քեզ, և ընդ հովիս իմ և ընդ հովիս քո (Ծննդ., ԺԳ,
8)=Թող չլինի կռիվ իմ և քո միջև, իմ հովիվների և քո հովիվների միջև:

Այսպիսի կրկնությամբ ցույց է տրվում նաև առարկաների միասին վերցված լինելը, ամբողջականությունը. օրինակ՝ Ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանուկ ատելի քան գշորեք հարիւր բիւր (Ագ., ՃԺԹ, 835)=Տղամարդ, կին և մանուկ միասին՝ ավելի քան չորս հարյուր բյուր:

թ) *Կախել* բայի մոտ ցույց է տալիս այն առարկան, որից մի բան է կախվում. օրինակ՝ Եւ կախեաց զնոսա չուանաւ ընդ պատուհանն (Յեսու., Բ, 15)=պատուհանից:

ժ) Կազմում է առանձին ոճեր՝ *ընդ զինիս մտանել*=զինովնալ, *հանել ընդ սուր*=սրի մատնել, *ընդ ակամբ հայել*=ծուռ աչքով մայել, *ընդ այս ընդ այն*=այս ու այն կողմ:

2. *Ընդ* նախդիրը սեռական հոլովի հետ առանձին կամ *փոխանակ* բառի հետ միասին արտահայտում է *փոխարեն*, *դիմաց*, երբեմն էլ՝ *համար* իմաստները. օրինակ՝ Նա ինձ չար ընդ բարոյ հատոյց (Բուգ., 4-րդ, ԾԳ)=Նա ինձ բարու փոխարեն (դիմաց) չար հատուցեց: Մահու պատիժ փոխանակ ընդ վատութեանն կրեն (Եզնիկ, 1-ին, ԺԳ)=Վատության համար (դիմաց) մահվան պատիժ են կրում: Ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման (Ելք, ԻԱ, 24)=Աչքի փոխարեն աչք, ատամի փոխարեն ատամ:

3. *Ընդ* նախդիրը եզակի տրականի հետ արտահայտում է *հետ*, *հետ միասին* իմաստը. օրինակ՝ Դաշինս կռիւր ընդ նմա (Ագ., ՃԻԶ, 877)=նրա հետ: Ընդ ո՞ւմ (=ո՞ւմ հետ) խօսեցայց (Երեմ., Զ, 10): Քացախ ընդ լեղոյ (=լեղու հետ) խառնեալ մատուցանելին (Ագ., ԾԵ, 476):

4. *Ընդ* նախդիրը բացառական հոլովի հետ, առանց *ի* նախդրի, նշանակում է *կողմից*, *կողմը* (*կողմում*) կամ արտահայտում է միայն բացառական հոլովի իմաստ. օրինակ՝ Եւ եղև ջուրն պարիսպ ընդ աջմէ (=աջ կողմից) նոցա (Ելք., ԺԳ, 22): Նիստ ընդ աջմէ (=աջ կողմը, կողմում) իմմէ (Մարկ., ԺԲ, 36): Այսպես էլ՝ ընդ կողմանէ «կողմից», ընդ հարաւոյ «հարավից» և այլն:

5. *Ընդ* նախդիրը գործիական հոլովի հետ նշանակում է *տակ*՝ տարածական, այլև ենթարկման, հնազանդման իմաստներով. օրինակ՝ Ոչ լուցանեն ճրագ և դնեն ընդ գրուանաւ (=ամանի տակ), այլ ի վերայ աշտանակի (Մատթ., Ե, 15): Որ ոչ ընդ նովին օրինօք մտանելին (Եղիշէ, էջ 6)=Ովքեր չէին ենթարկվում նույն կրոնին:

Վարժություն 171. Թարգմանել, բացատրել, թե ո՞ր հոլովի հետ և ի՞նչ նշանակությամբ է գործածված ընդ նախդիրը:

Ընդ մտանել արևուն մտցէ ի բանակն: Չայլ ականաւոր և քաջ արս ի պարսիկ մարդկանէ հանին ընդ սուր: Եւ չոգաւ ընդ նմա Թեկը և եմուտ ի տուն նորա: Աւերելին զամենայն երկիր սահմանացն, որ ընդ Պարսից թագաւորութեամբն և ընդ իշխանութեամբն էր: Դատաստան կայ ին ընդ քեզ: Արդ աղաչեմ զքեզ և զամենեսեան, որ ընդ քոյով իշխանութեամբ են: Յայնժամ թքին

ընդ երեսս նորա: Առաքեցին ընդ ամենայն գաւառն: Գնա՛ դու ի կողմն հարաւոյ ընդ ճանապարհ, որ իջանէ յԵրուսաղեմէ ի Գազա: Եւ եթէ տեսանիցես ընկերի քո անկեալ ընդ բեռամբ, մի՛ զանց առնիցես զնովաւ, այլ յարուսցես զնա ընդ մնա: Շրջի ընդ անջրդին տեղիս: Ծածկեցին զմարմին սրբոյն Դանիէլի ընդ հողով: Կռուեցան տարի մի ընդ Աղուանից արքայի: Թոյլ տուք, անցից ընդ երկիր քո: Արդ փոխանակ ընդ ձեր՝ ես աղաչեմ զձեզ: Ի ծագել իւրում ելանէ ընդ հարաւ, և պատի ընդ հիւսիսիս: Գտին զիս պահապանքն, որ շրջէին ընդ քաղաքն: Մի՛ լիցի պատերազմ ընդ իս և ընդ քեզ: Եւ այլն անկաւ յերկիր բարութք, և ելեալ աճեցեալ տայր պտուղ, և բերէր ընդ միոյ երեսուն և ընդ միոյ վաթսուն և ընդ միոյ հարեր: Տրտմեալ ընդ մահ աղջկանն, տխրացեալ սգայր:

Վարժութիւն 172. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդզօված բառերը դնելով շնորհաբանական հոյակով:*

Վիճում էին *միմյանց հետ*: Յամաք *ելնելիս* պատահեց նրան մի մարդ քաղաքից: Ավետավորներ ուղարկեց իր երկրի բոլոր *կողմերը*: Նրանք էլ զնացին *նրանց հետ*: Անցան Հորդանան *գետով*: Բուսնելիս չորացաւ: Իսկ Պարսից թագավորը զարմացաւ Մուշեղի *բարերարության և քաջության վրա*: Նրանց համբավը տարածվեց ամբողջ *աշխարհում*: Այլ *ճանապարհով* զնացին իրենց երկիրը: Չարմացաւ նրա *խոսքերի վրա*: Չեր անասունները թող ուտեն հարդ՝ *զարու հետ* խառնած: Երեսուն տարի կովեց իր *թշնամիների դեմ*: Մեծ վիհ կա *մեր և ձեր միջև*: Մի՛ նախանձիր նրա *փառքին*: Կախվեց *երկնքի և երկրի միջև*:

Վարժութիւն 173. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդզօված բառերը դնելով շնորհաբանական համապատասխան հոյակներով (սեռական, տրական, բացառական, գործիական):*

Նրա *փոխարեն* թագավորեց նրա որդին: Հաշտվիր քո *եղբոր հետ*: Չագերին կտաքացնի իր *թևերի տակ*: Ասա, որ սրանցից մեկը նստի քո *աջ կողմում*, իսկ մյուսը՝ *ձախ կողմում*: Նստեցին *ծառերի տակ*: Նրա քույրերը եկել էին *նրա հետ*: Իմ *ձեռքի տակ* ունեմ զինվորներ: Հայոց աշխարհն ընկաւ պարսից անօրեն *լծի տակ*:

ՆՐԴԵՆ

Իցէ՞ տեսեալ¹ յորժամ հրդեհ զմեծամեծ տանց հարկանիցի, զհարդ ցոլանայ բոցն և ծուխն և անդր յերկինս կցի, և չիք որ ժող մատչել և զարն շիջուցանել. այլ ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի² և զիւրն միայն գիտէ. և հրդեհն ոչ մեղմով այլ սաստիկ զամենայն ճարակեսցի. և բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կայցէ և տեսողք և եթ չարեացն լինիցին, և ոչ զօրաւիզն և օգնա-

կանք: Եւ անդ իցէ տեսանել զի ոչ ինչ օգուտն լինիցին որ շուրջն կայցեն, այլ իւրաքանչիւր ոք զձեռս ձգիցեն և նոցա որ առ ժամայն³ իցեն եկեալ՝ զտեղի իմն ցուցանիցեն, կամ ընդ պատուհանս զբոցն ցուլացեալ, կամ զգերանսն որ հապ⁴ կիսայրեաց անկանիցին, կամ ողջոյն իսկ զվողոցսն⁵ որ միանգամայն ի սեանցն և ի մութից⁶ զերծանիցին և յերկիրն կործանիցին: Իցեն թերևս և բազումք յանդգունք և ի վեր եկեալք⁷ որ և մօտ իսկ ժողիցին ի հրդեհ շինուածոյն հասանել. ոչ զի ձեռն տայցեն և զշարն շիջուցանիցեն, այլ զի ցանկալի իմն զտեսիլն համարիցին յորժամ ի մօտոյն ստոյգ կարիցեն նշմարել, որոց մինչ ի բացեայն կային՝ չերևէր այնպէս: Եւ անտի զի⁸նչ օգուտ գտանիցեն, բայց թէ միայն վնաս: Եւ եթէ զեղեցիկ և ս և մեծամեծ շինուածքն իցեն, զայն համարին եղուկ և ողորմ⁸ բազում արտասուաց արժանի: Նա և է իսկ ողորմ տեսիլ. քանզի սիւնքն հանդերձ ախաւեղագէս⁹ խոյակօքն մանրիցին և ի յատակսն կործանիցին. և իցէ ինչ բազում զոր ինքեանք բեկտիցեն, կէսն ի հորոյն այրեսցի, և զկէսն շինողացն ձեռքն մղիցեն ընկենուցուն, զի մի և ս քան զլս սաստիկ ջամբ¹⁰ հրոյն լինիցի: Անդ իցէ տեսանել և զբազում պատկերսն զոր ազգի ազգի նկարուք քանդակեալ դրօշեալ, որք յորժամ ձեղունքն բանայցեն և մերկ յարկացն¹¹ լինիցին, բազում անշքութեամբ մերկացեալ խանձատեալ նշաւակ կայցեն. և զազգի ազգի զհանդերձսն, և զոսկեղէն և զարծաթեղէն անօթսն, զոր յանկարծ ուրեք¹² տանուտէրն հանդերձ իւրով միայն ամուսնովն տեսանէր, սապատք¹³ հանդերձիցն և խնկոցն կաշարայք¹⁴ ի մարմարակուռ սենեակսն յերփմերփմ կճէիցն¹⁵ դրուագացն՝ ամենայն միանգամայն ի միոյ հրոյն գռեհիկ կաճառանոց¹⁶ լինիցի: Եւ հասանէ տեսանել այնուհետև աղբակիրս, որթաւորս¹⁷, թիաւորս, զամենեսեան խառն և անհարց ի մերքս մտեալ: Եւ այլ ինչ ոչ իցէ անդ տեսանել՝ բայց միայն ջուր և հուր և կաւ և մոխիր և զփայտսն թերայրեացս:

(Յովհան Ոսկերբան. ԿԵ՛Ն ԹՌՈՆ., Ա, Էջ 165-168)

¹ փխ. իցէ՞ քո տեսեալ

² ճեպել ընդ անձին-իմքն իր համար

հոգալու շտապել

³ այստեղ՝ դեռ նոր

⁴ հապ-միանգամից

⁵ այստեղ՝ պատշգամբ իմաստով

⁶ մոյթ, մութի, ից. նեցուկ, հեմարան

⁷ յանդգունք և ի վեր եկեալք.

հոմանիշ բառեր են՝ վտանգի մեջ

նետվողներ, հանդուգներ

⁸ երուկ և ողորմ. նույնանիշ բառեր են,

նշանակում են՝ ցավալի

⁹ հոմանիշ է հաջորդ բառին

¹⁰ ջամբ- կեր, ճարակ

¹¹ փխ. ի յարկացն

¹² յանկարծ ուրեք-քիչ անգամ

¹³ սապատ-արկղ

¹⁴ կաշարայ (խնկոց)-խնկաման

¹⁵ կուճ, կիճ-կարծր և փայլուն քար, մարմար

¹⁶ գռեհիկ կաճառանոց-հասարակ (ռամիկ)

մարդկանց հավաքատեղի

¹⁷ որթաւոր-կողով տամոլ

§ 197. *Ըստ* նախդիրը գործածվում է հայցական, տրական և բացառական հոլովների հետ:

1. ա) *Ելանել, անցանել, հանել* և նման բայերի մոտ *ըստ* նախդիրը, դրվելով հայցական հոլովի վրա, նշանակում է *դուրս, մի բանից այն կողմ*, որն աշխարհաբար կարելի է թարգմանել նաև բացառական հոլովով. օրինակ՝ Կամեր թագաւորն ըստ քաղաքն (=քաղաքից դուրս) ելանել (Ազ., Ի, 219): Եւ ամպարիչոք անցին ըստ սահման (Յովբ, ԻԳ, 2)=սահմանից: Ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն (Ազ., ՂԺԳ, 811)=այն ձորակից դուրս: Անցէք ըստ ջուրդ (ԲԹագ., ԺԷ, 21)=Անցէք այդ ջրից այն կողմ:

բ) Հայցականի հետ (հատկապես հոգնակի թվում) նշանակում է՝ *ըստ, համաձայն, համեմատ, պես, նայելով*. օրինակ՝ Մի՛ ըստ աչս դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարէք (Յովհ., Է, 24)=Աչքերի համեմատ (աչքերի տեսքով) մի՛ դատեք, այլ ուղիղ դատաստան արեք: Կաց ըստ իս՝ և ես ըստ քեզ (Յովբ., ԼԳ, 6)=Մնա ինձ պես, և ես՝ քեզ պես: Այն են ազգք որդոց Նոյի ըստ ծնունդս իւրեանց, ըստ տոհմս իւրեանց (Ծննդ., Ժ, 32)=Սրանք են Նոյի որդիների ազգերը՝ ըստ իրենց ծնունդների և տոհմերի:

2. Տրական հոլովի հետ *ըստ* նախդիրը նշանակում է՝ *ըստ, համաձայն, նման*, որն աշխարհաբար կարող է թարգմանվել նաև գործիական հոլովով. օրինակ՝ Առէք զնա դուք, և ըստ ձերոց օրինացն (=ձեր օրենքի համաձայն, ձեր օրենքով) դատեցարուք (Յովհ., ԺԸ, 31): Եւ տանջեցին զնա տասն մարդ՝ ըստ հրամանի (=հրամանի համաձայն, հրամանով), թագաւորին (Ազ., Է, 74): Ըստ պատկերի (=պատկերի մման) Աստուծոյ արար զմարդն (Ազ., ԼԲ, 329):

3. *Ըստ* նախդիրը բացառական հոլովի հետ, առանց *ի* նախդրի, ցույց է տալիս *հաջորդականություն*. օրինակ՝ մի ըստ միջէլ=մեկ առ մեկ, ամ ըստ ամէ=տարեցտարի, օր ըստ օրէ=օրեցօր և այլն: Եւ օր ըստ օրէ բերէին իբրև զգէշ ընկենուին ի մեծ հրապարակին (Եղիշէ, էջ 139): Չսոցանէ, որ մի ըստ միջէլ անուանեցան թագաւորք (Թոռն., Ա, էջ 360): Այր ըստ առնէ մոլորեցան (Եսայի, ԽԷ, 15)=Իրար ետևից մոլորվեցին:

3

§ 198. *Յ* նախդիրը գործածվում է միայն հայցական հոլովի հետ:

ա) *Յ* նախդիրն առանձին կամ *մինչև* բառի հետ միասին, դրվելով հայցական հոլովի վրա, նշանակում է *մինչև*. օրինակ՝ Որ ցայժմ (=մինչև այժմ) կենդանի կայ (Եզնիկ, 1-ին, ԻԵ): Մինչև ցայսօր (=մինչև այսօր) կենդանի պահեցեր զնոսա (Եղիշէ, էջ 143):

բ) *Ասել, տալ, հարցանել* բայերի մոտ *ց* նախդիրը, դրվելով հայցական հո-

լովի վրա, արտահայտում է տրական հոլովի իմաստ. օրինակ՝ Ասէ ցնա (=նրան) դատաւորն (Թոռն., Բ, էջ 112): Յմեզ զի՞ հարցանէք (Եղիշէ, էջ 135) Ինչո՞ւ եք մեզ հարցնում: Չբարսմունսն զոր ի ձեռին ունէր՝ ցորդին իր ցՈր-միզդ ետ (Եզնիկ, 2-րդ, Ե)=Բարսմունքը, որ բռնում էր իր ձեռքում, տվեց իր որ-դուն՝ Որմիզդին:

Վարժութիւն 174. *Թարգմանել, բացատրել, թե ո՞ր հոլովի հետ և ի՞նչ նշա-նակութեամբ են գործածված ըստ և ց նախդիրները:*

Չամենայն ազգս ժողովեա՛լ և անցո՛ր ըստ Պահ դունն ի ներքս: Եւ յայնժամ հատուցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր: Ըստ այսմ պատճենի հրովարտակ ե-հաս յաշխարհն Հայոց: Իբրև ելին ըստ քաղաքն... ասէ Յովսէփ ցհազարա-պետն իւր: Ըստ կամաց քոց արա զինչ և կամիս: Մոքս են որդիք Քամայ յազգս իւրեանց, ըստ լեզուս իւրեանց: Որոց ջուրն ըստ աճել լուսնին՝ աճէ, և ըստ լնուլն՝ լնու, և ըստ պակասելն՝ պակասէ: Եւ կատարեալ դահճացն զգործն ըստ հրամանին Վեհդենշապիոյ: Եւ զմիօրինակ զթագն օր ըստ օրէ ինքեան և նմա թագաւորն Պարսից զարդ պատրաստէր: Ժողովեցին զամե-նայն զգերին քաղաքին ի մի վայր, և անցուցին ըստ Տափերն կամուրջ: Չայս ամենայն կարգաւ, մի ըստ միոջէ ոճով պատմեցից: Ետ ցնա զթագաւորու-թիւնն հազար ամ: Յայժմ ես վասն քո յաշտ առնէի:

Վարժութիւն 175. *Թարգմանել գրաբար՝ ընդգծված բառերը դնելով հա-մապատասխան նախդրով (ըստ, ց) և հոլովով (հայցական, տրական, բացա-ռական):*

Տանջեցին նրանց տրված *հրամանի համաձայն*: Երբեք չեն անցնում ի-րենց *սահմաններից*: Նրա պես արդար մարդ չկա: Չէին կարողանում *քաղա-քից* դուրս ելնել: Ինչ որ պատմում էին այդ քաղաքի շինության մասին, *մեկ առ մեկ* գրեց: Մի՛ անցիր այս *բլուրից այն կողմ*: Նրանց դատեցին իրենց *գործե-րի համեմատ*: Օրեցօր գրում և ցույց էր տալիս մեծ հազարապետին: *Տարեց-տարի* տոնում էին (տօնախմբէին) նրանց հիշատակը: Այդ բոլորը կատարեց իր *սովորության համաձայն*: Նրանցից կրտսերն ասում է *հորը*:

ՃԱՌՔ (Հատուած)

1. Եւ մի՛ զարմանայցես, եթէ թեթև բնութիւնն զմարմինն ծանր եբարձ. նախ աստէն իսկ յայսմ արարածս՝¹ որ մեզս երևին, է՛ ինչ որ բնութեամբ՝² ծանր է, և է՛ ինչ որ յախտարակաց՝³ թեթև է. և չէ ինչ ըստ ծանրութեան և ոչ ըստ մե-

ծուքեան, այլ ըստ իրաց բնութեան արարածոց, որպէս զհարդ և իցէ: Ընդէ՞ր ամենայն մայրք մեծամեծք, և թէ ամենայն իսկ անտառք կոտորեսցին և ի ջուր անկանիցին, չընկղմեսցին. և զաստեղն մի փոքրիկ կամ սակաւ ինչ քծուար³ յերկաթոյ չկարէ ծով մեծ ի վեր ունել: Եւ այսպէս՝ ոչ ըստ մեծութեան ինչ է⁴ և ոչ ըստ ծանրութեան, այլ յարարչին արուեստէ. բայց սակայն երկաթոյ ուրոյն առանձին չէ հնար ի վերոյ ջուրց կալ, այլ թեթև իիփ⁵ կայ ի վերայ ջրոց, և կրի տեղեաց ի տեղիս: Լնուն զմասս մեծամեծս երկաթով, և տանին յո և կամին. և քանզի թեթև է փայտի բնութիւն, բառնայ թեթևն զծանրն: Առ մեսս և ս այլ օրինակ. մարդ չկարէ բազում ժամս ի վերայ ջուրց դողալ⁶. թէպէտ և զարուեստն զիտիցէ, այլ քանզի չկարէ կարի ի տոկ ձգել⁷ առանց հանգչելոյ, աշխատին⁸ բազուկքն, և հարկ լինի ընկղմելոյ:

(Մերերիանոս Եմեսացի. փե՛ս Թռռն., Ա, էջ 272-273)

¹ փխ. յայս արարածս կամ՝ յարարածս	կախումն ունի և ոչ...
² յայտսփիկ	⁵ թեթև իիփ-թեթև բաներով, առարկաներով
³ այստեղ՝ ֆիզիկական	⁶ դողալ, դողիմ, դողիմ-լողալ
⁴ քծուար-մետաղի կտոր, քծուար	⁷ ի տոկ ձգել(իմ)-երկար տևել շարունակել
⁵ յերկաթոյ-երկաթի (բառացի՝ երկաթից) կտոր	⁸ այստեղ՝ հոգնելու մշամակությամբ
⁶ ոչ ըստ մեծութեան ինչ է-ոչ մեծությումից	

2. Չոր օրինակ յորժամ բժիշկն զերկաթն ի գործ արկանէ և խարանս ի մարմինն դնէ, ոչ այնու ընդ մարդոյն կռուի, այլ ընդ ցասս մարտնչի...: Մի՞թէ տեսեր երբեք զբժիշկ առ ցասման ձեռն ի գործ արկեալ, կամ առ զայրացոս¹ ինչ ի խարանս մատուցեալ, կամ այլ ինչ նոյնպիսի. թէպէտ և հիւանդին՝ երեսքն բժշկին ահագին թուեսցին, այլ բժշկին օգուտ գործել կայ ի միտս...²:

Վիրածն³ յորժամ տեսանիցէ զբժիշկն՝ զի կտրել զվերն կամիցի, ահագին համարի, և իբրև ի թշնամոյ խուսափէ. իսկ յորժամ բժշկեսցի, գոր երբեմն տեսանէր և զերեսս դարձուցանէր՝ յետոյ մօտ հայի և երկիր պագանէ: Եթէ չզիտիցենք իսկ, զի առ զայրացոս ցաւոցն՝ թշնամանս դնեն հիւանդքն բժշկացն, և բժիշկն ներէ զայրացելոցն. քանզի գիտէ եթէ ոչ ի կամացն են թըշնամանքն՝ այլ առ ցասս: Իսկ յորժամ ապաքինին յախտէն՝ և վարձ և ս տան նոցա, զորս անագորոնս⁴ համարէին. տան վարձս՝ ոչ իբրև պահանջեալք, այլ ինքնակամ յօժարութեամբ:

(Մերերիանոս Եմեսացի. փե՛ս Թռռն., Ա, էջ 294-295)

¹ սվորաբար՝ առ զայրուցս-զայրոյթից, բարկությունից	³ վերք ունեցողը
² կայ ի միտս-մտադրվել է	⁴ անագորոյն կամ անագորոն-դաժան, անգութ

§ 199. Բացի բուն նախդիրներից (առ, գ, ի, ընդ, ըստ, ց), գրաբարում կան նախդիրների դերով հանդես եկող այլ բառեր (վասն, յաղագս, առանց, զհետ, առաջի, զկնի, ի սակս և այլն), որոնք կոչվում են նախադրություններ: Դրանք ծագում են տարբեր խոսքի մասերից, մեծ մասամբ քարացած հոլովածն էր են և հաճախ գործածված բուն նախդիրների հետ (պատճառաւ, աղագաւ, ի ներքոյ, ի վերայ, իբրև գ, մերձ առ, մինչև ց և այլն):

Նախադրություններն ընդհանրապես դրվում են իրենց խնդիրներից առաջ: Որոշ նախադրություններ (հանդերձ, զկնի, առաջի) կարող են գործածվել և՛ նախադաս, և՛ ետադաս, իսկ մի քանի նախադրություններ (պէս, չափ, աղագաւ) լինում են միայն ետադաս՝ որպէս ետադրություններ:

Ի տարբերություն բուն նախդիրների (բացի ց-ից), որոնք գործածվում են տարբեր հոլովների հետ, նախադրությունները հիմնականում պահանջում են միայն մեկ հոլովով խնդիր:

Հայցական խնդրով նախադրություններ

Իբրև գ, որպէս գ (=ինչպէս, իբրև, նման, պէս). Իբրև զկեղև նռան են այտք քո (Երգ., Դ, 3): Եւ եղերո՛ք դուք, ասէ, խորագէտք իբրև զօճս (Ազ., ՀԸ, 602): Որպէս զեղբարս հարագատս... յանպատում ուրախութեան ուրախ լինէին (Բուզ., 4-րդ, ԺՁ):

Քան գ. Այս նախադրությունը հայցական հոլովի հետ՝ ա) կազմում է ածականների համեմատական կամ բաղդատական աստիճանը, օրինակ՝ Հգօր և իմաստունն էր քան զհայրն (Եզնիկ, 2-րդ, Ձ) = Հորից ավելի հզոր և իմաստուն էր. բ) նշանակում է չափ, օրինակ՝ Եթէ ունիցիք հաւատս քան զհատ մանանխոյ (Մատթ., ԺԷ, 19) = Եթէ մանանխիսի հատի չափ հավատք ունենաք:

Ծանոթություն. Հաճախ քան գ-ից առաջ նախադրության նշանակությամբ գործածվում են մի շարք մակբայներ՝ *արտաքոյ, արտաքս, ի ներքս, յատաջ, ի վեր, ի վերոյ* և այլն: Այս դեպքում քան գ նախադրության խնդիրը թարգմանվում է սովորաբար բացառական հոլովով. օրինակ՝ Հանին զնա արտաքոյ քան զայգին և սպանին (Մատթ., ԻԱ, 39) = Նրան այգուց դուրս հանեցին և սպանեցին: Եւ եթէ էր ոք ի վեր քան զնա և քան զորդին (Եզնիկ, 2-րդ, Ե) = Եվ եթէ նրանից և նրա որդուց ավելի վեր մեկը կար:

Մօտ ի(յ), մօտ առ, մերձ ի(յ), մերձ առ. Պատահէր նմա մերձ ի սահմանս Վրաց (Եղիշէ, էջ 75): Երթեալ նստէր մօտ առ դին (Բուզ., 4-րդ, ԺԵ):

Մինչև ի(յ), մինչև ց. Յարևմտից մինչև յարևելս երթայ (Ազ., Է, 92): Ամենեքին ծանիցեն զիս ի փոքրկանց մինչև ցմեծամեծս նոցա (Երբ., Ը, 11):

Մեռական խնդրով նախադրություններ

Վասն (=համար, պատճառով, մասին). Աղօթս մատուցաներ վասն նոցա փրկութեան (Ազ., Ի, 224): Հարցին և ցնոսա վասն նորա (Եղիշէ, էջ 133): Վասն ձերոյ յամառութեանդ եղև այդ ամենայն (Եղիշէ, էջ 161):

Յաղագս (=մասին, վերաբերյալ, համար). Յաղագս շինուածոյ Երուանդաշատ քաղաքի (Խոր., 2-րդ, ԼԹ):

Աղագաւ (=պատճառով, համար). ունի ետադաս գործածություն: Այնր աղագաւ պատուիրէր նմա (Եզնիկ, 2-րդ, Ե):

Պատճառաւ, ի պատճառս (=պատճառով, պատրվակով, նպատակով, համար). *պատճառաւ* նախադրությունն ունի միայն ետադաս գործածություն: Եւ հատուածի պատճառաւ (=գաղթի պատրվակով) փախստական լինի յԱրտաշրէ (Խոր., 2-րդ, ՀԳ): Եղեաք առ ձեզ... և ոչ ի պատճառս ազահութեան (ԱԹեսաղ., Բ, 5): Առաքէ յԵրուսաղէմ հանդերձ հեծելագօրու. իբր թէ ի պատճառս խաղաղութեան (Խոր., 2-րդ, ԺԹ):

Առանց. Ոչ է պատմութիւնն ճշմարիտ առանց ժամանակագրութեան (Խոր., 2-րդ, ՁԲ):

Յետ (=հետո). Եւ յետ ինն հազար ամի Որմիզդ թագաւորեսցէ (Եզնիկ, 2-րդ, Ա): Յետ այնորիկ ետու գնա ընկենուլ ի խոր վիրապն (Ազ., ԺԲ, 136):

Չհետ (=ետև ից). Շրջէին զհետ նորա (Ազ., ճԺԶ, 818): Թողցէ այր զհայր իւր և զմայր և երթիցէ զհետ կնոջ իւրոյ (Մանդ., Բ, 24):

Չկնի (=ետև ից, հետո), Եկ զկնի իմ. և յարուցեալ գնաց զկնի նորա (Մատթ., Թ, 9): Աղաղակեաց զկնի նորա (Գ Թագ., ԺԷ, 10):

Առաջի (=առաջ, առջև). գործածվում է նախադաս, երբեմն էլ՝ ետադաս: Ածէին գնա առաջի մեծի թագաւորին Խոսրովու (Բուզ., 3-րդ, Ը): Յորժամ քո առաջի զմատեանդ ընթեռնուցուն (Ազ., ճԻԷ, 897):

Ի մէջ (=մեջ, միջև). Եւ նա էջ և սպան զառիծն ի մէջ գրին (Բ Թագ., ԻԳ, 20): Եղև խաղաղութիւն ի մէջ թագաւորին Յունաց և ի մէջ թագաւորին Պարսից (Բուզ., 4-րդ, ԻԱ):

Ի վերայ (=վրա). լինում է նախադաս, հազվադեպ՝ ետադաս: Յարձակեցան ի վերայ բերդիցն (Եղիշէ, էջ 68): Ոչ թողին բնաւ քար ի քարի վերայ (Բուզ., 4-րդ, ՃԵ):

Ի ներքոյ (=ներքև, տակ). Մնալով ի ներքոյ ձեանն զերիս տիւս և զերիս զիշերս (Խոր., 2-րդ, ԼԶ):

Յանդիման, յանդէպ (նաև՝ *ի հանդէպ, ի հանդիպէ, ընդդէմ*) (=դիմաց, դեմ). Եւ եհան զԱդամ, և բնակեցոյց յանդիման դրախտի (Մանդ., Գ, 24): Բանակեցաւ յանդէպ լերինն (ՆՀԲ): Մատի՛ր, յառաջեա՛ ընդդէմ սրոյն (Եղիշէ, էջ 178):

Ի ձեռն (=ձեռքով, միջոցով). Ոչ միայն ի ձեռն արանց, այլ և ի ձեռն կանանց սրբոց քարոզեցաւ աւետարանն (Ազ., ԳԲ, 684):

Փոխանակ (=փոխանակ, փոխարեն). գործածվում է առանձին կամ *ընդ*

նախորդի հետ միասին: Փոխանակ իր յղեաց զիր աթոռակիցն զԽաղ (Բուզ., 4-րդ, ԺԵ): Հատուցին ինձ չար փոխանակ ընդ բարոյ (Սաղմ., ԼԷ (ԼԸ), 21):

Զօրէն (=նման, պես). *Զօրէն* ազատ էրեյ շրջէին ի մէջ ծաղկաբեր լերանց (Եղիշէ, էջ 194):

Սակս, ի սակս (=պատճառով, համար). ունեն թե՛ նախադաս, թե՛ ետադաս գործածություն: Մի՛ կասկածեր ի կայսերէ սակս այնր (Խոր., 2-րդ, Լ)=այդ պատճառով (դրա համար): Այդպես էլ՝ ի ձեր սակս=ձեր պատճառով, յորոյ ի սակս=որի պատճառով, ոչ ի մեղացն սակս=ոչ այդ մեղքերի պատճառով և այլն:

Բացառական խնդրով նախադրություններ

Բաց, բայց (=բացի). Ոչ ոք գոյր ընդ մեզ ի տանն բաց ի մեճ երկոցունց (Գ Թագ., Գ, 18): Չիք աստուած բայց ի նմանէ (Եղիշէ, էջ 163):

Գաղտ (=գաղտնի). *Գաղտ* ի մօրէն երթայր յեկեղեցին (ՆՀԲ):

Հեռի (=հեռու). *Ճակատէր ոչ հեռի յիրմէ բանակէն* (Խոր., 2-րդ, ԽԶ): *Նըստաւ Գեճշապուհ արտաքոյ բանակին...* հեռի երկոտասան հրասախաւ (Եղիշէ, 159):

Մեկուսի (=հեռու, մի կողմ, դուրս, գատ). *Եւ առեալ զնա մեկուսի յամբոխէ անտի* (Մարկ., Է, 33)=այն ամբոխից հեռու (մի կողմ): *Այսպես էլ՝ մեկուսի ի ճանապարհէն=ճանապարհից մի կողմ՝ հեռու, մեկուսի ի բանակէ=բանակից մի կողմ՝ հեռու՝ դուրս և այլն:*

Ուրոյն (=բացի, առանց, գատ). *Սովոր էր ուրոյն ի նոցանէ* (=առանց նրանց) կալ յաղօթս (ՆՀԲ): *Եւ փոխեալ անոր զամենայն ինչ յԱրմաւրայ, ուրոյն ի կռոցն* (Խոր., 2-րդ, Խ)=բացի կուռքերից:

Հետէ (=ի վեր, հետո). *գործածվում է միայն ետադաս: Նոքա ի վաղնջուց հետէ* (=վաղուց ի վեր) էին իսկ կուրացեալք (Եղիշէ, էջ 55): *Յայն օրէ հետէ* (=այն օրվանից ի վեր)... յուզեցաւ պատերազմ (Բուզ., 4-րդ, Ի):

Գործիական խնդրով նախադրություններ

Հանդերձ (=հետ, հետ միասին, հանդերձ). *գործածվում է և՛ նախադաս, և՛ ետադաս: Գնայ յերկիրն Արարադայ...* հանդերձ որդուվք իւրովք (Խոր., 1-ին, Ժ): *Հանդերձ նոքօք դիմեաց ենուտ ի բերդն Արտագերից* (Բուզ., 4-րդ, ԾԵ): *Խաղայր զնայր ամենայն զօրօքն հանդերձ* (Ազ., ԾԸ, 778):

Շուրջ զ. (=շուրջ). *Եւ զգօրսն ամենայն սիռէր տարածանէր շուրջ զքաղաքսն* (Եղիշէ, էջ 88): *Եւ նստան շուրջ զբերդաւն ամիսք երեքտասան* (Բուզ., 4-րդ, ԾԵ):

Չափ (=չափ). ունի միայն ետադաս գործածություն: *Թէ ձեր չափ* (=ձեր չափ) իմանայցեն (Յովք, ԼԲ, 12): *Հինգ հարիրով չափ* (=հինգ հարյուրի չափ) յականէ յանուանէ ճանաչեն (Եղիշէ, էջ 199-200):

Վարժություն 176. *Թարգմանել, բացատրել, թե ո՞ր հոլովի հետ և ի՞նչ նշանակությամբ են գործածված նախադրությունները:*

Յետ Արտաշիսի առաջնոյ թագաւորէ Տիգրան որդի նորա: Հանդերձ օգնականօք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամոսատացոց: Լուցանէին ջահս ի վերայ աշտարակացն քաղաքին: Երթային զհետ նոցա երգովք և նուագարանօք: Լուարո՛ւք ամենեքեան, զի մահ առն իմոյ վասն իմ եղև: Տիգրիս, նա է որ երթայ յանդիման Ասորեստանի: Երկիրն դողայր ի ներքոյ նոցա: Յաղագս Շամիրամայ, թէ է՛ր աղագաւ կոտորեաց զորդիս իւր: Փոխանակ ցորենոյ բուսցի եղինճ, և փոխանակ զարոյ մորենի: Սիրեցին զխաւար առաւել քան զլոյս: Եւ առեւծ իբրև զեզն յարդ կերիցէ: Բանակէր մօտ ի զեօղն: Քանզի էր սպանեալ նորա զհայր իւր Վարդան՝ յաղագս ուրացութեան: Խաւար կալաւ զերկիր մինչև ցինն ժամ աւուրն: Դուք ի ձեռն ձերոց սպասատրացդ գործէք: Ամենեքեան բերանաբաց հառաչէին զկնի նորա: Դի՛ր ուխտ ի մէջ իմ և քո, և ի մէջ հօր իմոյ և հօր քո: Բայց ի նախարարէ ումենմէ՛ որոյ անուն Օտայ կոչիւր: Ելեալ երթայր հատուածի պատճառաւ ի կողմանս Հայոց: Քո առաջի այսօր տալոց եմ պատասխանի: Ե՛րթ առ փարաւոն... և կացցես հանդէպ նորա: Ածին փոս զբանակաւն իւրեանց մօտ ի լեառնն ի Նպատ մերձ ի զետն Եփրատ: Կռուէր մինչև յամն վեցերորդ Արտաշիսի արքայի Հայոց, որդւոյն Վռամշապհոյ: Չիք այլ ոք բաց ի նմանէ, ոչ երիցագոյն և ոչ կրսերագոյն:

Վարժություն 177. *Թարգմանել գրաբար, ընդգծված բառերն արտահայտել համապատասխան նախադրություններով (յաղագս, վասն, հանդերձ, յանդիման, բաց, ի վերայ, ի մէջ, զկնի, քան զ, մինչև ց(ի), իբրև զ, փոխանակ) և նրանց պահանջած հոլովներով:*

Նախարարների հետ միասին ներկայացավ (յանդիման եղև) թագավորին: Իմ որդու պես սիրեցի քեզ: Մեր հայրերի և եղբայրների մասին, որոնք քաջաբար կովեցին իրենց հայրենիքի փրկության համար: Իմ պատճառով կհալածեն և կչարչարեն ձեզ: Այս վեմի վրա կշինեմ իմ տունը: Կամենում էին խռովություն գցել երկու քաջ ազգերի մէջ: Շատերը գնացին նրա ետևից: Արեգակը լուսնից ավելի մեծ է: Նրա մահվանից հետո Հայոց թագավորությունը բաժանվում է երկու մասի (յերկուս): Իր փոխարեն նրա մոտ ուղարկեց իր ընկերոջը: Ծովից մինչև ծով էին ձգվում նրա տերության սահմանները: Բոլորը ցրվեցին, բացի նրանից: Մինչև երբ պիտի լինեմ ձեզ հետ:

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ՆԻՆՈՒԷԱՅԻՈՅ

Ահա հրաման հասեալ (էր) առ մարգարէն Յովնան քարոզել Նիմուէի: Եմուտ ի քաղաքն և ահեղ ձայն նորա խռովեցոյց զամենեսեան: Քաղաքն հեթանոսաց խռովեցաւ ի ձեռն քարոզին Հեբրայեցոյ: ... Լուաւ թագաւորն և տրտմե-

ցաւ. ընկէ՛ց զթագ իւր և խոնարհեցաւ: Լուան իշխանքն և տագնապեցան, և փոխանակ պատմութեանի քորձ զգեցան: Լուան ծերքն պատուականք և արկին մոխիր ի զլուխս իւրեանց: Լուան մեծատունք և բացին զգանձս իւրեանց աղքատաց: Լուան փոխատուքն և մուրհակաւ գործեցին զարդարութիւն: Լուան փոխատուքն և փութապէս հատուցին զպարսսն: Ամենայն մարդ վասն անձին իւրոյ խոկայր յարդարութիւն: Ոչ գոյր անդ մարդ խորամանկ, թէ որպէս զրկեցէ: Ի պատերազմ ստուգութեան մտեալ էին. զի ամենայն մարդ զանձն իւր շահեցի: Յովնանու լուան գողք և աագակք, և զկապուտն դարձուցին տերանց իւրեանց: Կողոպտոյն տեարքն արհամարհեցին զինչս իւրեանց, և աագակացն եղեն թողիչք: Ամենայն մարդ զանձն իւր խոշտանգէր, զի բարկութիւն զամենեսեան կշտամբէր: Լուան սպանողքն և խոստովան եղեն, և արհամարհեցին զահ դատատրացն: Լուան դատաւորքն և լռեցին, զի կորեան դատատանքն ի բարկութենէն: Ամենայն մարդ զողորմութիւն սերմանէր, զի հնձեցէ զփրկութիւն: Յովնանու լուան մեղաւորք և խոստովան եղեն զմեղս իւրեանց: Լուա քաղաքն աղտեղեալ և մերկացաւ զաղտեղութիւն իւր:

... Յովնան իբրև առաքեցաւ յայն քաղաք, ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Երեք ատուրք են և Նինուէ տապալեցի: Եւ ի ձայնէ նորա շարժեցաւ քաղաքն և պատեաց զնա մէզ և մառախուղ: Սրտաբեկ և սրտակոտոր լինէր Նինուէ, զի ետես զդձս մարգարէին թէ ահագին էին և սաստիկ:

... Յարեաւ թագաւորն և կանայք իւր, և ի բաց եղին զթագն ի գլխոյ թագաւորին. զի լուան թէ վաղիւն չիցեմք: Ամենայն քաղաքն միաբան գոչեցին առ Աստուած, վասն զի ի գոչել հողմոյն պտուտկէր զհող երկրին, զի երկինք խռովեալ էին. ամաք և մէգք զմիմեամքք պատեին, և զօրացեալ թանձրանայր մառախուղն: Փայլակն զփայլակն բախէր, որոտումն որոտման պատահէր, կայծակունք զկայծակունս ստիպէին. դողումն անդ և հիանալ սրտի: Ամենայն մարդ ընդ գետին հայէր, թէ ահաւասիկ տապալի: Լային ամենեքեան զմիմեանս ի կատարել ատուրցն: Եհաս ժամն այն. կացին ամենեքեան յաստիճան մահու, բուռն հարին զմիմեամքք, վասն զի եհաս յուսահատութիւնն: Եւ ի լայն իւրեանց հայէին ընդ միմեանս, եթէ եկն զիշերս և երբ մեզ խաւար անմեկնելի. եկն զիշերս և ահա չիք մեզ տեսանել զառաւօտն: Եւ ասէին, թէ յորո՞ւմ պահու կործանի. յերեկորեա՞յ երբէք տապալի. եթէ առաւօտուն կործանի. յորո՞ւմ պահու արդեօք զայ ձայն զուժին: Կարծէին թէ յերեկորեայ տապալի, եկն երեկոյն և նա կայր կանգուն: Ակն ունէին եթէ ի զիշերի ընկղմեացի. եղև զիշեր և նա կայր և ստակաին: Ակն ունէին եթէ առաւօտուն կործանի. բացաւ առաւօտն՝ բացաւ ողորմութեան և գբութեան դուռն Աստուծոյ ի վերայ քաղաքին: Չի յայն ատուրսն երկիրն ի շարժմանէ ոչ դաղարէր, յայս վեց եօթներորդսն երանի էր մեռելոց քան նոցա. կենդանի մեռեալ էին, և չէին թաղեալ: Եղբայր եղբօր պատահէր, և ո՛չ ճանաչէր զկերպարանս նորա. և ո՛չ ունկն կարաց ի միմեանց մեկնել զձայն ի ձայնէ: Իբրև զխանձող կրակի էին ի պահոց. մորթ և ոսկերք լոկ մնացին:

ԳՐԱԲԱՐԻ ՀԱՏԸՆՏԻՐ

ԿՈՐԻԻՆՆ (5-ԲԳ Գ.)

ՎԱՐՔ ՄԱՇՏՈՅԻ (Հատուածք)

Յետ այնորիկ առնոյր հաւանութիւն երանելին Մաշտոց հանդերձ օգնականօքն, որոց առաջնումն Տիրայր անուն ի Խորձենական գաւառէն, և երկրորդին Մուշէ անուն ի նահանգէ Տարօնոյ, հանդերձ այլովք և ս պասաւորօք անետարանին, զոր չեմք բաւական ըստ անուանցն նշանակել, երթեալ իջանէր յՌոտաստական Գողթան, յառաջին դաստակերտուն իւր: Եւ կարգէր յամենայն գիտս գաւառին՝ դասս սրբոց վանականաց:

Ապա յետ այնորիկ ի սահմանակիցս ի Սիւնական աշխարհն ելանէր: Եւ ժողովեալ մանկունս առ ի նիւթ վարդապետութեանն, առաւել զգազանամիտ զվայրենագոյն զճիւղաբարոյ կողմանցն, դայեկաբար սնուցանել և խրատել, ապա և զերկիրն Սիւնեաց դասուք վանականաց լնոյր:

Գարձեալ յետ ժամանակի ինչ ընդ մէջ անցելոյ, հոգ ի մտի արկանէր և վասն բարբարոսական կողմանն: Եւ առնոյր կարգեալ նշանագիրս վրացերէն լեզուին: Գրէր, կարգէր և օրինօք յարդարէր. և առնոյր ընդ իւր զմասնս լաւագոյնս յաշակերտաց իւրոց, յարուցեալ գնայր իջանել ի կողմանս Վրաց: Եւ երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին, որում անուն էր Բակուր, և եպիսկոպոսի աշխարհիին՝ Մովսէս: Եւ նորա զիւր արուեստն առաջի արկեալ՝ խրատէր յորդորելով. յորում և յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրելին կատարել: Եւ գտեալ զայր մի թարգման վրացերէն լեզուին, որ անուանեալ կոչէր Ջաղայ, այր գրագէտ և ճշմարտահաւատ. հրաման տայր այնուիտես արքայն Վրաց՝ ի կողմանց կողմանց, և ի խառնադանջ գաւառաց իշխանութեան իւրոյ՝ ժողովել մանկունս և տալ ի ձեռն վարդապետին:

Իսկ իբրև ընդ ամենայն տեղիս Վրաց կարգեալ զգործ աստուածպաշտութեանն, այնուիտես հրաժարեալ ի նոցանէ՝ դառնայր յերկիրն Հայոց և պատահեալ Սահակայ կաթողիկոսին Հայոց, պատմէր նմա զողջութենէ եղելոցն: Խորհուրդ առնէր այնուիտես վասն կէս ազգին Հայոց, որ էր ընդ իշխանութեամբ թագաւորին Հռոմոց: Եւ փութացեալ գնայր հանդերձ աշակերտօք բազմօք, անցանել ի կողմանս Յունաց: Հասանէին ի թագաւորակաց քաղաքն Կոստանդինական, զորմէ իսկոյն պատմէին յարքունիսն, և մտեալ առաջի պատուական աթոռոյն՝ յանդիման լինէր աստուածակարգ թագաւորացն և

հայրապետին: Եւ ապա ցուցեալ կայսերն զպիտոյիցն զհանգամանս, և առեալ զանընդհանակաց հրամանն հանդերձ սակերօք՝ կայսերագիր նշանակելովք՝ վասն մանկտոյն յաշակերտութիւնն առ ի կէս ազգէն Հայոց ժողովելոյ: Գային հասանէին ի ժամադիր կողմանս, և անդէն վաղվադակի պատահեալ սպարապետին Հայոց, հանդերձ սակերօք կայսեր յանդիման լինէին: Եւ նորա առեալ սակերս կայսերական նշանօք, փութայր վաղվադակի զհրամանն կատարել: Եւ հրեշտակս արձակեալ այնուհետև ի գաւառս կէս ազգին Հայոց յիշխանութեանն կայսեր, բազմութիւն մանկտոյ ժողովել:

Յայնմ ժամանակի եկեալ դիպէր նմա այր մի երէց աղուան ազգաւ, Բեմիամէն անուն. և նորա հարցեալ և քննեալ զբարբարոս զբանս աղուաներէն լեզուին, առնէր ապա նշանագիրս:

Յետ այնորիկ հրաժարեալ՝ բազում աշակերտօք գայր անցանէր ի կողմանս Հայոց Մեծաց. և հասեալ ի Նոր քաղաքն՝ յանդիման լինէր սրբոյ եպիսկոպոսին Սահակայ և թագաւորին Հայոց, որում անուն Արտաշէս կոչէին: Եւ պատմեալ նոցա զգործս կողմանցն այնոցիկ ըստ աջողութեանց շնորհացն Աստուծոյ, դադարէր անդ աուրս ինչ:

Եւ ապա յետ այնորիկ հրաժարեալ գնալ ի կողմանս Աղուանից: Եւ երթեալ իջանէր յաշխարհին և հասեալ ի թագաւորական տեղիսն, տեսանէր զսուրբ եպիսկոպոսն Աղուանից, որում անուն Երեմիա կոչէին, և զնոցին թագաւոր, որում Արսվազ էր անուն, առաջի եղեալ վասն որոյ եկեալն էր: Տային և ս հրաման՝ ի գաւառաց և ի տեղեաց իշխանութեանն իւրեանց, բազմութիւն մանկանց՝ յարուեստ դպրութեանն ածել:

Յետ այնորիկ ուշ եղեալ երկոցունց երանելեացն՝ զիւրեանց ազգին զդպրութիւն առաւել յարգել² և դիւրացուցանել: Չեռն ի գործ արկանէր ի թարգմանել և ի գրել մեծն Իսահակ՝ ըստ յառաջագոյն սովորութեանն:

Որոց դարձեալ դէպ լինէր եղբարս երկուս յաշակերտացն՝ յուղարկել ի կողմանս Ասորոց ի քաղաքն Եղեսացոց, զՅովսէփ. գոր ի վերոյն յիշեցաք, և երկրորդն Եզնիկ անուն՝ յԱյրարատեան գաւառէն, ի Կողբ գեղջէ, զի յատրական բարբառոյն՝ զնոցին հարցն սրբոց զաւանդութիւնս հայերէն գրեալս դարձուցն:

Իսկ թարգմանչացն հասեալ՝ ուր առաքեցանն, և կատարեալ զհրամանսն և առ պատուական հարսն առաքեալ, անցեալ գնային ի կողմանս Յունաց, ուր և ուսեալք և տեղեկացեալք, թարգմանիչս կարգէին ըստ հելլենական լեզուին:

Ապա յետ ժամանակի ինչ ընդ մէջ անցելոյ՝ դէպ լինէր ոմանց եղբարց ի Հայաստան աշխարհէս, դիմել իջանել ի կողմանս Յունաց, որ և Ղևոնդէս առաջնոյն անուն էր, և երկրորդն՝ Կորիւնս, և մատուցեալ յարէին յԵզնիկն. և անդ միաբանութեամբ հոգևոր պիտոյիցն զխնդիրն վճարէին: Յետ այնորիկ

հաստատուն օրինակօք աստուածատուր գրոցն, գային երևելով աշխարհին Հայոց, և առաջի դնէին հարցն զբերեալ կտակարանսն:

Իսկ երանելոյն Սահակայ զեկեղեցական գրոց գումարութիւնն³ կանխաւ ի յունական բարբառոյն ի հայերէն դարձուցեալ, և բազում և ս զհայրապետաց սրբոց զճշմարիտ զիմաստութիւնն: Դարձեալ յետ այնորիկ առեալ հանդերձ Եզնակաւ զյառաջագոյն զյանկարծագիտ զփութանակի զթարգմանութիւնս հաստատէր ճշմարիտ օրինակօք բերելովք: Եւ շատ և ս մեկնութիւն գրոց⁴ թարգմանէին:

Եւ այնպէս զամենայն ժամանակս իւրեանց՝ յընթերցուածս գրոց ծախէին հարքն՝ զտիւ և զգիշեր:

¹ սակեր-կայսերական նամակ: Հանդերձ սակերօք կայսերագիր նշանակելովք-կայսերագիր դրոշմած նամակներով հանդերձ
² այստեղ՝ մշակել, զարգացնել

³ գրոց գումարութիւն. բառացի՝ գրքերի ամբողջությունը, այսինքն՝ բոլոր, ամբողջ գրքերը
⁴ մեկնութիւն գրոց-Ս. Գրքի մեկնություն

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻԲԶԱՆԴ (5-ԲԳ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱՅՈՑ

(Հատուած)

Յաղագս անօրէնութեան բազաւորին Արշակայ, թէ որպէս եսպան գորդի եղբօր իւրոյ, որում անուն Գնէլ, ի քստութենէ չարութենէն Տիրիթայ.. կամ որպէս զնեսս ես եղբօրորդին Տիրիթ. կամ որպէս զկիսն Գնէլայ արար իւր կին. կամ որպէս էած իւր կին ի Յունաց զՈղիմպին. կամ որպէս երէցն Մրջիւնիկն մահուան դեղովն զնա ընդ օրէնս՝ սպանանէր՝ խորհրդով Փառանչեմայ:

Չայնու ժամանակաւ եր դուստր մի գեղեցիկ Անդովկայ ուրումն, մի ի նախարարացն նահապետին Սիւնեաց, որում անուն Փառանձեմ կոչէր. գորմէ² կարի անուանեալ եր գեղեցկութեամբ և պարկեշտութեամբ: Ապա Գնէլ պատանեակն եղբօրորդին արքային էառ զնա ի կնութիւն իւր: Եւ համբաւ գեղեցկութեան աղջկանն ընդ վայրսն տարածեցաւ, և համբաւ գեղոյ նորա յաճախեալ բազմանայր և հնչէր: Ապա առ համբաւ ցանկութեան նուանն տրփեալ լինէր³ մին և ս հօրեղբօրորդին Գնէլոյ, որում անուն Տիրիթ կոչէր: Վասն որոյ անկանէր ի գաղտագողօսն⁴, մինչ զի գնուն իւր տեսանել կարասցէ: Եւ յորժամ կարացն տեսանն՝ որում ցանկայր, այնուիտես հնարս խնդրէր առն կնոջն կորստեան ո՛ր գիտէ զկին նորա նմա հնար լիցի յափշտակել:

Ապա Տիրիթն ի հնարս նենգութեան մտանէր, և բազում վարձէր իւր օգնականս և սատարս, որով զիւր չարախօսութիւնն յառաջ վարել կարասցէ: Եւ քսիս ստութեան՝ զԳնէլոյն նենգութեամբ առ թագաւորն Արշակ մատուցանէր՝ թէ «Գնէլ թագաւորել կամի և զքեզ սպանանել. և ամենայն մեծամեծք և նախարարք և ազատք սիրեն զԳնէլ, և ամենայն աշխարհիս նախարարք կամին գտէրութիւն նորա ի վերայ իւրեանց առաւել քան զքո: Արդ, ասեն, զիտեա՛ և տես, արքայ, զինչ գործեսցես. որպէս և կամիս, զիարդ մարթասցիս ապրել»: Եւ այսպիսի բանիւք գրգռէին թագաւորն Արշակ, մինչև հաստատէին ի միտս թագաւորին զիւրեանց ասացեալսն:

Ապա յիսացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնէլոյ, և բազում անգամ հալածական առնէր. և նիւթեալ լինէր նենգութիւնն բազում ժամանակս: Ապա զնաւասարդաց ժամանակօքն առնէր խորհուրդ թագաւորն Արշակ, կոչել առ ինքն զպատանեակն Գնէլ և սպանանել: Ապա առաքէր զՎարդան գեղբայր սպարապետին զնահապետ ազգին Մամիկոնեան տոհմին, զի մեծաւ երդմամբ և նենգութեամբ կոչել կարասցէ, զի մի՛ խորհուրդն յայտնեսցի. գուցէ

փախիցե՛լ և ապրիցի. այլ զի պատրանօք և հրապուրանօք ածիցե մինչև ի տեղին մահուն: Եւ էր բանակ թագաւորին ի Շահապիվանի ի բուն բանակի տեղսն Արշակունեացն ի ներքոյ Սիւսեացն և ի վերայ ասպարիսացն: Եւ առաքեալ զՎարդանն⁵, զմեծ նահապետն յարքայէն Արշակայ, եկն եգիտ զպատանեակն Գնել ի մօտաւոր տեղոջն, այս ինքն ի գիւղն Առախտոց անուանեալ: Մեծաւ ուխտիւ և բազում պատրանօք զպատանեակն Գնել հանդերձ իրով կնան և դրամբն⁶ հաւանեցուցանէր երթալ հասանել ի բանակն արքունի. իբրև այն թէ ի մեծարանս ինչ գնա կոչիցե թագաւորն, բազում խնդրանօք տարեալ հասուցանէր՝ եթէ թագաւորն Արշակ ոչ կամեցեալ զտօնս նաւասարդաց առանց քո անցուցանել, զի հաճեալ և քաղցրացեալ է ընդ քեզ, վասն զի ըստ բանից չարախօսացն ոչ ինչ գտաւ ի քեզ չարութիւն. և եհաս ինքն ի վերայ, զի զուր այժմ ատեր գրեզ՝ որ ի նմանէն մեծ սիրոյ արժանի ես:

Ապա չուեաց ամենայն կազմութեամբն իրով Գնել, երթեալ հասանէր ի բանակն արքունի ամենայն բազում փութով տագնապաւ...:

Իսկ իբրև առաւօտն ծագեաց, հասանէր վաշտն Գնելոյ ի բանակն արքունի. և մինչ Գնելն արքունական բանակին լինէր միջամուխ, ազդ լինէր թագաւորին եկն նորա: Ապա ելանէր հրաման յարքունուստ, արտաքս ունել և տանել սպանանել: Եւ մինչ դեռ գայր նա ընդ բանակամէջն, և էր հեծեալ յերիվարին իրում, իբրև մերձ եղև ի հրապարակն արքունի, և անդ ի յարքունուստ հասանէին բազում սպասաւորք վառեալք սուսերաւորք նիզակաւորք վաղրաւորք սակրաւորք սունաւորք և սպարակիրք հետևակք, որք մատուցեալք բռուն հարեալք՝ ընկենուիսն յերիվարէ անտի զպատանեակն Գնել. և ձեռն յետս կապէին գնա, և առեալ զնային ի տեղի կառափելոյն: Եւ քանզի կին նորա եկեալ էր ընդ նմա ժանուաւ, ի նմին ի նորին վաշտու էր ընդ առն իւրում:

... Իսկ զպատանեակն Գնել առնուին զնային մօտ ի Սիւսն արքունի և անդէն կառափէին ի սարակ լերինն. որում տեղոյն Լսին անուանեալ է, մօտ յորմաձս արգելոցացն որսոյն էրիոցն, ընդդէմ մուրտաստանին աղբերացն բազմոցացն արքունի, յանդիման բանակետեղ բնին:

Ապա հրաման եղև յարքայէն. «Ամենայն մարդիկն որ իցեն ի բանակին, մեծ և փոքր առ հասարակ, մի՛ որ իշխեսցե՛ չերթալ. այլ ամենայն որ առ հասարակ երթիցեն դիցեն աշխար կոծոց, և լացցեն զԳնել մեծ սեպուհն Արշակունի զսպանեալն»: Իսկ ինքն թագաւորն գնացեալ ի լալիսն⁸, նստեալ լայր զեղբօրորդին իւր, զոր ինքն եսպան: Երթեալ նստէր մօտ առ դին, լայր ինքն, և տայր հրաման կոծ մեծ և աշխար դնել շուրջ զսպանելով դիակամբն: Իսկ կինն սպանելոյն Փառանձեմն զհանդերձսն պատառեալ, զգէս արձակեալ, մերկատիտ ի մէջ աշխարանին կոծէր. ձայն արկանելով ճէր, յողբս արտասուաց յաղիողորմ գուժի առ հասարակ զամենեսեան լացուցանէր: Իսկ թագաւորն Արշակ ի լալիսն տեսանէր զկինն սպանելոյն, տռփէր և ակն դնէր՝ առնուլ գնա իւր կնութեան:

Իսկ այն որ գնենգութիւն քութեանց նիւթեաց, և դատով ի վերայ իւրոյ հարազատին սպանութիւնս՝ կատարեաց, վասն նորին կնոջն արար զայն. զի մեծապէս սիրով հարեալ էր ի նմա: ՉՏիրիթն ասեմ, որ յառաջագոյն հարեալ ի կնոջն յայնմիկ, վասն որոյ գնենգութիւնս սպանութեանցն թագաւորան գործեաց: Իսկ մինչ դեռ ի նմին կոծն աստկացեալ էր, Տիրիթն սկսանէր ժոյժ չունելոյ տոբիանացն: Պատգամ յղէր առ կին մեռելոյն, ասէ՝ զի «Սի՛ կարի զանձն քո աշխատ առնէր այդչափ, զի այր բարի ես եմ քան զնա. ես սիրեցի զքեզ, վասն այսորիկ մատնեցի զնա ի մահ, զի զքեզ առից ինձ կնութեան»: Արդ մինչ դեռ կոծ մոլութեան զոխակամքն ջայլէին, զայսպիսի պատգամս առաքէր Տիրիթն: Բողոք բառնայր՝ թէ «Լուարո՛ւք ամենեքեան, զի մահ առն իմոյ վասն իմ եղև. զի որ ինձ սկն եդ վասն իմ, զայրն իմ ետ սպանանել»: Չհերն փետէր, ճչէր ընդ կոծելն:

Ապա իբրև մեծ իրքն համարձակ յայտնեցան ի լսելիս ամենեցուն և ի ձայնարկութիւն ամենայն, եղև նա մայր ողբոցն, և ձայնարկութիւն ամենայն ի ձայն ողբոցն սկսան նուագել զիրսն տրփանացն Տիրիթայ, զակն դնելն, զքսութիւնն, զհնարս մահու նիւթել զսպանումն, ձայնիւքն մրմնջոցն ի վերայ սպանելոյն ի մէջ կոծոյն բարբառէին զեղգեղեալ խանդաղատութեամբ: Ի նուաճել իւրեանց ձայնիցն, իրքն յայտնեալ հռչակ հարկանէր: Չոր իբրև լուս թագաւորն Արշակ, և եհաս ի վերայ իրացն, զարմացեալ լինէր արմանայր ընդարմանայր, ստրջացեալ ի միտ առնոյր զիրսն: Ապա խօսել սկսանէր թագաւորն, ծափս զծափի հարեալ մեծա զոջմամբ ընդ իրսն՝ գոր գործեաց, ասէ. «Վասն զի ի կնոջն Գնելոյ զանարժան սիրով հարա Տիրիթն, առ այնմ զչարիսն նիւթեաց զքսութիւն, զմահուն գոռութիւն, զուր և տարապարտ և զմեզ և ս արդար արեանն շաղախեաց վասն իւրոյ պղծութեանն, զեղբայրն իւր ետ կորուսանել, և զանհնարին չարիսն և զանձնս որ ոչ անցանեն՝ ետ մեզ ժառանգել»:

Ապա իբրև հասանէր թագաւորն յիրացն հաստատութեան ի վերայ, և ճշգրտէր զիրսն, խլխլեալ անսայր բանին առ ժամանակ մի: Իսկ իբրև զմեռեալն ծածկեցին անդէն ի տեղուջն՝ յորում սպանան, և ատուք հարուստ անցին ի վերայ իրացն գործելոց, պատգամ յղէր Տիրիթն առ թագաւորն: «Կան լիցի, ասէ, քեզ արքայի, զի հրաման տացես՝ զՓառանձեմ կին Գնելոյ թող առից ինձ կնութեան»: Չոր իբրև լուեալ արքային, ասէ. «Արդ հաստատ զիտեմ գոր լուայն թէ ստոյգ է, վասն կնոջ իւրոյ եղև մահն Գնելոյ»: Եւ անդէն արքայն մահ խորհէր. սպանանել զՏիրիթ և ս փոխանակ ընդ մահուն Գնելոյ: Չոր իբրև լուս Տիրիթ, զահի հարեալ յարքայէն՝ զիշերի փախստական լինէր: Ապա ազդ լինէր թագաւորին Արշակայ փախուստն Տիրիթայ, տայր հրաման թագաւորն Արշակ ազատագունդ բանակին զհետ լինել Տիրիթայն. զի իբրև հասցեն նմա, անդէն ի տեղուջն սպանցեն: Բագունք և քաջք զհետ լինէին փախուցելոյն Տիրիթայ. ապա երթեալ հասանէին ի զաւառին Բասենոյ ի մէջ մայրեացն. ի տեղուջն յորում հասանէին, անդէն զՏիրիթն սպանանէին:

Եւ յետ այսորիկ էառ իւր Արշակ զկինն սպանելոյն զՓառանձեմն: Եւ որչափ սիրէր արքայն Արշակ զկինն, նոյնչափ ատեաց կինն զարքայն Արշակ. ասելով՝ թէ «Թաւ է մարմնով, և թուխ է գունով»: Ապա իբրև կինն ի նա ոչ յանգոյց զմիտս իւր, առաքեաց արքայն Արշակ յերկիրն Յունաց, և խնդրեաց էաժ անտի կին ի կայսերական տոհմէն ազգաւ, զի անուն էր նորա Ողոմայի: Եւ ուժգին սիրով սիրեաց զնա, և նախանձուկս արկանէր նովաւ առաջին կնոջն. և կինն Փառանձեմ յխացաւ ընդ Ողոմային, և խնդրէր սպանանել զնա: Բայց ծնաւ ապա Փառանձեմ թագաւորին ուստր մի, և կոչեցին զանուն նորա Պապ, և սնուցին զնա, և ի չափ հասուցին: Եւ իբրև ջրթափեաց և եղև հուժկու, ետուն զնա պատանդ ի դռն կայսերն յերկիրն Յունաց:

Իսկ Փառանձեմն ի մեծ նախանձու և դիւրեամբ զնայր ընդ Ողոմային, և խնդրէր սպանանել զնա դեղովք: Իբրև ոչինչ հնարս մեքենայից չկարէր գտանել, վասն զի անձինն իւրում կարի գգոյշ կայր, մանաւանդ ի կերակրոց և յըմպելեաց, բայց զիւրոց նաժշտացն կերակուրս արարեալ և կամ զնոցին պարզեալ զգինի ճաշակէր, և եթէ ոչ ինչ գտանէին հնարք դեղել զնա մահուան դեղօքն, ապա դրան երեց ոմն արքունի՝ որ էր ի ժամանակին յայն, որում անուն Մրջիւնիկ, յԱրշամունեաց տեղեացն ի նահանգէն՝ Տարօն գաւառէն, զնա ի բանս արկանէր Փառանձեմն անօրէնն: Չանարժամս զանկատար զանջնջելի զչարեացն մեղացն չնոռացական տանջանացն կատարեաց զգործսն զանարժանս զանտես զանլուր, այս ինքն ընդ կենաց դեղն զդեղ մահուն խառնելով, որ ուրեք երբէք այսպիսի գործք յումեքէ ի վերայ երկրի ոչ գործեցան: Ընդ տէրունական ընդ սուրբ ընդ աստուածական մարմինն ընդ հացն օրինաց խառնէին զդեղն սատակման. երեցն Մրջիւնիկ անուն, տալով յեկեղեցուցն Ողիմայիայ տիկնոջն ընձեռել զմահուն գործ, սպանանէր: Ըստ չարեացն կատարելոց զՓառանձեմայն ամենայն չարեօք լցեալ զկամս կատարէր. և յանօրէնն Փառանձեմայն պարզև առեալ չերիցուն զգեղոն՝ ուստի իսկ ինքն էր ի նահանգէն Տարօն գաւառէն, որում անուն Գոմկունք կոչին...:

(4-րդ ԺԵ)

¹ մահուան դեղովն ընդ օրէնսն-հաղորդութեան մեջ (խառնված) մահական դեղով

² պատմական բացառական է, համապատասխան բայ-ստորոգյալը ասէին, պատմէին, չի արտահայտված

³ առ համբաւ ցանկութեան տրփեալ լինէր-(այս) համբավից բորբոքվելով սիրահարվեց

⁴ ի գաղտագողօսն անկանել(ին)-, գաղտնի հնարք որոնել

⁵ ենթական՝ Վարդանը և նրա լրացումը ուղղականի փոխարեն դրված են հայցական հոլովով

⁶ այստեղ՝ գերդաստան, տուն ու տեղ իմաստով

⁷ անցյալ դերբայը հոգնակի ենթակայի մոտ դրված է հոգնակի թվով, սովորականը եզակի թվով գործածությունն է

⁸ լացողների մեջ

⁹ այստեղ ս-ն հոդ է

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ (5-ԲԴ Դ.)

ԵՂԾ ԱՂԱՆԴՈՑ

(Հատուածք)

1

... Եւ եթէ գազանացն գազանութիւն չար ինչ բնութեամբ կարծեցուցանիցէ մոցա, գիտասցեն՝ զի կէսքն յանասնոցն ի պէտս արարան, որպէս¹ և արջառ և ոչխար և ամենայն ինչ, որ ուտելի է և կրելի² է. և կէսքն վասն երկիւղ ի միտս մարդկան ծնուցանելոյ: Չի թէ գազանք ահագինք են, և վիշապք և օձք և այլ ճճիք վնասակարք, և³ մարդն այնչափ հպարտացեալ է՝ մինչ ըստ աստուծոյ երկիւղին սահմանս արտաքոյ ելեալ անաստէ, եթէ այնպիսի զարհուրեցուցիչք չէին՝ ո՞րչափ և ս առաւել չկայր երբէք յակաստանի:

Նա և մոքին իսկ, որ չարքն կարծին անմտաց, երբէք երբէք օգտակար լինին և զերծուցիչք ի մահուանէ: Չինչ չար քան զօձ կայցէ, և ի մմանէ թերիակէ. և ի սպանող դեղոց, որք ի հենգութենէ մարդկան կազմեցան, չն հասուցեալ և անդէն բուծէ: Եթէ բնութեամբ չար ինչ էր օձ, կամ չարի իրիք արարած, ապա չգտանէր ինչ ամենն ինչ ի մմա օգտակար, և ոչ զգօնանայր երբէք ի գազանութենէ անտի իւրմէ. մա աւանիկ⁴ տեսանեմք ի հնարագիտութենէ թովչաց զգօնացեալ, և իբրև զչուան խաղալիկ է մոցա, և բազում անգամ բնակեալ ի տան՝ չմեղանչեն բնակչացն:

Եւ արդ եթէ հեթանոս իցէ՝ որ չար ինչ բնութեամբ կարծիցէ, յանդիմանեցի յիւրոց արուեստակցացն օձապաշտացն. որ այնչափ զգօնացուցանել զօձս զիտեն, մինչև կոչել⁵ յուրիւք ի տունս, և կերակուրս մատուցանել⁵, որպէս Բաբիլացիքն վիշապին՝ գոր պաշտելինն...:

Եւ եթէ մոգ իցէ, և չարի արարած զգազանսն վասն գազանութեանն ասիցէ. ի հասարակաց մտաց փաշաման կրեալ ըմբերանեցի: Չի եթէ գազանքն չարի արարածք իցեն, և երկիր բարոյ, զիա՞րդ բարոյն արարած չարին արարածոցն դայեակ մտեալ՝ սնուցիչ լինիցի, որք ի մմանէ կերակրին և ի ծոց մորս հանգչին. զի երկու հակառակք իրերաց՝ միմեանց ծախիչք են, որպէս խաւարի լոյս, և ջեր սառնամանեաց:

Արդ եթէ գազանք չարի արարածք էին, և երկիր բարոյ, ծախսել պարտ էր զնոսա երկրի՝ և ոչ սնուցանել, սպառել և ոչ սերել. ապա եթէ երկիր և զգա-

զանսն սնուցանէ և ոչ ապականէ, յայտ է՝ եթէ յորմէ արարչէ երկիր լեալ է, ի մնանէ և գազանքն արարեալ են. և չիք ինչ չար բնութեամբ. քանզի չիք ինչ չար արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանդ թէ և գազանք իսկ, զորոց ասեն՝ թէ ի չարէ արարչէ եղեալ են, ցուցանեն թէ չեն ուստեք՝ այլ յերկրէ, այնու զի յերկրէ կերակրին և ի մնա բնակեն, և անդրէն ի նոյն շրջեալ հողանան:

Նա՛ թէ և ի չարէ ինչ էին չարք արարեալք, ոչ ինչ ի նոցանէ օգտակար գտանէր, այլ ամենն ին իսկ վնասակար: Իսկ արդ եթէ տեսանեմք, զի կիսոցն մորթքն պատասպարան մերկութեան մերոյ լինին, և կիսոցն ճրագուն դեղնեղի լինի, և այլ ինչ յանդամոցն, որպէս առիծուն և արջոյ և այլոցն՝ ըստ իւրաքանչիւր մի ըստ միոջէ, յայտ է՝ եթէ ի բարոյ արարչէ լեալ են, վասն միոյ իրիք օգտակարին գտանելոյ ի նոսա: Ձի որ չար ինչ է, նորա և ամենայն ինչ վնասակար է, և մորթ և միս. այլ նոցա որպէս զմորթն զգենումք, և ոչ վնասէ, և զմիսն եթէ սիրտ ուրուք առնոյր⁶ և ուտէր՝ ոչ վնասէր. որպէս վարազի՛ որ գազանագոյն է քան զամենայն գազանս՝ ուտի միսն, և ոչ վնասէ. նոյնպէս և նոցայն՝ եթէ ուտէր ոք՝ չվնասէր:

Եւ յարջառ, զոր ասեն՝ եթէ ի բարոյ արարչէ արարեալ է, գտանի ինչ վնասակարութիւն: Ձցլոյ միս ուտել՝ դարման է մարմնոյ, բայց եթէ զարիւնն ոք ըմպիցէ՝ սատակի: Նոյնպէս և ի բանջարս է ինչ՝ որ առանձին սատակիչ է, և խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ բժշկիչ պէսպէս ցաւոց լինի: Չմանրագորն եթէ ոք լոկ ուտիցէ՝ սատակիչ է, և խառնեալ ընդ այլ արմատս՝ քնածու լինի քնահատաց: Եւ զհազար՝ եթէ ի տօթ ժամանակի ուտիցէ ոք, քանզի զովացուցիչ է, զտապս ի փորոյն փարատէ. և եթէ ի հով ժամանակի ուտիցէ ոք, վնասէ. և եթէ զշուրն քամեալ անապակ ըմպիցէ ոք, սատակի. և եթէ զսերմն աղացեալ՝ ջրով ըմպիցէ ոք, ի ցանկութենէ արկանէ: Եւ կանեփուկն թուփ ինչ է, որոյ սերմն նորա⁷ դեղ է, և նոյն դարձեալ կասեցուցիչ ցանկութեան: Եւ մոլախինտոյ, որ առանձինն ի յայտնի ինչ ժամանակի սպանող է, նովիմք զմաղձս հնացեալս հնարին բժիշկք հատանել: Եւ կաղանջանան ազգ ինչ՝ առանձինն սպանող է, և խառնեալ ընդ այլ դեղոյ՝ մաղձագեղ է բուժիչ ի մահուանէ:

Արդ յայսպիսի իրս անհարթս առ ոչ ուղիղ հայելոյ, կարծեցիմ եթէ չար ինչ բնութեամբ իցէ. բայց աստուած այսպէս իմաստուն զմարդն կազմեաց զի և ի դարմանիչսն մարթիցէ վայելել. և որք վնասակարք կարծիցիմ, և անտի և ս հնարիք օգտակարութիւնս կարիցէ գտանել, առ ի յանդիմանելոյ զբարս անմտացն՝ թէ չիք ինչ որ բնութեամբ չար է:

(1-ին, ԺԵ)

¹ այստեղ՝ օրինակ, ինչպէս օրինակ

² կրելի-կրող, բեռ տեղափոխող

³ այստեղ՝ բայց, իսկ

⁴ նա աւանիկ-սահա, միւնչղեռ

⁵ գործածված է դիմավոր բայի նշանակությամբ

⁶ սիրտ առնուլ- սիրտը վերցնել, սիրտը

տանել, ախորժել

⁷ ավելադրություն է

Այլ և վիճեալ և ս պնտին ի բանիցն վերայ: Մին ասէ՝ թէ «Ի մերում գեղ¹ ծովացուլ զկով գործեաց² և զգոչիւնն հանապազ մեք լսեմք ամենեքեան»: Եւ միսն ասէ. «Չպայն իսկ իմ աշօք տեսեալ է»:

Միթէ և զարալիզէն և ս ոք կարիցէ ասել՝ թէ և զայն ուրուք տեսեալ իցէ. և եթէ յառաջին ժամանակսն արալեէզք լիզէին զվիրաւորս և ողջացուցանէին, արդ ընդէ՞ր ոչ լիզիցեն և ողջացուցանիցեն. ո՞չ նոյն պատերազմունք են, և նոյնպէս վիրաւորք անկանին:

Այլ յայնժամ, ասեն, դիւցազունք էին:

Եւ մեք զդիցն իսկ պահանջեսցուք ի նոցանէ: Մարմնաւորք էին արդեօք դիքն, թէ անմարմինք: Եթէ մարմնաւորք էին, յայտ է, թէ մարդիկ էին, և զմարդկան ուրուականս ի պաշտօն առեալ՝ դիս անուանէին. ապա եթէ անմարմինք էին, չէր մարթ անմարմնոցն ընդ կանայս մարմնաւորս անուանաւալ: Չի եթէ այնմ հնար ինչ էր, ոչ երբէք դադարէր սատանայ ի կանաց սատանայածինս ծնուցանել. զի որ անմարմին ոք է, նա և անսերմն է. վասն զի սերմն մարմնաւորաց է, և ոչ անմարմնոց...:

Այլ և վիշապք, ասեն, և նհանգք կեղծս ի կեղծս լինին³. յորոց մին անձնաւոր է, և միսն ոչ անձնաւոր:

Վիշապն՝ որ մարմնաւոր է, զիր կերպարանսն ոչ կարէ փոխել: Չի եթէ հնար ինչ էր մարմնաւորաց զկերպարանս փոփոխել, նախ մարդ՝ որ առաւել քան զնոսս է՝ փոխէր զկերպարանսն յինչ և կամէր. այլ որպէս մարդոյ ոչ է հնար փոխել ի կերպարանս ինչ՝ յոր և կամիցի, նոյնպէս և ոչ վիշապին:

Նա և ոչ նհանգ ինչ անձնաւոր գոյ, բայց եթէ դև ի տեղիս բնակեալ իցէ, և մերթ կերպարանիցի, և մերթ վնաս գործիցէ: Եւ ոչ վիշապք զտոհմականս արդեանց⁴ կրեն, և ոչ զրաստ գոյ նոցա՝ եթէ զարդիւնս ի կալոյ ուրեք կրիցեն, և ի զուր է կալ՝ կալն ասել ումեք ի կալս՝ և ոչ ա՛ռ ա՛ռ: Չի վիշապն որ ինքն զրաստ է, այնու զի անասուն և անխօսուն է, զհարդ՝ որ ինքն զրաստ է՝ զայլ զրաստ վարիցէ. զի վիշապի այլազգ ինչ բնութիւն չէ՝ եթէ ոչ օձի, այն յայտ իսկ է: Եւ զօձ յաղթանդամ, կամ զգազան ինչ ծովածին, կոչեն զիրք վիշապ. որպէս զմարդ յաղթանդամ հսկայ անուանեն, նոյնպէս և զօձ ցամաքային անճռոնի, և զգազանն ծովական լեռնաձև, զկիտացն ասեն և զդելփինաց, վիշապս անուանեն. ըստ այնմ՝ թէ դու ջախջախեսցեր զզուլս վիշապացն ի վերայ ջուրց. և ետուր կերակուր ժողովրդոց Եթովպացոց:

Տեսանե՞ս, զի զձկունս մեծամեծս ծովածինս՝ վիշապս կոչեն զիրք. և յայտ անտի է՝ թէ զձկանց ասէ, այնու եթէ ետուր կերակուր ազգաց Եթովպացոց. թեպէտ և աստ այլք ի սատանայ առակեցին զվիշապն, որպէս և զայն՝ զոր Յորն

գրեալ է: Եւ այլ ինչ ոչ են վիշապք՝ բայց կամ օձք մեծամեծք ցամաքայինք, կամ ձկունք անարիք ծովականք. գորոց ասեն, թէ լեռնաբերձք և մեծամեծք են. և որս և կերակուր նոցա մանր ձկունք են, որպէս և օձից մեծամեծաց մանր մանր ինչ ճճիք կամ անասունք: Եւ ոչ որս երբէք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ են վիշապաց, կամ առնիցեն. և ոչ տաճարք իբրև մարդկան են նոցա ի բնակութիւն. և ոչ գոք ի թագաւորագգեաց և ի դիւցազանց ունին կապեալ առ իւրեանս կենդանի. զի կենդանիք ի մարմնատրաց երկու և եթ կան, Ենովք և Եղիա:

Այլ որպէս զԱդեքսանդրէ խաբէին ղսք՝ թէ կենդանի կայցէ, որոց ըստ եգիպտական հնարողութեանն կապեալ արկեալ կախարդանօք զղև ի շիշ, կարծեցուցանէին, թէ Ադեքսանդրոս կենդանի իցէ և մահ խնդրիցէ. և գալուստն Քրիստոսի խայտառակեաց զխաբէութիւնն, և եբարձ ի միջոյ զգայթակղութիւնն: Նոյնպէս և մոլորութիւնն դիւաց խաբեաց զդիւցապաշտս Հայոց, եթէ զոմն Արտաւազդ անուն արգելեալ իցէ դիւաց, որ ցայժմ կենդանի կայ, և նա ելանելոց է և ունելոց զաշխարհս, և ի սնոտի յոյս կապեալ կան անհաւատք...:

Եւ այնպէս ջանայ սատանայ՝ զի զամենայն ոք ի բարւոյք ակնկալութենէ վրիպեցուցէ, և ի սնոտի յոյս կապիցէ: Մեծացուցանէ յաշս մարդկան զվիշապս, զի յորժամ ահագինք երևեսցին ոմանց՝ առնուցուն զնոսս ի պաշտօն: Կարծեցուցանէ թէ և մհանգք ինչ իցեն գետոց, և շահապետք վայրաց. և յետ կարծեցուցանելոյ՝ ինքն կերպարանի կամ ի վիշապի կերպարանս կամ ի մհանգի իմն և ի շահապետի, զի այնու զմարդն յիւրմէ արարչէն թիրեցէ: Չի եթէ էր ինչ մհանգն անձնատր, ոչ երբեմն ի կնոջ կերպարանս երևէր, և երբեմն փոկ լինէր և լուրորդաց ընդ ոտս անկեալ՝ հեղձուցանէր. այլ կամ կինն կին կայր, կամ փոկն փոկ.

Նոյնպէս՝ և զոր շահապետ վայրաց կոչեն, ոչ մերթ մարդ երևէր և մերթ օձ, որով և զօձապաշտութիւնն հնարեցաւ յաշխարհ մուծանել: Նոյնպէս և վիշապն ոչ մի անգամ օձաձև երևէր, և միս անգամ մարդակերպ, որպէս յառաջագոյնն իսկ ասացաւ՝ թէ որ մարմնատր ինչ է, յայլ կերպարանս չկարէ փոխել:

Այլ թէ ի կալս ջորիք և ուղտք երևիցին՝ դիւաց կերպարանք են այն⁵, և ոչ վիշապաց. և եթէ ի դաշտս երագագանք ձգիցին, և հեծեալք իբրև զմարդիկ զհետ երէոյ արշաւիցեն, կեղծիք դիւաց են և ոչ ճշմարտութիւն ինչ իրաց. և եթէ ի գետս ի կանաց ինչ ի կերպարանս երևիցին, սատանայի կերպարանք են: Քանզի մհանգ ինչ անձնատր չիք, և ոչ ի մարդ իբրև զղև մտանէ վիշապ, որպէս ոմանք ի շշելոյ դիւահարին կարծեցին, քանզի մարմնատրի ի մարմնատր չէ հնար մտանել: Եւ եթէ բառնայցի ի վեր այնպիսի վիշապն, ոչ եթէ եզամբք ինչ անուանելովք՝ այլ ծածուկ զօրութեամբ իւիք յաստուծոյ հրամանէ, զի մի՛ շոգին՝ մարդոյ կամ անասնոյ մեղանչիցէ. որպէս որ բասիլիսկոսն կոչի ազգ ինչ օձից՝ հայելով միայն սատակէ զմարդ կամ զանասուն. ուստի յորժամ

ի ջրհորս գտանիցի՝ ճրագ առեալ իջանեն ի ներքս ըմբռնել, զի հայեցեալ ընդ ճրագն՝ ոչ մեղանչիցէ մարդոյն օձն:

(1-ին, ԻԵ)

¹ սովորականն՝ ի մերում գեղջ

² գործել. այստեղ՝ ծնել

³ կեղծս ի կեղծս լինին- գանազան

խաբուսիկ կերպարանքներ են ընդունում

⁴ սեռականով ավելադրություն է.

արտերի բերքը

⁵ օժանդակ բայը թվով համաձայնել է

ստորոգելիական վերադրին, իսկ

ենթական՝ *այն*, եզակի է

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ (5-ԲԴ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱՅՈՑ

(Հաստուածք)

Յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ զօրաժողով լինէր իշխանն Գթաց, և բազում զունդս զօրաց ժողովեալ՝ գայր տալ մարտ պատերազմի ընդ իշխանին Յունաց: Պատգամս յէր օրինակաս այսուիկ, եթէ «Ընդէ՞ր բնաւ ելանենք խառնամխի¹ ի պատերազմ՝ սպառել զօրս մեր, և վտանգ և տագնապ միանգամայն² աշխարհի հասուցանենք. ես աւասիկ այտոյեան ելանեմ քեզ ի մերոց զօրաց աստի, և դու ինձ ի յունականաց այտի. հասցուք եկեսցուք ի մարտի տեղի. եթէ ես զքեզ յաղթահարեցից՝ Յոյնք ինձ հնազանդեսցին ի ծառայութիւն. և թէ դու ինձ յաղթեսցես՝ մեր կեանքս քեզ նուաճեսցին և հնազանդեսցին. և առանց արեան և կոտորածոյ լիցի շինութիւն կողմանցս երկոցունց»:

Եւ իբրև գայն ամենայն լուաւ թագաւորն Յունաց՝ երկեաւ. քանզի օրհնօք կազմութեամբ, զունդ առ զունդ ճակատել ոչ առնուին յանձն, և ըստ պատգամին պատշաճի ոչ կարէր ունել յանձին, քանզի տկար էր յոսկերաց զօրութեամբ. սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ, քանզի ոչ գիտէր, զինչ տացէ քանիցն պատասխանի:

Յայնմ ժամանակի հրաման տայր թագաւորն՝ հրովարտակս և դեսպանս առնել առ իշխանս և զօրս զօրութեան³ իւրոյ, զի ուր և իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվաղակի: Յայնմ ժամանակի իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի: Առեալ և Լիկիանէ զբուն զունդն որ ընդ իւրով ձեռամբն էր՝ փութայր հասանէր ի տեղի պատերազմին՝ յանդիման լինել թագաւորին, և Տրդատէս ընդ նմա:

Եւ մինչ դեռ գային զունդք զօրացն՝ դէպ եղև նոցա գալ մտանել ի նեղագոյն տեղի մի, յառուամէջս այգեստանոյն, ի փողոցամէջս համբարոցացն, առ դրունս քաղաքին. քանզի զդրունս քաղաքին աղիսեալ էր⁴, զի ժամ էր հասարակ գիշերոյ: Իբրև ոչ գտաւ խար երկվարաց զօրուն բազմութեան դարման կերակրոյ մինչև ի մէջ գիշեր՝ հայեցեալ տեսանէին ի զուարսփակ քաղաքորմի միոջ, զի խոտահամբար մթերեալ էր. և ոչ ոք կարաց ձգել իւր վասն որմոյն բարձրութեան: Յայնժամ Տրդատէս ելեալ և իջեալ՝ հոսէր ընկենոյր բարդս բարդս⁵ ի մէջ զօրացն մինչ ի լիութիւն բաւականի³: Նա և զհամբարա-

պանսն իսկ բազումս ի շանց յայսկոյս որմոյն ընկենոյր ի մէջ գորացն, և ինքն անդրէն ելեալ իջանէր:

Չայն ամենայն ոյժ պնդութեան տեսեալ Լիկիանէս զարմացաւ: Իսկ իբրև այգն զառաւօտն մերկացաւ՝ դրունք քաղաքին բացան, և զօրքն ամենայն առ հասարակ ի ներքս մտանէին. և Լիկիանէս յանդիման լինէր թագաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սպարապետքն և զօրագլուխքն և իշխանքն:

Ապա կաց պատմեաց թագաւորն իշխանացն զամենայն պատգամս թագաւորին Գթաց: Յայնժամ խօսել սկսաւ Լիկիանէս ընդ արքային և ասէ. «Մի՛ ինչ զարհուրեսցի սիրտ տեսռն իմոյ. զի գոյ աստ այր մի ի դրան քում, զի իբրդ այդ նովաւ վճարին⁶. Տրդատէս անուն նորա, ի տոհմէ թագաւորին Հայոց աշխարհին»: Եւ կաց պատմեաց զերեկոյրին զգործս քաջութեան նորա: Յայնժամ հրաման ետ, և ածին զՏրդատիոս յանդիման թագաւորին. և պատմեաց նմա կարգաւ զամենայն: Յայնժամ ժամ ետուն կազմութեան մարտի՝ առ ի ժամ վաղուի զմիմեանս տեսանել պատերազմաւ:

Իսկ ի միսում ատուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն հրամայեաց արկանել ծիրանիս. և զարդարեցին զՏրդատիոս ի զարդ կայսերական, արկեալ զնովաւ զնշան թագաւորութեանն. և ոչ ոք գիտէր վասն նորա. հրաման ել ամենեցուն, թէ ինքն իսկ կայսրն իցէ: Եւ նորա առեալ զգունդն զօրաց բազմութեան՝ ի ձայն փողոյ տագնապաւ յառաջ մատուցանէր մինչև յանդիման թշնամեացն: Իբրև յանդիման եղեն միմեանց կայսերակերպն և թագաւորն՝ մտրակ ի կուշտ արարեալ⁷ երիվարացն ի միմեանս հասանէին. անդ յաղթահարէր կայսերակերպն զթագաւորն. ձերբակալ արարեալ՝ ածեալ յանդիման առաջի կայսերն կացուցանէր:

Յայնժամ մեծացոյց յոյժ թագաւորն զՏրդատիոս, և մեծամեծ պարզս ս ետ նմա. թագ կապեաց ի գլուխ նորա և ծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա, և կայսերակերպն զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց զնա. և զումարեաց ի ձեռս նորա զօրս բազումս յօգնականութիւն նմա, և արծակեաց յիրական⁸ աշխարհն Հայոց:

Եւ յետ մարտին յաղթութեան քաջութեանցն զոր արար՝ դարձեալ լինէր ի կողմանցն Յունաց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց: Խաղաց գնաց թագաւորն ի կողմանս Հայոց, և եկն եգիտ անդ զօրս բազումս Պարսից, զի զաշխարհն յինքեանս գրաւեալ էին ի ծառայութիւն. զբազումս կոտորէր, և զբազումս փախստականս արարեալ ի կողմանս Պարսից արկանէր. և զհայրենեացն տէրութիւն յինքն նուաճեաց, և զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա:

Յառաջին ամին Տրդատայ արքայութեանն Հայոց մեծաց, խաղացին եկին հասին յԵկեղեաց գաւառ, ի գեղն Երիզայ, ի մեհեանն Անահտական, զի անդ

գոհս մատուցեն. և իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեան՝ իջին բանակեցան առ ասին գետոյն զոր Գայլն կոչեն:

Իբրև եկն եմուտ ի խորան անդր և յընթրիս բազմեցաւ, և իբրև ընդ զինիս մտին՝ հրաման ետ թագաւորն Գրիգորի, զի պասկս և թաւ ոստս ծառոց նուէրս տարցի բազմին Անահտական պատկերին: Այլ նա ոչ առնոյր յանձն պաշտօնատար լինել դիցն երկրպագութեան:

Յայնժամ խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այր մի օտարական և անաշխարհիկ¹⁰ եկիր յարեցար ի մեզ, և զհարդ իշխես պաշտել զԱստուածն զայն, զոր ես ոչ պաշտեմ»: Եւ առ այն օր պահել հրամայեաց: Եւ ի վաղի անդր հրաման ետ, և ածին զԳրիգորիոս առաջի թագաւորին:

Խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այսպիսի ամբ են, զի տեսի ես զքեզ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ ծառայեցեր դու ինձ միամտութեամբ. և ես զոհ էի զվաստակոց քոց և ունէի ի մտի կեցուցանել զքեզ. ընդէ՞ր ոչ առնես զկամս իմ»:

... Եւ մինչդեռ խորհէր Տրդատիոս խօսել և այլ ողորով ընդ նմա, յառաջ մատուցեալ ոմն ի նախարարացն, որում անուն էր Տաճատ, փեսայ Արտաւանայ սպարապետի արքայի՝ սկսաւ խօսել և տալ տեղեկութիւն և ասել այսպէս վասն նորա, թէ «Ձի այսքան ժամանակք են, որ առ մեզ բնակեալ է, և ոչ զիտէաք զսա. այլ դա է որդի Անակայ մահապարտի, որ սպան զհայր քո Խոսրով, և արար խաւար Հայոց աշխարհիս և ի կորուստ մատնեաց զայս աշխարհ և ի գերութիւն. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա, զի որդի վրիժապարտի է դա»: Արդ՝ իբրև այնմ և ս հասանէր թագաւորն ի վերայ իրացն, եթէ արդարև որդի Անակայ Պարթևի է, որ սպան զԽոսրով հայր նորա՝ հրաման տայր կապեալ ոտիք և կապեալ ձեռք և կապեալ պարանոցաւ խաղացուցանել զնա յԱյրարատ գաւառ, և տալ զնա ի դղեակ բերդին Արտաշատ քաղաքի, և իջուցանել ի վիրապն ներքին, որ անհնարին էր խորութեամբ, մինչև անդէն մեռցի: Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան:

... Եւ զայն ամս երեքտասան, որ եղև Գրիգորիոս ի բերդին բանդին և ի խոր վիրապին, կին ոմն այրի, որ էր ի բերդին յայնմիկ, հրաման առեալ յարհարաց¹¹ զի աւուրն նկանակ մի արարեալ պատրաստական ընկենուլ ի ներքս ի խոր վիրապն. և այնու կերակրեալ լինէր նա ի հրամանէն Աստուծոյ զայն ամս որ եղև նա անդ: Իսկ այն վիրապ, ուր ընկեցին զնա՝ պահեալ լինէր նա կենդանի շնորհիւ Տեառն իւրոյ: Իսկ այլ մարդիկ, որ միանգամ իջուցեալ էր անդր՝ ամենեքեան մեռեալ էին վասն դժնդակ չարաշունչ դառնութեան տեղոյն, վասն կարակում¹² տղմին, օձախառն բնակութեան և խորութեան: Վասն չարագործաց իսկ էր շինեալ զայն տեղի և ի սպանումն մահապարտացն ամենայն Հայոց:

... Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր դեսպան առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, և յանդիման լինէր թագաւորին ի Վաղարշապատ քաղաքի: Եւ իբրև մատոյց զհրովարտակն՝ առ ի ձեռանէ նորա խնդալով: Եւ էր պատճեն հրովարտակին օրինակ գայս.

«Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, առ սիրելի եղբայր աթոռակից մեր Տրդատ, ողջոյն:

«Գիտութիւն լիցի եղբայրութեանդ քում նիզակակցի մերում վասն չարեացս, որ անցանեն ընդ մեզ հանապազ ի մոլար աղանդէս քրիստոնէից. զի յամենայնի դսրովեալ լինի տէրութիւնս մեր յովստէ նոցա, և արհամարհեալ լինի արքայութիւնս մեր ի նոցանէ. և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ ի նոսա: Ջի ինքեանք զմեռեալ ոմն զխաչեալ պաշտեն, և փայտի երկիր պագանեն, և զուկերս սպանելոցն պաշտեն, որ զհիւրեանց մահն, որ վասն Աստուծոյն իւրեանց է՝ փառս և պատիւս համարին: Եւ ի մերոց արդար օրինացս դատապարտեալ լինին. վասն զի և զմեր զմախնիսն, զառաջին հարսն զթագաւորսն, դառնացուցեալս ձանձրացուցին. զի մեր սուրբս բթեցան, և նոքա ոչ զարհուրեցան ի մեռանելոյ: Ջի ինքեանք զհետ Հրէի ուրումն խաչելոյ մոլորեալ են, և զթագաւորս անպատուել ուսուցանեն, և զլխովին իսկ զպատկերս դիցն զաստուածոց անարգել ուսուցանեն...:

«Դէպ եղև տեսանել ինձ յաղանդոյ ուսման նոցա օրիորդ մի կոյս և գեղեցիկ, և կամեցայ առնուլ զնա ինձ կնութեան. սակայն և կայն իշխեցին խորամանգել յինէն: Եւ ոչ իբրև ի թագաւոր ցանկութեամբ փափաքեցին յիս. և ոչ ի սաստից սպառնալեաց ինձ երկեան ինչ նոքա. այլ առաւել և ս վասն աղանդոյն իւրեանց՝ աղտեղի և պիղծ և գարշ համարեցան զիս, և սնուցիչ նորին դայեկաւն ի կողմանս ձերոյ տէրութեանդ փախուցեալս յուղարկեցին:

«Արդ՝ փոյթ լիցի քեզ, եղբայր մեր, զի ուր և իցեն զկողմամբքդ զայրոքիւք՝ զհետս նոցա գտանել մարթասցես. և որ ընդ նմայն իցեն դայեկաւն հանդերձ՝ վրիժուց մահու արժանի արասցես. և զհրապուրեալն զչքնաղագեղն ինձ ի տոյն այսրէն յուղարկեսցես. ապա թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նորա՝ այդրէն առ քեզ պահեսցես, զի ոչ երբեք գտաւ նման նմա ի մէջ Յունաց աշխարհիս: Ողջ լեր դիցն պաշտամամբ ամենայն պատուով»:

Եւ եղև իբրև ընթերցան զթողթն հրամանաց հրովարտակին այնորիկ՝ հրաման տայր թագաւորն մեծաւ սաստկութեամբ պատուիրանաւ, զի զամենայն տեղիս իշխանութեան իւրոյ քննայոյզ փութով խնդրեսցեն¹³: Վաղվաղակի դեսպանս արձակէր ընդ կողմանս կողմանս, զի ուր և գտցեն՝ ի մէջ անցնէն վաղվաղակի, և որ գտցէ զնոսա՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստանայր:

Մինչդեռ յայն յոյգ քննութեան³ էին յաշխարհին սահմանացն Հայոց՝ սուրբ վկայքն այնորիկ եկեալ ղոգեալ էին յարքայական կայանին, ի նմին թագաւորականին ի Վաղարշապատ քաղաքի...:

Գտեալ լինէին նոքա ի հնձանս շինուածոցն...: Իսկ ի միտում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն, և և ս վաղագոյն, հրաման ելեալ ի թագաւորէ անտի, զի գերանելին Հռիփսիմէ տանել յարքունիս, և գուորքն Գայիանէ անդէն պահել պարկեշտ ընկերօքն հանդերձ:

... Ի նմին զիշերի եկին հասին վաղվաղակի ի տեղի անդր իշխանք թագաւորին, և դահճապետն դահճօքն հանդերձ ընդ նոսա, և ջահք լուցեալք առաջի նոցա: Եւ մատեան վաղվաղակի, կապեցին գնա (զՀռիփսիմէ) ձեռս յետս, և խնդրէին զի հատցեն զլեզուն: Իսկ նա իւրովի կամօք բացեալ զբերանն՝ հանեալ մատուցանէր զլեզուն:

Եւ անդէն զհանդերձիկն պատառոտուն որ գնովան էր՝ ի բաց գերծուին ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս ի գետինն, երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն՝ և պրկեցին գնա. և մատուցին զկանթեղունսն. այրէին և խորովէին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն: Եւ քարինս վարեցին¹⁴ ընդ գոգս նորա և ի վայր վայքեցին զաղիս նորա. և մինչդեռ կայր կենդանի փորեցին զաշս երանելոյն: Ապա անդամ անդամ յօշէին գնա և ասէին, եթէ «Ամենեքեան որ իշխեսցեն անգոսնել և անարգել զհրամանս թագաւորաց՝ ըստ դմին օրինակի կորիցեն»: ... Իսկ ի վաղիւ անդր մատուցեալ՝ առնոյր հրաման դահճապետն վասն սրբոյն Գայիանեայ սպանման:

... Արդ՝ ի քսան և ի վեց ամսոյն հռիկ կատարեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ դատուն սրբով, երեսուն և երեք նահատակակից ընկերօքն հանդերձ. և ի քսան և եօթն ամսոյն հռիկ՝ սուրբն Գայիանէ երկու իւրովք ընկերօքն, որք ընդ նմա պատերազմեալք պսակեցան և առին զպսակն յաղթութեան:

¹ խառնիխտուն կերպով

² այստեղ՝ միաժամանակ

³ սեռականով ավելադրւոյուն

⁴ աղխեալ էր (նոցա)-(նրանք) փակել էին

⁵ բարդս բարդս-դեզ-դեզ

⁶ այստեղ՝ կկատարվեն

⁷ մտրակ ի կուշտ առնել-մտրակել

⁸ իւրական-իւր

⁹ պատժուածատար լինել երկրպագութեան-երկրպագել

¹⁰ օտարական, պանդուխտ

¹¹ արիաւիրք. այստեղ՝ զարհուրելի երագ, տեսիլք

¹² կարակում-ցելխտտ, ճահճոտ

¹³ քննադատ խնդրել-որոնել

¹⁴ վարել. այստեղ՝ զցել, լցնել

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ (5-ԲԴ Դ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱՅՈՅ

(Հատուած)

Յաղագս անիմաստասէր բարուց առաջնոցն մերոց
թագաւորաց և իշխանաց

Կամիմ զանիմաստասէր բարս առաջնոցն մերոց նախնեացն ոչ առանց յիշատակի բամբասանաց թողուլ, այլ աստէն իսկ, ի սկզբան մերոյ գործաւնութեանս, վասն նոցա կշտամբութեան յարմարել զբանս¹: Ձի թէ արդարև արժանի գովութեան այնք ի թագաւորաց իցեն, որք գրով և պատմութեամբ զիրեանցն հաստատեալ կարգեցին զժամանակս², և զգործս իմաստութեան և զքաջութիւն իւրաքանչիւր արձանացուցին³ ի վէպս⁴ և ի պատմութիւնս՝ ըստ նոցանէ⁵ և պարապեալքն այսպիսում ճգնութեան⁶ դիւանագիրք մատենից ներբողականաց ի մէնջ արժանի եղեն ասից⁷. ի ձեռն որոց և մէք յընթեռնուլն զառ⁸ ի նոցանէ շարածս բանից՝ ըստ աշխարհօրէն⁹ կարգաց իմաստնանալ ասիմք, և քաղաքական ուսանել կարգս, յորժամ զայսպիսիս¹⁰ ընթերցասիրիցենք իմաստութեան¹¹ ճառս և զրուցատրութիւնս¹², որք են¹³ Քաղդէացոց և Ասորեստանեայց, Եգիպտացոց և Հելլենացոց. առ այսոքիւք¹⁴ և փափագիցենք և ս արդեօք¹⁵ իմաստութեան արանցն այնոցիկ, որ զայսպիսի փոյթ յանձին կալան. ապա ուրեմն ամենեցուն մեզ յայտնի է թագաւորացն մերոց և այլոց առաջնոցն առ ի յիմաստն¹⁶ տխմարութիւն, և անկատարութիւն ոգւոյն բանականի: Ձի թէպէտ և ենք ածու փոքր, և թուով յոյժ ընդ փոքրս սահմանեալ¹⁷, և զօրութեամբ տկար, և ընդ այլով¹⁸ յոլով անգամ նուաճեալ թագաւորութեամբ՝ սակայն բազում գործք արութեան գտանին գործեալ¹⁹ և ի մերում աշխարհիս, և արժանի գրոյ յիշատակի, գոր և ոչ մի ոք ի նոցանէ պէտ յանձին կալաւ մատենագրել: Արդ՝ այնոքիկ, որ և ոչ անձանց խորհեցան բարի առնել, և անուն յիշատակի աշխարհի թողուլ, զի՞ արդեօք և մեղադրութիւն մեր այնպիսեացն ի ճահ պատահիցէ²⁰, զև ս մեծագոյնս ի նոցանէ պահանջել և որ ինչ հնագոյն քան զնոսա:

Այլ ասիցէ ոք արդեօք¹⁵, վասն ոչ լինելոյ գիր և դպրութիւն ի ժամանակին, կամ վասն պէս պէս պատերազմացն, որ կուռ զմիմեանց զկնի ի վերայ գային: Այլ ոչ արդարև այսոքիկ կարծեցեալ լինի. քանզի գտանին և միջոցք լեալ²¹ պատերազմացն. և գիր Պարսից և Յունաց, որովք այժմ գիտից և գաւառաց,

և ս և իւրաքանչիւր տանց առանձնականութեանց²² և հանուրց հակառակութեանց և դաշանց այժմ առ մեզ գտանին անբաւ զրուցաց²³ մատեանք, մանաւանդ որ ի սեպհական ազատութեան պայագատութիւն²⁴: Այլ ինձ թուի, որպէս այժմ և առ հինսն Հայաստանեայցս լեալ²⁵ անսիրելութիւն իմաստութեան և երգարանաց բանաւորաց: Վասն որոյ անելորդ է մեզ և այլ յաղագս արանց անբանից, թուլամտաց, վայրենեաց ճառել:

Բայց ընդ քո²⁶ յոյժ զարմացեալ եմ ընդ մտացդ ծննդականութիւն²⁷, որ ի սկզբանցն մերոց ազգաց մինչև ցայժմուս միայն գտար զայսպիսոյ մեծէ իրէ բռուն հարկանել, և մեզ խոյզ խնդրոյ առաջի արկանել²⁸ - երկար և շահաւոր գործով զազգիս մերոյ կարգել զպատմութիւնն ճշդիւ՝ զթագաւորացն և զնախարարականաց ազգաց և տոհմից թե ո՛վ յունմէ, և զի՛նչ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ գործեաց, և ո՛վ ոք ի ցեղիցս որոշելոց²⁹ ընտանի և մերագնեայ, և ո՛յք ոմանք եկք ընտանեցեալք և մերագնացեալք. և զգործս և զժամանակս իւրաքանչիւր գրով դրոշմել, ի ժամանակէ անկարգ ամբարտակին շինուածոյ մինչև ցայժմ.- զեղեցիկ զայս քեզ համարեալ ի փառս և անջան հեշտութիւն³⁰ ...:

(1-ին, Գ)

1 փխ. զբանս կշտամբութեան յարմարել
 2 փխ. հաստատեալ կարգեցին զիրեանցն
 զժամանակս-հաստատեցին
 3 իրենց ժամանակները
 4 այստեղ՝ արձանագրեցին
 5 վէպ. այստեղ՝ պատմություն
 6 ըստ նոցանէ -նրանց պէս
 7 այսպիսիս ճգնութեան-այսպիսի ճգնությամբ,
 8 այսպիսի ծանր աշխատանքով
 9 փխ. ներքողականաց ասից
 10 առ նախդիրը գործածված է որպէս
 11 ավելադրություն, իսկ զ-ն վերաբերում է շարածս
 12 բառին. զառ ի նոցանէ շարածս բանից-
 13 նրանց կողմից շարադրված գրվածքները
 14 այստեղ՝ աշխարհական, աշխարհիկ
 15 ճառս բառի լրացումն է
 16 այստեղ՝ զիտական
 17 այստեղ՝ պատմություն
 18 օժանդակ բայը (եմ) սեռական հոլովի հետ
 19 ունենալու նշանակությամբ. որք են-
 20 որոնք ունեն
 21 առ այսոքիւ- (սրանց) սրա հետ միասին
 22 այստեղ՝ գուցէ

16 այստեղ՝ գիտություն
 17 ընդ փոքրս սահմանեալ-սահմանափակ
 18 թագաւորութեամբ բառի լրացումն է
 19 գտանին գործեալ-կատարվել են
 20 ի ճահ պատահել-հարմար լինել, հարմար
 21 գալ, հարմարվել
 22 գտանին լեալ-ունեցել են
 23 սեփականություն
 24 այստեղ՝ պատմություն
 25 ի սեպհական ազատութեան պայագատութիւն-
 26 իշխանական, ազնվական ծագման վերաբերյալ
 27 դիմավոր բայի նշանակությամբ է
 28 գործածված՝ եղել է
 29 հեղինակը խոսքն ուղղում է իր մեկենաս
 30 Սմբատ Բագրատունուն, որի թելադրանքով
 գրել է իր «Պատմությունը»
 27 ընդ մտացդ ծննդականութիւն-քո մտքի
 28 բեղմնավորության վրա
 29 մեզ առաջարկեցիր հետազոտություն
 30 կատարել
 29 այստեղ՝ բաժանված
 30 ի փառս և անջան հեշտութիւն-փառք և
 բավականություն առանց նեղության

ԵՂԻՇԷ (5-ԲԴ Գ.)

ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԱՆԱՅ ԵՒ ՆԱՅՈՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

(Հատուած)

Վասն երկպառակութեան իշխանին Սիւնեաց և ընկերաց իւրոց

... Այս անօրէն Սիւրբնէրսեհ, քանզի յառաջագոյն ստուգեալ¹ զիտէր զամբարշտութիւնն Վասակայ, և յայնմ ժամանակի և ս յղէր և կոչէր զնա ան ինքն: Որպէս նորա իսկ յառաջագոյն գատեալ և որոշեալ էր ի միաբանութենէն Հայոց, եկն և յանդիման եղև. և ստուգէր² զիւր հաւատարմութիւնն և զՀայոց անիլրաւ ապստամբութիւնն: Յաւել և պատմեաց և ս առաւելաբանութեամբ զոր ինչ ոչ էր գործեալ Հայոց, և կամէր ընտանեբար ընդ միտ մտանել³ անօրինին:

Բայց նա թեպէտ և ի ներքոյ յոյժ դարձել զնա, այլ արտաքին դիմօք մեծարեաց, և եղ առաջի նորա զմեծամեծ պարզև ս երկրաւորս: Եւ խոստացաւ նմա իշխանութիւն աւելի քան զոր ունէրն, և հայեցոյց⁴ զնա ի կարծիս սնոտիս, որ ի վեր քան զիւր տէրութիւնն. իբր թէ անկ իցէ նմա հասանել մինչ ի թագաւորական վիճակն. բայց միայն հնարս իրացն խնդրեսցէ, թէ որպէս քակտեսցի միաբանութիւն ուխտին Հայոց, և թագաւորին կամքն կատարեսցին յաշխարհին:

Եւ իբրև յանձն էառ զամենայն ինչ՝ երթալ զկնի կամաց նորա, զիտաց և ծերն դառնացեալ, եթէ թմբրեալ և ցնորեալ և քակեալ է ի հաստատութենէ միաբանելոցն. յոյժ մխիթարեցաւ ի միտս իւր տրտմեալս, և էաժ զմտաւ՝ թէ և զամենեսեան աչպէս կարիցեմ որսալ յանգիտ կորուստն...:

Ձեռն էարկ կամակորութեամբ և եմուտ յորդէգրութիւն դիւապաշտութեանն, և եղև աման չարին, և ելից զնա սատանայ ամենայն խորամանկութեամբ: Ի ձեռն էառ իբրև զվահան, և ազաւ զնա իբրև զգրահս, և եղև իբր զինուոր կատարեալ կամաց նորա: Մարտեաւ հնարիւք ընդ իմաստունս, և յոյժ խորագիտութեամբ ընդ զիտունս, յայտնի ընդ անմեղս, և ի ծածուկ ընդ խորհրդակականս. ձեռն էարկ և եհան զբագումս ի գնդէն Քրիստոսի, և խառնեաց ի գունդս դիւաց: Եւ ի բագում յայլ տեղիս գողաբար սողեցաւ և եմուտ իբրև զօժ ի մէջ ամրացելոցն. և խրամ հատեալ յափշտակեաց և էառ և եհան յայտնութեամբ զբագումս յազատաց և զբագմագոյնս ի շինականաց, և զայլ ոմանս յանուանեալ քահանայից...:

Եւ ժողովեաց զամենայն գայթակղութիւն, և արար գունդ զօրաց բազմաց. գրեաց և եցոյց զբազումս ի նոցանէ յականէ յանուանէ մեծ հազարապետին, և զհիր քաջութիւն արութեանն, մեծապէս պարծելով՝ որպէս աշակերտեաց ի մոլորութիւն խաբէութեան, և բաժանեալս և երկցեդս⁵ երևեցոյց զգօրսն Հայոց:

Եւ իբրև այս ամենայն չարիք յաջողեցան մմա, քակեաց և զմիաբանութիւն աշխարհիւն Վրաց ի Հայոց, և Աղուանիցն ոչ ետ յառաջ խաղալ. և զաշխարհն Ադճնեաց ըստ նմին իսկ օրինակի յետս կալաւ: Գրեաց հրովարտակ և աշխարհիւն Յունաց, ցուցանելով նոցա այլ ընդ այլոյ ստութեամբ, առ այր մի, որոյ Վասակ անուն էր, յայնց Մամիկոնենից՝ որ կան ի ծառայութեան Յունաց: Եւ ի թշուառութեան ժամանակին այրն այն սպարապետ էր Ստորին Հայոց, և հաւատարիմ զօրացն Հռոմոնց ի սահմանին Պարսից, և արտաքոյ էր օրինացն Աստուծոյ գործովք իւրովք: Եգիտ այս Վասակ զայն Վասակ իւր գործակից ի մեծամեծ չարիսն՝ գոր միաբանեցին երկոքեանն:

Գրէր նա և ցուցանէր հանապազորդ, իբր թէ ամենայն Հայք զկնի իւր միաբանեցին: Եւ զնոյն զհր մեծաւ զգուշութեամբ ներքին Վասակն տայր տանել ի թագաւորանիստ քաղաքն կայսեր. մինչև զսուրբ եպիսկոպոսացն զմիտս և ս ուծացոյց⁶ ի նոցանէ, և զամենայն զօրսն Յունաց յերկբայս արար յուխտէն:

Մանաւանդ զի ի ձեռն տուտ քահանայիցն պատրէր և խաբէր իբրև ճշմարիտ մարդովք. աւետարան հանդերձ խաչիւ տայր տանել, և զհիր զամենայն սատանայական ստութիւնն նոքօք ծածկէր...:

Սոյնպէս առնէր և ընդ ամենայն կողմանս ամրականաց⁷ աշխարհիւն, ի Տմորիսն և ի Կորդիսն, յԱրցախ և յԱղուանսն, ի Վիրս և յաշխարհն Խաղտեաց. յղէր պնդէր, զի ասպնջականութեան որ արժանի մի՛ արասցէ:

Եւ ըստ մեծի չարութեան նորա առաւել և ս ժամանակն երբն մմա զյաջողութիւն իբրացն. զի ամենն ին արտաքուստ օգնական որ ոչ գտաւ զնդին Հայոց, բաց յայնց Հոնաց, որոց բանս եղեալ էր⁸: Սակայն և վասն նոցա կուտեաց զբազում այրուծին Արեաց, արգել և փակեաց զղրունս ելին նոցա: Բանզի ոչ տայր դաղար ամենն ին թագաւորին Պարսից, այլ յղէր և կոչէր գունդս բազումս ի պահակն ճորայ...:

Չայս ամենայն իբրև արար և կատարեաց ըստ հրամանի թագաւորին, օր ըստ օրէ գրէր և ցուցանէր մեծ հազարապետին Պարսից, որ դօղեալ և թաքուցեալ էր ի քաղաքն Փայտակարան: Համարձակեցաւ այնուհետև և նա ցուցանել զինքն բազում ազգաց, էր՝ որոց ահ արկանէր, և էր՝ որոց սիրով պարզևս բաշխէր: Կոչէր առ ինքն զՎասակ, և որք ընդ մմա իշխանքն ամենեքեան, բազում պարզևս շնորհէր նոցա յարքունուստ, և զօրացն՝ որ ի նորա բանի էին: Տանէր զառաջեաւ և զուրացեալ երիցունսն. ցուցանէր. հաստատէր և յայտ առնէր, եթէ սոքօք որսացայց զնոսա՝ քակտել ի միաբան ուխտէն: Իսկ

հազարապետն իբրև զայն լսէր՝ յոյժ շնորհակալ լինէր երկոցունցն, և յոյս առաջի դնէր նոցա. «Եթէ լիցի մեր յաղթութիւն, զայլոց քահանայից կեանս դոցա շնորհեցից, և զնեժ վաստակ դոցա ցուցից թագաւորին»:

Եւ այսպէս շարժեաց և շփոթեաց զաշխարհն Հայոց, մինչև զբազում եղբարս հարազատս քակեաց ի միմեանց, ոչ եթող միաբան զհայր և զորդի, և ի մէջ խաղաղութեան արար խռովութիւն...:

Չայս ամենայն չարիս իբրև ետես ի նմա Սիհրներսեհ, քան յանձն իւր՝ առաւել ի նա էր յուսացեալ: Հարցանէր և ստուգէր՝ թէ քանի՞ այր կայ ի Հայոց աշխարհին ի գնդին Վարդանայ ընդ ամենայն բազմութիւնն: Իբրև լուա ի նմանէ՝ թէ աւելի քան զվաթսուն հազար են, խնդրէր ևս տեղեկութիւն վասն իւրաքանչիւր անձին քաջութեան, և կամ քանի՞ այն ոք իցեն՝ որ սպառազէնքն իցեն, և կամ քանի՞ այն ոք իցեն՝ որ մերկ առանց զինու աղեղնաւորք իցեն. տոյնպէս և վասն վահանաւոր հետևակացն...:

Եւ իբրև զայս ամենայն տեղեկացաւ ի նմանէ, կոչէր զամենայն զօրագլխեանն, պատուէր հրամանի տայր ամենեցուն յանդիման նորա, զի խրատու նորա լուիցեն ամենեքեան: Եւ զամենայն զօրսն զօրագլխօքն հանդերձ յանձն առնէր առն միում յաւագացն, որում անուն էր Մուշկան Նիսաւաւուրտ:

Եւ ինքն խաղայր անդէն զնայր յերկիրն Արևելից. և յանդիման եղեալ մեծի թագաւորին, պատմէր զամենայն անցս իրացն, զիւր հնարաւոր⁹ իմաստութիւնն և զՎասակայ խաբեբայ պատրանս հայթայթանացն¹⁰. որպէս զառաջինն զիւր զամբարշտութիւնն կամեցաւ ծածկել այնու՝ զի քակեալ երկպառակեաց զգունդն Հայոց:

Իբրև լուա զայս ամենայն թագաւորն ի բերանոյ մեծ հազարապետին, դառնացաւ յանձն իւր, և ասէ անտուտ երդմամբ. «Եթէ ասրեացի անօրէնն այն ի մեծ պատերազմէն, մեծաւ անարգանօք տամ ըմպել նմա զբաժակն դառնութեան մահու»:

(Էջ 90-97)

¹ այստեղ՝ ստույգ, հաստատ

² սպացուցում էր

³ ընդ միտ մտանել-հաճոյանալ

⁴ հայեցոյց-ուշադրութիւնը բն եռեց

⁵ երկցեղ-պառակտված, անմիաբան

⁶ ուժացոյց-սառեցրեց, օտարացրեց

⁷ ամրական-ամուր

⁸ որոնց բանս եղեալ էր-որոնց

հետ խոսք էր կապել

⁹ հնարաւոր-հնարագետ

¹⁰ խաբեբայ պատրանս հայթայթանացն-նյութած խաբեութիւնները

ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՅԻ (5-ԲԳ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆՃՅՈՑ (Հաստատված)

1

Եւ զօրավարն Սիւնեաց Գղիհովն փութացուցանէր ստիպով զգօրագլուխն Պարսից գնդին զՇապուհն ասելով, թէ «Առնն Վահանայ Մամիկոնէից փորձ քաջութեանն և դու առեր և ամենայն աշխարհին Արեաց. և ես իրաց և գործոց առնն իմանալ ինչ ես ոչ կարեմ. զի թերևս գունդն ամենայն ի Դունի առ նմա միաբանեալ էր՝ նա մեզ անդէն զհար քաջութեանն գործ ցուցանէր. բայց արքայից արքայի թագն և Արեաց փառքն մեզ այնպէս յաջողեցին, զի նորա իրք այնպէս դիպեցան, որպէս տեսաքն, և մեզ բարի վճարումն եղև: Եւ արդ՝ տեսէք, այդչափ սակաւ արամբք զի՞նչ գործ գործէ այրն, և օր քան զօր նուազեցուցեալ զգունդս մեր և վատնէ: Արդ՝ թէ ուստեք ևս այլուստ կարէ գտանել օգնական՝ տեսչիք, զի նա ամօթով զմեզ դարձուցէ և սակաւաորս. այլ և դառնալոյ իսկ մեզ անդէն անվստահ եմ շատ: Բայց փութա՛ք և մի՛ տար առն հանգիստ առնուլ. գուցէ թէ մեք ծուլանամք, և նա առնիցէ զմեզ աշխատ, և ամաչիցենք: Եւ եթէ յիս միայն թողորք զնա՝ ցուցանեմ ձեզ յատուրս հինգ ինով իսկ գնդաւս, թէ որպիսի մատնեալ վատի կորուսանեմ զնա և որք ընդ նմայն են»:

Եւ վասն զի ոչ էին գործք առնն Գղիհովնի մարտուր հոգւոյ արժանի, այլ այսն պիղծ որ էր ի նմա՝ գուշակէր նմին զանձնէ իւրմէ. թէ յետ հինգ ատուր չար մահուամբ սատակելոց ես ի յարանցն, որք են ընդ Մամիկոնէնին Վահանայ. քանզի թափուր գտեալ ամենն իմբ դիւին յԱստուծոյ խնամոցն զայրն՝ այնուհետև նման Մատուղայ ուր կամէր սպանանէր զնա: Եւ լուեալ զայս ամենայն բանս զօրագլխին Պարսից Շապիոյ՝ ոչ տայր դուլ անձինն և ոչ զօրացն որ ընդ նմայն էին, այլ փութով զհետ առնն երթայր սրտմտեալ. և հասեալ ի տեղիս բանակէր. կարծէր ի տեղիսն ուրեք անյայտս գետառուին թաքչել:

Եւ զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնէի և իւր ևս զօրուն որ ընդ նմա, գոնեա զայն գիշեր հանգստի յագեալ քնով, և հաւանեցուցեալ զարսն ի գեղջ Երիզայ. քանզի ամենայն անձն երկիւղիւ և կամաւ լսէր հրամանի նորա, իբրև թագաւորի, որ կարգեալ իցէ յԱստուծոյ ի վերայ երկրի. և ինքն Աստուած ընդ նմա էր յամենայն ի գործ՝ ուր և ուղղէր զկամս իւր: Եւ առեալ ընդ իւր զարս գօրուն իւրոյ և զշինականսն զԵրիզացիսն՝ զայր հասանէր ի վերայ դակշին ի գիշերի. և սպարափակ արարեալ Երիզացօքն գտեղի կուռն իւրեանց, և ին-

քեանք ըստ նմանութեան տեղատարափ շառաչման՝ նետածիզ սաստկութեամբ զգունդս Պարսկացն ահաբեկէին: Եւ խառնեալ ընդ միմեանս զամբոխն զօրացն որ ի դակշին էին՝ այլ և ս առաւել ինքեանք զինքեանս Պարսիկք առաքոր հարեալ կոտորէին. և լինէր ձայն լալոյ և ձայն զուժի ի բանակէ մնօրինացն: Բայց ի Հայոց զնդէն Գարաղ միայն, սեպուհն Գարեղեան, կամատրութեամբ կռուեալ և մեծ արութիւն ցուցեալ խոցեցաւ...:

(Պրուագ Գ, գլ. 2Բ)

2

Եւ զօրավարն Հայոց Վահան Մամիկոնեան դարձեալ ի կոտորածէ թշնամեացն՝ երթեալ հանգչէր զմնացեալ մասն ի գիշերոյն յՈղին գեղջն, զոր Շտեայ անուանեն, ի զոմս տեղեացն, մինչև յառաւօտուն ծագել. և ի ծագել լուսոյն՝ երթեալ բանակէր ի գիւղն Շտեայ: Եւ մինչ կամեցեալ հանգչել առ վայր մի զօրացն Հայոց Վահանայ Մամիկոնէի ի ծանրութենէ գիշերոյն աշխատութեանց՝ զաչս ի վեր առեալ տեսանէին, և ահա հասեալ կայր ի վերայ նոցա զօրագլուխն Պարսից Շապուհ. զայրագնեալ սրտի մոռնայր իբրև զգազան: Վասն զի առաւել քան զամենայն ատուրց՝ այն գիշերոյն վնասք չարութեան առաւել թուէր նմա և կարևոր. որ եղև ի իսկ արդարև այնպէս, այլ ոչ ինչ նման առաջիկայ մեծ բեկմանն, զոր առժամայն էր տեսանելոց և ի սպառ բեկանելոց: Եւ տեսեալ զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնէի զյանկարծահաս դիմեցմունս զօրագլխին Պարսկաց Շապիոյ ամենայն բազմութեամբ զօրուն ի վերայ նոցա, թէպէտ և անպատրաստ տեսանէր զիւր զունդն ի ժամուն և կամ ի նուագս, ըստ սաստկութեան թշնամեաց զօրուն՝ սակայն զանգիտէր և բնաւ իսկ ոչ. այլ հրաման տուեալ՝ փութանակի կազմէր որքան իսկ էին. ի ձայն բարձր զոչէր առիւծաբար, ասելով, թէ «Մարդոյ հաւատացելոյ միում յերկուց վրիպել անհնար է¹, և դիպմունք երկոքեան մեծարգոյ են և պատուական. այլ սակայն մինն յերկոսեան առաւել և ս մեծ ի վեր է և բաղձալի քան զմիսն. և ոչ անյօժարք և անխորհուրդ դիպմունք, որում և պատահեմք յերկոցունց. և որ ցանկացայք կեալ ժուժկալութեամբ և մեռանել յուսով, այլ կեալն և մեռանելն մասն է պարծանաց. և մեռանել ի վերայ ուխտի սրբոյ՝ վիճակ է մարտիրոսութեան...:

Եւ ասացեալ զայս ամենայն բանս զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնենի, բաժանեալ որքան իսկ էին արք զօրուն ընդ նմա՝ տայ իւրաքանչիւր զօրագլխացն, զորոց կարծէր եթէ ի դէպ է և պատշաճս: Եւ մինչ դեռ և ս նա կազմէր յարձակմանն, և զօրքն Պարսից ճակատեալք կարգմամբ գային սաստկապէս ի պատերազմ՝ հայեցեալ տեսանէ, զի զունդն ամենայն Հայոց, դարձուցեալ զերեսս յուխտէն երդմանն Աւետարանին և ի խրատուէ զօրավար-

րին Հայոց Վահանայ Մամիկոնեի՝ երթային փախստեայք ամենեքեան: Եւ մնաց ինքն և յուխտապահացն Մուշեղ ի տոհմէն Մամիկոնեից և երեքեան Կամսարականքն, որդիք երանելոյն Արշարայ, ինքեանց երկուք կամ երեք դայեկօք, և այլ թուով արք, որք ի յագատաց և որ իւր իսկ ի Մամիկոնեից տանէն, ընդ բնաւ որպէս թէ քառասնիւք կամ նուազիւք ևս: Որոց ևս տեսեալ զփախուստն ամենայն զնդին Հայոց առհասարակ և զարհուրեալք՝ ասէր ոմն ցգորավարն Հայոց ցՎահան Մամիկոնեան, թէ «Յո՛ւշ, տէր, յո՛ւշ»: այսինքն թէ հնար ինչ է ի ժամուս տեղի տալ և անձին զգուշանալ: Եւ զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնեի տեսռնագրեալ զինքն՝ բարձր ձայնիւ ասէր, թէ «Յիս արդ որ յուշ մի՛ ասէք. զի ինձ յուսալ ի մարդ և կամ պարծել մարդով՝ քա՛ւ լիցի, բայց միայն ի խաչն տեսռն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»:

Եւ քաջաբար ի մէջ ամենայն զօրացն Պարսից յարձակեր հանդերձ լաւ ուխտապահ արամբքն սակաւութ, որ մնային առ մնա: Եւ ասչեալ ընդ ահաւոր աներկիւղ ուժին զօրավարին Հայոց Վահանայ և ընդ այլ սակաւ այնքան արանցն որ ընդ մնա, զօրագլխին Պարսից Շապիոյ՝ ճեպով ցիշխան Սիւնեաց առ Գդիհոն յղէր, ասէ. «Չե՛ռն տուր յիս կողմն, վասն զի իրս անպատումն իմն և նորոգս ցուցաւ. զի թէ արդարև զօրութիւն իմն աներևոյթ այլ է, որ օգնէ նոցա և մեզ չերևի՝ զայն ես ոչ զհտեմ. բայց եթէ անմտութեամբ ցանկան անձնամառք լինել՝ ապա ի մէջ արարեալ զամենեսեան զնոսա այսօր ձերբակալս առնենք»: Եւ իշխանն Սիւնեաց Գդիհոնն խնդալից եղեալ ընդ կոչն Շապիոյ՝ նշկահելով փութանակի ի տեղին արշաւէր: Եւ զօրավարն Հայոց Վահան Մամիկոնեան, հանդերձ ընդ իւր միասիրտ սակաւ արամբք, օգնութեամբ աշոյ հօգորին յարձակեալ՝ հերձանէր զբովանդակ զուղոն Պարսից, որպէս յորդահոսանք բազմութիւնք ջրոց, որ հեղեղատեն զերկիր և անցանէն: Եւ ինքն հօգորաբար քաջ ուխտակցօքն մնան առիծու ընդ մէջ ամենեցուն յայնկոյս ելանէր. և սպանեալ իւր և արանցն որ ընդ մնա բազում արս հօգորս պատերազմողս ի զօրացն Պարսից՝ հարեալ խոցելին նիզակաւ ընդ անութ կարելէր և զհպարտ իշխանն Սիւնեաց զԳդիհոն, և զահաւորալոր ամրութիւնն զինուն, յոր պանծացեալ յուսայր անօրէնն՝ ցելեալ վեր ի վայր թափ ընդ լեարդն զնիզակատէզն հասուցանէին: Որոյ դառնակոռոչ չարալլուկ հեծմամբ յաւորս սակաւս վճարեալ զոգին՝ սատակէր անխտտովան. որ պարծերն ամբարտաւանութեամբ և ասէր, թէ «Ես ընդ Վահանայ և ընդ այլ Հայերդ ոչ եթէ նետի կռուիմ, այլ գոզրկով պողեալ զբոլորս ցնդեմ, օ՛ն և անդր ցիր և ցան արկից ձորոցդ և դաշտացդ»: Եւ եղև բան հպարտութեան նորա բեկումն միին. գոր մատնեալ Աստուծոյ ի ձեռս արանց զօրուն Վահանայ Մամիկոնեի մի անգամ և երկիցս զիշխանն Սիւնեաց զԳդիհոն, և դարձեալ երկայնամտեալ ի նա Աստուծոյ իբրև զմարդասէր՝ ներէր խնայելով, զի թերևս զղջացեալ զոցէ ժամ դարձի և ասպաշխարութեան, և կեցցէ: Եւ իբրև ոչ զգաստացաւ, այլ բնաւ ամենն ինք արհամարհեաց զճշմարտութիւն և եղեալ անպատասխանի յաստուածային հարցմանն՝ ընկալաւ զսատակումն ամօթոյ իւրոյ

գաստիս և զհանդերձելոցն: Եւ զօրքն Պարսից զկնի փախստէիցն Հայոց ան-
ցեալ երթային, յորոց և արս բազումս սպանին ի թուլացեալ մեղկացելոցն:

Բայց զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնենի հանդերձ իրովք գոր-
ծակցօքն զգործ քաջութեանն վճարեալ Աստուծոյ զօրութեամբն՝ երթայր այ-
նուհետև յանհոգս, որպէս թևակից զօրուն Պարսից. և զունդք ամենայն զօ-
րացն Շապիոյ և հայել ի նոսա լոյ ոչ իշխէին: Քանզի այնպէս արկեալ էր Աս-
տուծոյ զահ և զերկիոյ զօրավարին Հայոց Վահանայ Մամիկոնէի ի վերայ
զօրացն Պարսից, զի կարծէին, թէ ի հայեցումս լոյ առն Մամիկոնենի և յա-
րանցն որ ընդ նմայն էին՝ չզերծանիցին առանց վտանգի...:

(Դրոագ Գ, գլ. 2Գ)

¹ մարդոյ հաւատացելոյ միում յերկուց
վրիպել անհնար է-անհնար է, որ երկու

բանից մեկին հավատացող մարդը սխալվի

ՇԱՐԱԿԱՆՔ

1

Ծով կենցաղոյս հանապազ զիս արեկոծէ.
Մրրկեալ արիք՝ թշնամին ինձ յարուցանէ.
Նաւապետ բարի, լե՛ր անձին իմոյ ապաւեն:
Ի համբառնալ իմում առ քեզ զաչս իմ՝ օգնեա՛ ինձ, տէր:
Ի յօրհնութիւն նոր օրհնեսցուք զքեզ, Քրիստոս փրկիչ մեր:
Այցելու մեր և փրկիչ, կեցո՛ր զանձինս մեր:

(Մեսրոպ Մաշտոց)

2

Խորհուրդ մեծ և սքանչելի,
Որ յայսմ ատուր յայտնեցաւ,
Հովիւքն երգեն ընդ հրեշտակս՝
Տան աւետիս աշխարհի:
Ծնաւ նոր արքայ
Ի Բեթղեհէմ քաղաքի,
Որդիք մարդկան, օրհնեցէ՛ք,
Զի վասն մեր մարմնացաւ:
Անբաւելին երկնի և երկրի
Ի խանձարուրս պատեցաւ.
Ոչ մեկնելով ի հօրէ՛
Ի սուրբ այրին բազմեցաւ:

(Մովսէս Խորենացի)

ՅՈՎՀԱՆ ՍԱՄԻԿՈՆԵԱՆ (7-ԲԳ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐՕՆՈՅ

(Հատուած)

... Եւ մինչ այս այսպէս գործեցաւ, Սմբատ և իշխանն Պալունեաց, թաքեան ի ձորս ուրեք և առաքեցին զոմն ի Սեղտի, թէ փութացէք զալ ի վերայ դոցա: Եւ ինքեանք առաքեցին արս Ծ(100)՝ զբզռել զգօրսն. զորս իբրև տեսին զօրքն Պարսից, զռոհ¹ ետուն զհետ, և մի մի հասանէին: Իբրև հասին Հարիւրքն առ Սմբատ և ելին ի բլուրն, և զօրքն Պարսից սկսան բազմանալ ի վերայ Սմբատայ և Վարազայ. և նոցա ծունր կրկնեալ² յօգնականութիւն կոչելով սուրբ Կարապետն, ասելով այսպէս. «Յիշեա՛ զմեզ, սուրբ Կարապետ և զմեր երախտիսն, և որպէս օգնեցեր ի հեռաստանէ, օգնեա՛ և ի մօտոյս»: Եւ եհաս ի թիկունս օգնականութիւնն աստուծոյ:

Եւ փողոց տուեալ³ ի վերայ բլերն Սմբատ յաջ թևն և Վարազ յահեակ, և ըսկրսան արեամբ թաթաւել ինքեանք և երիվարք իւրեանց: Եւ մածաւ սուրն ի ձեռին Սմբատայ և ոչ կարաց հանել, զի մածաւ արիւն ընդ սուրն, և ընդ ձեռնատեղին կոտորեցաւ: Իբրև տեսին պարսիկքն զի մածեալ էր ձեռն ընդ սուրն և կոտորեալ, և չկարաց փոխել այլ սուր, ձայն տուեալ միմեանց. «Փութասջիք, զի մածաւ սուր քաջին, և սուրն, որ ի ձեռին նորա, կոտորեցաւ»: Եւ պատեցին զնա յանխնայ. իբրև զչոր փայտ, որ ի ճեղքելն ճարճատէ, այնպէս ճարճատէին ի վերայ գլխոյ նորա զէնք նոցա: Իսկ նա ասէր ձայնիւ բարձր. «Վա՛յ քաջութեանդ ձերոյ և արութեանդ, զի ոչ կարացէք հերձուլ զգլուխ իմ»: Չայս ասաց, զի յիշելիք լիցի բանն: Բայց զիտաց, եթէ կարի սաստկանայ, ձայն բարձեալ ասէ. «Ո՛ր ես, բազուկ քաջ և հօր ընդդէմ թշնամեաց, զաւազան իմոյ ծերութեանս, իշխանդ Պալունեաց, յառաջ մատի՛ր իբրև զքաջ արծիւ, զի անգեղք և բուէճք պատեցին զիս»: Իսկ նորա թողեալ զահեակ թևն յորդին իւր ի Վահան, որ զՎահանովիտն շինեաց, և որպէս զարծիւ կանչեաց ի վերայ նոցա, որ և ի դողման հարեալ⁴ երիվարացն, և անդէն ի թիկունս հասեալ օգնականութեամբն աստուծոյ, և բախեալ զտէգն ի վերայ պարսիկն թիկանն, և անդէն եհան ընդ յողն երիվարին. և այլ ոչ ժամանեաց⁵ հանել, և անդէն մեռաւ:

Իսկ Սմբատայ ելեալ յեզր պատերազմին, հրամայեաց բերել պարսիկ մի. և ետ զենուլ ի վերայ ձեռինն, զի իջցէ ջերմ արիւնն և թուլացուցէ զբռնատե-

դին: Եւ նորա փոխեալ այլ սուր և հեծեալ յայլ երիվար: Իբրև հեծաւ, ետես զի վեց հազար այր պատեցին զնոսա, և ի մէջ առին զհինգ հարիւրն: Եւ զիտաց, եթէ կացեալ են երիվարքն, եհար զմի պարսիկն և ընկեց, և ասէ. «Հեծի՛ր, իշխանդ Պալունեաց»: Եւ նորա հեծեալ. և այնպէս արարեալ ի մէջ ահաւոր պատերազմին՝ փոխեին զերիվարս իրեանց. զի որչափ զօրքն բազմանային, նոքա յանհոգ լինէին ի մէջ նոցա. այնչափ կուտեցան ի վերայ, որ տեղի անգամ ոչ գտանէին որք յեզերսն էին:

Եւ սկսան ոմանք երկմտել ի զօրացն Սմբատայ: Իսկ ըստ տեսչութեանն աստուծոյ տեսին զմիւս Սմբատ, զի գայր, որ էր իշխան Հաշտենից. և ածեր զՎահան Կամսարական, զորդին Սմբատայ, և վեց հազար այր ընդ նմա: Չոր տեսեալ Վարազայ իշխանին ասէ. «Քաջ որդի Վահան, ո՞ր էիր, որ այլ վաղ չեկիր յօգն»: Իսկ Վահան ձայն բարձեալ ասէ հանդերձ արտասուօք. «Կա՞յ այն տառապեալ հայրն իմ ծերունի, եթէ փոխեցաւ առ տէր՝ ի հանգիստ»: Իսկ Սմբատ լուեալ ասէր. «Սուրբ Կարապետն ինձ ի թիկունս հասանէր, և ես ի պարսից մեռանէի՞»: Իսկ նորա զոհացեալ յաստուծոյ, և ի դիմի հարեալ⁷ և կտրեալ փողոց⁸, անց ի ներքս. և պարզեաց զմիւս թևն նա և միւսն իշխանն Հաշտենից: Եւ յինքեանս առին և սկսան կոտորել զպատերազմագլուխսն. և ի վերայ շրջեալ բոլորեցին. և ի մէջ առեալ զզօրս Պարսից և սկսան կոտորել յանխնայ մինչև ի մուտս արևուն: Եւ մնաց ի Պարսից Գճ այր, որք ընդ միջոցս ելեալ փախստական եղեն. և զի մնացին երիվարք նոցա, երթեալ մտին ի ձոր մի և թաքեան. ննջեցին խոյս տուեալ մինչև ցմիւս օրն օրհասարակ⁹. զոր եկեալ զօրացն Հայոց զարթուցին զնոսա և ջուր ցանեցին և տարան ի Մեղտի, որ և անուանեցաւ ձորն այն Թըմրաձոր: Իսկ Սմբատ հրամայեաց զմեռեալ դիակունսն կուտել ի վերայ իրերաց ի բլեր մի, և անուանեցաւ Վարազակայ բլուր: Եւ ինքեանք եկեալ իջին ի վանացն զեղն. ընդ յառաջ եղեն (նոցա պարաւորքն) և երգս առեալ բազում իրաց զովէին. որ և յետոյ ի հոտել դիականցն շէր հանեալ¹⁰ ասէին.

Կերան գազանք զմարմինս դիականցն և զիրացան.

Կուզ կերեալ ոռեաւ որպէս զարջ.

Եւ ադուէս հպարտ եղև քան զառեւծ.

Գայլ, քանզի շատակեր էր, պայթեաց.

Եւ արջ, քանզի զոր ուտէն¹¹

Չմնայ առ ինքն, ի սովոյ մեռաւ.

Անզեղք, քանզի ազահք էին, նստան

Եւ այլ ոչ կարացին վերանալ.

Մկունք, քանզի շատ կրեցին ի ծակսն,

Ոտքն մաշեցան:

Չայս ամենայն ասացին. և ի դէպ եկն վասն իրացն, որ և կոչեցաւ գեղջն Շիրանիկք անուն:

(Էջ 238-247)

¹ կամ՝ գրոհ

² ծունր կրկնել-ծնրադրել

³ փողոց տալ-ճանապարհ բաց անել

⁴ ի դողման հարկանել(իմ)-դողալ, սարսել

⁵ ոչ ժամանեաց. այստեղ՝ չկարողացավ

⁶ փոխել(իմ) առ տէր-մեռնել

⁷ ի դիմի հարկանել(իմ)-հաղթահարել

⁸ փողոց կտրել տես՝ 3. փողոց տալ

⁹ կէսօր

¹⁰ շէր հանեալ- երգելով

¹¹ ն-ն հող է

ՍԵՔԷՈՍ (7-ԲԳ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՄ

(Հատուած)

Հրաման դարչեալ ի կայսերէն ժողովել զօրս ի Հայոց և առաքել ի շեռն Սահակայ Մամիկոնենի և Սմբատայ Բագրատունոյ. դառնալ Սմբատայ անդրէն յեքս և խորհուրդն ապապամբութեան: Սմբատ ըմբռնի և ածի ի Կոստանդնուպոլիս. հապանի վճիռ ի վերայ նորս՝ արկանել ի կիւնիկն¹: Նահապակութիւնք Սմբատայ և գրանել ողորմութիւն. զկնի արտոյ նորս յԱփրիկէ:

Յայնմ ժամանակի դարձեալ հրաման ելանէր ի կայսերէն՝ վերստին քննել և խնդրել յաշխարհէն Հայոց զայր և զձի արս ընտիրս սպառազէնս ԲՌ- հեծելոց. և տալ յերկուս² արս հաւատարիմս և արձակել մեծաւ ստիպով:

Յայնժամ ի խնդիր ելեալ ընտրեցին արս ԲՌ- սպառազէնս և ետուն երկու հազարս յերկուս արս հաւատարիմս, մի հազար ցՍահակ Մամիկոնեան և մի հազար ի ձեռն Սմբատայ Բագրատունոյ, որդոյ Մանուէլի: Եւ ոչ ընդ մի ճանապարհ արարեալ նոցա զչուն, այլ զՍահակ Մամիկոնեան արձակեն միով հազարաւ ընդ Սեբաստիա, և զՍմբատ Բագրատունի միւսովն ընդ կողմանս Խաղտեաց: Եւ Սահակ զնացեալ տանի հասուցանել զգօրն ի պաղատն, և յանդիման լինի թագաւորին:

Իսկ Սմբատ հասեալ ի Խաղտիս՝ բռնանայ. քանզի երկեաւ զօրն ի ճանապարհի, ոչ կամեցեալ երթալ ի տեղին յայն զհետ թագաւորին խնդրոյ: Ազդ լինի թագաւորին եղեալ իրքն. ապա ի ձեռն հրովարտակաց և հաւատարիմ հրեշտակաց երդմամբ խոստանայ՝ մեծաւ պատուով փութանակի արձակել յերկիրն իւր: Եւ զօրուն խոստանայր պատիւս մեծամեծս և ինչս, այնպէս ողորբեալ ածէ ի հաշտութիւն: Եւ զնացեալ միաբանութեամբ յանդիման լինէին թագաւորին: Եւ թագաւորն սպառազինէ զգօրն և զարդարէ և գումարէ ի ասհմանս Թրակացոց, և զՍմբատ մեծաւ պատուով յուղարկէ անդրէն հասանել յերկիրն իւրեանց բազում ստացուածովք:

Ապա դարձեալ սկսան միաբանել մնացեալ նախարարքն Հայոց, և խնդրէին ի բաց կալ ի ծառայութենէն Յունաց թագաւորին և նստուցանել իւրեանց թագաւոր, զի մի՛ և նոցա հասցէ մեռանել ի կողմանս Թրակացոց, այլ

կեալ և մեռանել ի վերայ աշխարհին իրեանց: Եւ բանք խորհրդոց նոցա ոչ ունէր³ զմիաբանութիւն իրին յինքեանս հաստատեալ, այլ ոմանք ի նոցանէ շոգնոգութեամբ⁴ հասուցին զբանս խորհրդեանն յունկն թագաւորին, և ինքեանք այսր և անդր սորսորեալ խուսափէին:

Յայնմ ժամանակի հասանէին դեսպանք արքունականք հրովարտակօք, և կալեալ զՄծբատ հանդերձ այլովք ոմամքք եւթն արամքք և տարան յանդիման թագաւորին: Եւ քննեալ զնոսս ի մէջ բազմամբոխ հրապարակին՝ հատաւ Վճիռ ի վերայ նոցա՝ մերկացուցանել և ընկենով ի կիւնիկն:

Եւ էր սա այր անհեղեղ անձամբ⁵ և գեղեցիկ տեսեամբ, և բարձր և լայն հասակաւ, և բուռն և ցամաք մարմնով⁶: Յայնժամ հզօր և պատերազմող, որ ի բազում պատերազմոնս ցուցեալ էր զիւր քաջութիւնն և զբռնութիւն⁷: Այս է զօրութիւն նորա. քանզի անցեալ սա ի ներքոյ անտառախիտ⁸ մայրեաց և զօրաւոր ծառոց, ի վերայ յաղթանդամ և հզօր երիվարին, և յարձակեալ զոստով ծառոյն՝ բուռն հարկանէր, և կծկեալ ուժգին երանօքն⁹ և ոտիւր զմէջ երիվարին՝ վերացուցանէր երանօքն ի գետնոյն. մինչ զի ամենայն զօրացն տեսեալ ահաբէկ լինէին ի զարմացմանէ:

Եւ արդ՝ մերկացուցեալ զնա և ագուցեալ անդրավարտիս և ընկեցեալ ի կիւնիկն, զի կուր լիցի զագանաց:

Եւ արձակեալ ի վերայ նորա արջ: Եւ եղև՝ իբրև դիմեաց ի վերայ նորա արջն՝ նա աղաղակեաց մեծածայն և ընթացաւ ի վերայ արջոյն, և զարկեալ բռամբ իւրով զճակատն, և անդէն սատակէր զնա ի տեղուջն:

Երկրորդ անգամ արձակեցին ի վերայ նորա ցուլ: Իսկ նորա բուռն հարեալ զեղջերացն ցլուն... գելոյր զպարանոցն և խորտակէր զերկոսին եղջիւրսն ի վերայ գլխոյն. թուլանայր ցուլն և յետս զնալով ի փախուստ դառնայր: Իսկ նորա զհետ ընթացեալ՝ բուռն հարկանէր յագին և ի կճղակն ազդեր միոյ ոտին նորա, և թափեալ զկճղակսն՝ մնայր ի ձեռին նորա: Եւ ցուլն զնայր ի նմանէ փախստական, միով ոտամբն բոկ:

Դարձեալ երրորդ անգամ արձակեցին ի վերայ նորա առեւծ: Եւ եղև՝ ի վերայ նորա յարձակել առիծուն՝ այնպէս իմն յաջողեալ նմա ի տեսնէ, բուռն հարեալ յականջ առիծուն՝ հեծաւ ի վերայ նորա: Եւ անդէն բուռն հարեալ զխոչափողիցն՝ խեղդէր զառեւծն և սպանանէր: Անդ աղաղակ բազում ամբոխին զերկիւրն լնուին, և խնդրէին ի վերայ նորա ողորմութիւն ի թագաւորէն:

Եւ նա վաստակեալ ի մարտին՝ նստէր ի վերայ առիծուն մեռելոյ, զի փոքր մի հանգիցէ: Անդ և կին թագաւորին անկեալ ամ ոտս նորա՝ խնդրէր ի վերայ նորա առնել ողորմութիւն. վասն զի սիրելի էր յառաջն այրն այն թագաւորին և կնոջ նորա, և անուանեալ էր զնա իւր յորդեգիրս: Եւ նա զարմացեալ ընդ զօրութիւն և ընդ պնդութիւն առնն և լուեալ պաղատանաց կնոջն և ամենայն

պաղատողն՝ հրամայեաց առնել ի վերայ նորա ողորմութիւն:

Յայնժամ տարան զնա ի լուացումն ի բաղանիս. լուացին զնա և զգեցուցին, և կոչեցին զնա յընթրիս արքունի, դարմանեցին զնա կերակրովք: Եւ ըզկընի սուղ ինչ անցելոց, մանաւանդ եթէ ոչ ի չար ինչ կամաց թագաւորին, այլ ի նախանձորդաց չարախօսութենէ, հրամայէ հանել զնոսս ի նաւ և արքտրել ի կղզիս հեռաւորս. և ապա անտի հրամայէ անցուցանել յԱփրիկէ...:

(ԺԸ)

¹ կիւնիկ-գազանամարտի կրկես

² տալ բայի մոտ հայցական հոլովի

վրա դրված ի նախդիրն արտահայտում

է տրականի իմաստ. նման դեպքում

սովորականը ց նախդրի գործածությունն է

³ ստորոգյալը թվով չի համաձայնել

հոգնակի ենթակային

⁴ շոգմոգութիւն-բանսարկություն

⁵ անձն. այստեղ՝ մարմին

⁶ բուռն և ցամաք մարմնով-ուժեղ և

պիղկ մարմնով

⁷ այստեղ՝ ուժը

⁸ անտառախիտ-տերևախիտ, սաղարթախիտ

⁹ երանք. այստեղ՝ ազդերն նշանակությամբ

ՂԵՒՈՆԴ (8-ԲԴ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Հատուած)

Իսկ ի գալ գարնայնոյն գունդ կազմէր իշխանն¹ Իսմայելի ի վերայ երկրիս Հայոց. և գումարէր զընտիրս հեծելոց իբրև արս ԼՌ. ընտիր երիվարս և կոտ սպառազինութեամբ ի տոհմէ Խորասան գնդին, և տայր ի ձեռս զօրավարի միոյ որում անունն էր Ամր. և առաքէ զնա յինքենն ի լայնամիտ և ի հռչակատր անուն քաղաքէն, զոր շինեաց ինքն Աբղլա ապաւէն ամրութեան հօրսագոյն և անառիկ պարսպով ամրացեալ, որ անուանեալ կոչէր Բաղդադ:

Եւ համբարձեալ զօրավարին ի կողմանցն Ատրոց՝ գայր հասանէր յաշխարիս Հայոց ի քաղաքն Խլաթ, մեծաւ զգուշութեամբ և բազում պատրաստութեամբ զինուոց: Իբրև մտանէր ի քաղաքն՝ տեղեկանայր ի քաղաքացոցն անտի զորպիսութիւն զօրացն Հայոց, եթէ քանիք և եթէ ո՛յք իցեն զօրագլուխք, և եթէ միաբանք իցեն ի սէր միմեանց եթէ երկբայք, եթէ քաջայա՛ղթ իցեն եթէ յամբեղք², եթէ ունիցին պատրաստութիւն զինուոց եթէ ոչ: Չայս ամենայն տեղեկացեալ՝ պատրաստէր ըստ նմին զօրագլուխս զօրաց իւրոց:

Իսկ Աշոտ որդի Սահակայ, զի էր ի քաղաքին յայնմիկ՝ զեկուցանէր զգալուստ թշնամեացն նախարարացն Հայոց. զի ուր ուրեք և իցեն, ի մի վայր գումարեացին կեալ և մեռանել ի վերայ միմեանց: Իսկ նոցա անհաւատալի թուեալ իրք հրովարտակին՝ համարէին, (թէ) դաւօղ խորամանկութեամբ կամի փրկել զքաղաքն ի պաշարմանէ անտի, իբր մտերիմ զինքն ցուցանել Իսմայելացոցն³. և զայս առեալք ի միտ՝ անընկալք եղեն բանից նորա, այլ տակալին զառաջի արկեալն իւրեանց խոկային կատարել: Ապա յետ այտորիկ գումարէին նախարարք ազգին Արծրունեաց զօրս Վասպուրական աշխարհին, Համազասպ և եղբարք իւր և որք ի տոհմէ Ամատունեաց և զօրքն որ ընդ նոսա: Կոչէին ի թիկունս օգնականութեան⁴ զՎասակ որդի Աշոտոյ, զեղբայր Սմբատայ սպարապետի ի տոհմէ Բագրատունեաց և զօրսն նորին. և խաղացեալ յառաջ երթային ի վերայ Արճէշն աւանի՝ բրել զնա ի հիմանց և զօրս որ ի նմա՝ հարկանել սրով:

Եւ իբրև հասանէին ի գաւառն Առբերանի ի գիւղն Բերկրի՝ մնային միմեանց գումարութեան: Եւ զբազումս յաշխարհականացն հրապուրեալ զկնի

ինքեանց՝ ի հետխոտս տանէին ի մարտ պատերազմի⁴։ Եւ մինչդեռ գայս խորհուրդ առհասարակ կամէին կատարել՝ վաղվաղակի հասանէր առ նոսա լուր գորացն Իսմայելի. քանզի եկեալ ոմն պատմեաց նոցա, եթէ զօր քազում յորդուցն Իսմայելի հասեալ ի վերայ՝ սպասէ ձեզ։ Որում ոչ անսացեալ Համագասպ տէրն Արծրունեաց՝ հարուածովք տանջէր գնա իբրև զիրապուրիչ ստութեան. և ինքն խրոխտացեալ գնաց ի վերայ Արճէշն աւանի հանդերձ զօրօքն իւրովք։ Եւ իբրև մօտ հասանէին ի քաղաքագիւղն՝ բնակիչք քաղաքին յառաջ զգացուցին ի քաղաքն Խլաթ առ Անր գորավարն Իսմայելի զգալուստ նախարարացն Հայոց։ Եւ նորա խաղացեալ՝ բազմութեամբ գորացն գայր և դարանամուտ լինէր մերձ ի գիւղն Արճէշ։ Եւ մինչդեռ մարտնչէին գունդն Հայոց ընդ ամբողջին՝ վաղվաղակի յարեան դարանամուտքն ի թագստենէն և զեղան ի վերայ գորացն Հայոց և ի փախուստ դարձուցեալ՝ կոտորեցին զմեծ մասն հետևակ զօրուն որ յաշխարհաբնակ⁵ մարդկանէն էին. քանզի էին մերկք և առանց զինուոց և անհմուտք պատերազմի. որք միանգամ հանդիպեալք դառն լուսոյ աւուրն այնորիկ, ի սուր անողորմ մաշեցին զնոսա, և ոմանք առ վտանգի տարակուսանացն գետավլեժ և ծովահեղձ լինէին։ Իսկ ի տոհմէ նախարարացն վախճանեցան արք Գ. որք էին ի նոցանէն երեքն ի տոհմէ Տրունեաց և մինն Յուրծայ գեղջէ. իսկ որ յռամիկ ժողովոյն վախճանեցան՝ էին իբրև Ռ.Շ. մարդ։ Եւ այլք ի փախուստ դարձեալք՝ հազիւ ուրեմն զապրուստ⁶ անձանց գտանէին։ Եւ եղև չարքմբեր նեղութիւն վտանգիս այսորիկ յամսեանն հրոտից, որ օր չորրորդ էր ամսոյն յաւուր շաբաթու։ Եւ թշնամեացն հետամուտ եղեալ՝ հալածէին զօրսն Հայոց մինչև ի տեղին որ կոչի Տայ գիւղ. և ապա դարձան ի հետոց նոցա և առնէին ուրախութիւն մեծ ի բանակն իւրեանց։

Յայնժամ ոչ սակաւ յաճախէր հեծութիւն աշխարհիս Հայոց, և ուրացողաց թշնամեացն ցնծութիւն և հրճուանք. քանզի նոյնժամայն շունչ կլեալք⁷ դարձեալ յարձակէին, ուշ եղեալ ելանել յառաջին պողոտայն արքունի ընդ գաւառն Ապահունիս։ Հասանէին ի գաւառն Բագրևանդ ի գիւղն Արճնի. անդ հարկանէին զբանակս իւրեանց առ եզերք գետոյն որ ընդ նա անցանէ. և ընդ նոսա ամենայն արուեստականք և յարդարիչք զինուոց, որք պատրաստէին զէնս և անօթս պատերազմի։

Իսկ այն գօրք, որք պահէին զքաղաքն Կարնոյ՝ հասուցանէին գնա մերձ յապականութիւն. քանզի սաստկացաւ սով ի քաղաքին, և կամէին յակամայ տալ զքաղաքն ի ձեռս։ Եւ իբրև տեսա զրոյց պարտութեան գնդին ի քաղաքն Կարնոյ՝ յայնժամ լքաւ սիրտ արանց պատերազմողաց գօրացն Հայոց. և թոյլ ետուն պաշարման քաղաքին։ Եւ թէպէտ կարօղ էին մեկնել ի կողմն Յունաց

և ապրեցուցանել զանձինս ի չարասէր ապիրատութենէ՝⁸ զրպարտողացն՝ սակայն լաւ համարեցան զմահ անձանց քան տեսանել զկորուստ աշխարհիս...: Եւ զայս զմտաւ ածեալ՝ թէպէտ և նուագունք էին քան զթիւ թշնամեացն՝ ինքնական յօժարութեամբ դիմեցին ի վիշտն. և ժողովեալ զգունդս իւրեանց իբրև արս ԵՌ.՝ զնացին ի քաղաքէն Կարնոյ, անցանէին ընդ սահմանս Բասենոյ ի գաւառն Բագրևանդ: Իսկ և իսկ⁹ անցեալ ընդ գետն Արածանի՝ յարձակէին արիութեամբ սրտի ի վերայ թշնամեացն. և բացագոյն երկու վտաւանօք զատուցանէին զաղխն իւրեանց և զերիվարս. և ի հետիոտս զայրագնեալ պատրաստէին ի մարտ պատերազմի թշնամեացն: Ելանէին սպա և զունդք թշնամեացն ի վերայ նոցա բազում պատրաստութեամբ:

Եւ ընդ ծագել արեգականն խմբեցաւ պատերազմն. և իբրև բախեցին ընդ միմեանս՝ նախ զօրացեալ զունդն Հայոց՝ հարկանէին բազում հարուածս, և ի փախուստ դարձուցեալ զթշնամիսն սատակէին զբազումս: Եւ դարձեալ զօրացեալ՝ դարձան ի փախստենէ, և դիմադարձեալ զայրագին ցասմամբ՝ լնուին արհարօք զբազմութիւն ռամիկ ժողովոյն. և ի փախուստ դարձուցեալ զմանս ի նախարարացն և ի նոցին հեծելոցն և զռամիկսն որք ընդ նոսա, զի բազումս ի նոցանէն հարեալ տապաստ դաշտացն արկանէին:

Իսկ քաջայաղթ նահատակքն թէպէտ և նուագունք էին ի մէջ չարաշուք որտողացն՝ սակայն ոչ ինչ զանգիտեցին ի դառնաշունչ օրհասէն. այլ մինչ ի սպառ զունարեալք ոգով չափ՝ մարգէին զմիմեանս բանիք ասելով. «Քաջութեամբ մեռցուք ի վերայ աշխարհիս մեր և ի վերայ ազգիս, և մի՛ տեսցեն աչք մեր կոխան ոտից լեալ պղծալից արանց զսրբարանս մեր... այլ նախ՝ ընդդէմ մեր լիցի սուր թշնամեացն. և սպա լիցի զոր կամիցին...»:

(ԼԳ)

¹ այստեղ՝ զորավար

² յամբել-դանդաղկոտ, ոչ քաջ

³ խոսքը վերաբերում է արաբներին

⁴ սեռականով ավելադրություն է

⁵ աշխարհաբնակ-տեղայի

⁶ այստեղ՝ փրկություն

⁷ շունչ կլեալք-շունչ առնելով

⁸ ապիրատութիւն-անգգաճություն, անիրավություն

⁹ իսկ և իսկ. այստեղ՝ իսկույն

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ (10-ԲԴ Գ.)

ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ

(Հատուածք)

ԲԱՆ Ա.

Չայն հառաչանաց հեծութեան սրտի՝ ողբոց աղաղակի քեզ վերընծայեմ, տեսողդ գաղտնեաց. և մատուցեալ եղեալ ի հուր թախծութեան անձին տոչորման՝¹ գպտող ըղձից ճենճերոյ² սասանեալ մտացս, բուրվառաւ կամացս առաքել³ առ քեզ: Այլ հոտոտեսցիս, հայեսցիս, գթած, քան ի պատարագն բոլորապտող⁴ մատուցեալ ծխոյն բարդութեան⁵: Ընկալ զսակաւամասնեայ բանիցս յօրում⁶ քեզ ի հաճութիւն⁷ և մի ի բարկութիւն⁷....:

ԲԱՆ Թ.

Եւ արդ զինչ արժանաւոր ըստ քեզ բամբասան շարագրեցից ի կտակ մաղթանաց⁸ մատենի⁹ այսր ողբերգութեան, ո՛վ անձն իմ թշուառ, ամենապատկառ¹⁰ և առ պատասխանիս բանից անբարբառ, անպիտան աստուծոյ և սրբոց մասնակցութեան: Ջի եթէ զլիճ¹¹ մի ծովուց ի յորակութիւն դեղոյ¹² յեղ-յեղեցից, և զղաշտս ասպարիսօք բազմօք սահմանեալ՝ ի տարածումն լայնութեան¹³ քարտենի¹⁴ չափեցից¹⁵, և գպուրակս յոքունց¹⁶ անտառաց շամբից եղեգանց¹⁷ ի հատուածս գոյութեան գրչաց կազմեցից¹⁸, և ոչ գթիւ մի ի բարդելոցն անօրէնութեանց զօրեցից ընդ գրով սահմանի գրաւել¹⁹: Նա²⁰ զի թէ զմայրսն²¹ Լիբանանու ի մի լուծ կշռոց²² զօրեցից, և կամ զլեռոն Արարատեան ի կէտ ամբարձման նժարի միոյ արդարութեան միջնորդ²³ կացուցից, ոչ հաւասարէ այնր²⁴ հարթութեան²⁵ համագուգակցել²⁶:

Ծառս²⁷ ամբարձուղէ՝ ստուարաստեղն²⁸ տերև ալից՝ ունայն ի պտղոց, մմանակից յաւէտ հարագատ այնր թզենոյ՝ գոր տէրն գօսացոյց, քանզի սաղարթօք վարսից, այս է²⁹ արտաքին դիմօք բարեշուք կերպից իբր պսակաւ իմիք պաճուճեալ, բացականացն³⁰ գոս բարձալի, իսկ եթէ մերձեսցի տնկողն խուզել³¹ զխնդրելին, գտցէ զքեզ ունայն ի բարեաց և գարշելի ի գեղեցկութեանց, ծաղր տեսողաց և նշաւակութիւնք նախատողաց: Ջի եթէ ասպաժա-

ման յանգզոյ ժամուն³² հերապանձ տունկն պտղակորոյս անկենդան, որ դոյզն պատկերն է անպատրաստից³³, եկն ընդ անիծիւք³⁴, և կամ երկիր ոռոգեալ ցօղով, և³⁵ ոչ բազմապատիկ զաւանդս արգասեաց երկրագործութեան տաժողացն մատուցանէ՝ լքեալ մոռանի³⁶, իսկ դու, ո՛վ անձն իմ եղկելի, սահման բանատր և տունկ կենդանի՝ և ոչ ի ժամու իւրում պտղատր, ի՞նչ³⁷ ոչ զնոյն կրեսցես պատիժ նախնում առակիդ³⁸: Վասն զի զհամայնն ընկալար ի քեզ անպակաս յառաւելութեանց, սկզբնատրեալ ի մարդն առաջին և մինչև ի սպառումն ծննդոց նորին, զբերս գործոց նանրութեանց³⁹ և զգիւտս նորոգս՝ ասելիս և անախորժելիս հաստողին զքեզ աստուծոյ...:

1 անձին տոչորման-տոչորվող հոգուս
2 զպտուղ ճնճներոյ-ճնճերացող պտուղը
3 գործածված է ներկա ժամանակի
4 եզակի 1-ին դեմքի նշանակությամբ
5 բոլորապատու-բոլորամվեր
6 մատուցեալ ծխոյն բարդութեան-
մատուցված առատ ծխով
7 զակաւամասնեայ բանիցս յօղում-
այս սեղմ խոսքերիս շարադրանքը
8 ի նախդիրը հայցական հոլովի հետ
9 գործիական հոլովի իմաստով
10 մարդանք-աղաչանք
11 ի կտակ մատենի-կտակարան մատչանում
12 ամենապատկառ-խիստ սև երես
13 այստեղ՝ ջրեր իմաստով
14 դեղ. այստեղ՝ քանաք, մելան. ի յորս-
կութիւն դեղոյ յեղյեղեցից. մելանի փոխեն
15 ի տարածումն լայնութեան-լայն
16 տարածությամբ, լայնատարած
17 քարտէն-թուղթ, մագաղաթ
18 այստեղ հոմանիշ է յեղյեղեցից բառին
19 յոգն, յոգունք, ունց կամ յոքն, յոքունք,
20 ունց. ա. շատ, բազում
21 շամբ, եղէզն նույնանիշ բառեր են
22 ի հատուածս գոյութեան գրչաց
23 կազմեցից. այսինքն՝ գրիչներ շինեն
24 ոչ զօրեցից ընդ գրով սահմանի գրա-
25 լել. այսինքն՝ չեն կարողանա գրի առնել
26 գործածված է շարկապի իմաստով՝ նաև, և

21 մայր-մայրի ծառը
22 լուծ կշռոց-կշռեքի լծակ
23 արդարութեան միջնորդ. այստեղ
24 գործածված է փոխաբերական իմաս-
25 տով, նշանակում է՝ կշռաբար
26 խոսքը մեղքերով լի մյուս մտարի մասին է
27 այստեղ՝ մակարդակի իմաստով է
28 ավելադրություն է: Ամբողջ նախադա-
29 տության միտքը հետևյալն է. և եթե Լիբա-
30 նանի մայրիները զողերով կշռեքի լծակ
31 շինեն, ու Արարատ լեռը, իբրև կշռաբար,
32 դնեն մտարներից մեկի մեջ, ապա այն
33 չի հավասարվի իմ մեղքերով լի մտարին
34 ս-ն այստեղ դիմորոշ հող է. ես՝ ծառս
35 ստուարաստեղ-հաստ՝ խոշոր ոստերով
36 այս է-այսինքն
37 բացական-հեռու գտնվող
38 այստեղ՝ փնտրել
39 յանգզոյ ժամուն-անժամանակ,
չսպասված ժամին
այստեղ նշանակում է մեղավորների
եկն ընդ անիծիւք. բառացի՝ եկավ
անեծքի տակ, այսինքն՝ անիծվեց
այստեղ՝ բայց
փխ. մոռանայ-մոռացվում է
իբր. այստեղ՝ ինչպես
այստեղ՝ օրինակ. նախնում առակիդ.
այսինքն՝ վերևի օրինակում հիշված
վերացականը բանձրացականի փոխարեն

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԼԱՍՏԻՎԵՐՅԻ (11-ԲԳ Գ.)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Հատուած)

... Ձեռորձեան և զՀանձէթն յորժամ յիշեմ և որ ինչ ի նոսա գործեցաւ, հատկյիմ արտասուօք, փղձկի սիրտ իմ, և յիմարին միտք իմ, և զդողի հարկանի ձեռքս և ոչ կարեմ զոճ տողիս¹ յառաջ խաղացուցանել: Բազում և անհամար հոգիք ի վերագոյն գաւառացն, վասն տեղեացն ամրութեան՝ անդր ժողովեալ էին. յորոց վերայ հասեալ անօրինացն արագապէս որպէս թռչունք, անողորմաբար որպէս գազանք, սրտմտութեամբ եռացեալք որպէս վրէժխընդիրք, և խիլ արկեալ ի քարանձաւս և յանտառախիտ մայրիս՝ անյագաբար կոտորեցին զորս և զտին. մինչ զի արիւնն զօրէն զարնանաբեր ժամանակին, յորժամ ի ջերմութենէ օդոյն ջուրն ծորեալ ելանէ՝ ի ձեանն առուս առուս վիժելով, զհող երկրին զկնի իւր հեղեղատելով, այսպէս և յայնժամ լինէր. արեան առուք ի դիականցն անկելոցն ելեալ, ի զառ ի կող տեղիս ի յորդութեան զնացիցն զհող երկրին հեղեղատէին:

Այլ դու յայնժամ եղեալն ա՞ծ զմտաւ, զկրօնաւորացն դաս և զքահանայիցն՝ որ անդ հանդիպեցան, կամ զերամս ծերոցն, կամ զերիտասարդացն զբազմութիւնս, որոց դեռաբոյս մօրուացն² իբրև զկար գեղեցկայարմար զայտսն զարդարէին, և խոպոպք վարսիցն փաղփեալք ի վերայ ճակատուն զօրէն վարդի վառ ի վառ զունով զղիրս երեսացն պայծառացուցանէին, թէ որպէս յանկարծակի ի սրոյ թշնամեացն իբրև ի կարկտոյ հարեալք՝ յերկիր թաւալ անկեալ զոր խաղային: Բեր ի մէջ և զտղայոցն համար, զորս առեալ ի գրկաց մարցն յերկիր ընկեմուին, որ մեծակական հառաչմամբ զմարսն խնդրէին. իսկ զծնօղսն զանալից հարուածովք՝ առ շտապ ի նոցանէ բաժանէին: Ո՛ր սիրտ քարեղէն, որ զայս լսելով ոչ հեղձնու արտասուօք ընդ բազմադիմի չարեացն յաճախութեամբ: Կոյսք ի խայտառականս անկեալք, նորահարսունք յարանց բաժանեալք և ի գերութիւն մատնեալք. ի միում վայրկենի երկիրն՝ որ իբրև զբաղաք մարդախիտ առատութեամբ խճողեալ էր, եղև անմարդ ամայի, յերկուս բաժանեալ կամ սրակոտոր կամ գերի:

... Իսկ զոր ի Գերջան և յԵկեղեաց և ի միջասահմանս նոցա եղև կոտորումն, զայն և ընդ գրով արկանել չէ որ բաւական. բայց դու ասացելովքս կըշռեա՛ զայն: Իսկ որ ի Տայսն մտին, առեալ զերկիրն և հասեալք մինչև ի գետն

մեծ՝ որ կոչի Ծորոխ, և զկնի գետոյն դարձեալ իջին յաշխարհն Խաղտեաց. և առեալ զառ և զգերի գաւառին՝ դարձան, և եկեալ մինչև ի բերդաքաղաքն որ կոչի Բաբերդ, հանդիպի և անդ գունդ մի ի զօրացն Հռոմոնց որ կոչին Փռանկք, որք յանգէտս միմեանց ի դիմի հարեալք ճակատեցան. և յորդոմութենէն աստուծոյ զօրացան գունդն Հռոմոնց, և յաղթեալ թշնամեացն՝ զգլուխ զօրուն սպանին և զբազումս ընդ նմա, և զայլսն ի փախուստ դարձուցեալ, զառ և զգերի զամենայն թափեցին, բայց փախստէիցն զհետ ոչ իշխեցին յերկարել, քանզի երկեան թէ գուցէ ծանր զօրու հանդիպեացին: Իսկ գերիքն որ ազատեցան, զոհացեալք զաստուծոյ, չոգան ի տունս իւրեանց: Իսկ որ ի վերայ Հայոց գնացին, զոր և զտին՝ ի սուր և ի գերութիւն ծախեցին, և լցեալ աւարա՝ դարձան անդրէն. և եկեալ ի սահմանս Վանանդայ, որոց ի դիմի հարեալ քաջագուն իշխանքն Գագկայ որդոյ Աբասայ, և բազում նախճիրս ի տեղոջն գործեալ: Որոց ի վերայ հասեալ զօրք անօրինաց ի մէջ փակեցին. և քանզի յերկարել պատերազմին և յահագին կոտորուածէն ի զօրութենէ պակասեալք էին ինքեանք և երիվարք իւրեանց, վասն որոյ ոչ կարացեալ զպատնէշ թշնամեացն պատառել և ելանել, յորոց սուր ի վերայ եղեալ կոտորեցին յազատացն արս երեսուն:

Իսկ զմի ոմն յազատացն կալեալ, որում անուն էր Թաթուլ, որ էր այր հզօր և պատերազմասէր, զոր³ առեալ տարան առ Սուլտանն: Եւ քանզի կարեվեր խոցեալ էր զորդի Արսուրանայ Պարսից ամիրային, զոր իբրև ետես Սուլտանն՝ ասէ. «Եթէ դա ապրի, զքեզ ազատեմ. ապա թէ մեռանի, զքեզ դմա մատաղ հրամայեմ առնել»: Որ յետ սակաւ ատուրց մեռաւ: Իսկ նորա պատասխանեալ, «Թէ իմ է զարկածն, չէ կենաց. թէ այլում է, զայն ոչ գիտեմ»: Սուլտանն իբրև լուաւ թէ մեռաւ, հրամայեաց սպանանել զնա, և զաջ բազուկ նորա հատեալ, ետ տանել Արսուրանայ ի մխիթարութիւն, թէ ի վատ բազկէ չէ մեռեալ քո որդին:

Արդ զինչ է ինձ մի ըստ միոջէ զանկանգնելի կործանումն քրիստոնէից ընդ գրով սահմանել, որ իբրև ծով ի սաստիկ հողմոց յուզեալ՝ ահագին ծփանօք, և փրփրադէզ կուտակօքն յամենայն կողմանց զայ ի ծփանս, այսպէս և մեզ հանդիպեցաւ. աշխարհս ամենայն յանկարծակի լի եղև խռովութեամբ, և ոչ ուրեք գտանիր տեղի ապաւինի. զի վասն անհնարին չարեացն՝ բարձաւ յոյս կենաց յամենայն մարդկանէ:

... Յետ երից ատուրց շարժեալ ամենայն բանակաւն, խաղայ իջանէ ի տուարածոյ տափ⁴, և անտի իջանէ յընդարձակ դաշտն Բասենոյ առ անառ ամրոցան որ կոչի Աւնիկ, յորում ետես աշխարհաժողով մարդոյ և անասնոյ, և ոչ ինչ փոյթ արար, քանզի ի հայելոյն միայն ծանեաւ թէ անառ է. և անցեալ առ նովաւ զայ ի գլուխն Բասենոյ, մերձ ի գեղոն՝ որ կոչի Գու: Եւ ելեալ անտի

սակաւ արամբք յանգէտս ի վերայ գահին որ հայի ի Կարին, ետես զքաղաքն վառեալ ամենայն պատրաստութեամբ, և նայեցեալ յերկար ժամս՝ դարձաւ անդրէն: Իսկ արքն Մանազկերտոյ անկասկած ի դուրս ելեալ ի քաղաքէն՝ պատրաստեցին առատապէս դարմանս մարդոյ և անասնոյ, քանզի ժամանակն հնձոց իսկ էր: Եւ մինչ Մուլտանն զայսու զայնու եղեալ դարձաւ անդրէն, նոքա յանհոգս եղեալ էին. և ապա եկեալ նորա վառեալ սրամտութեամբ, դնէ մարտ պատերազմի ընդ քաղաքին:

... Արդ ամսականօք աուրքք եկաց ի վերայ քաղաքին, առ մի մի օր երկիցս անգամ դնէր մարտ պատերազմի ընդ քաղաքին, մի ի լուսանալ աուրն և մի ընդ երեկն: ... Արդ մինչդեռ քաղաքն յայս տարակուսի և ի վտանգի կայր, արկանէր խորհուրդս բարւոք ի սիրտ իշխանի միոջ, որ էր յոյժ ի մտերմաց Մուլտանայ, որ գառ ի նմանէ խորհեալսն ծանուցանէր քաղաքին՝ կամ բանի կամ գրով: Բազում անգամ գրեալ ի քարտիզի⁵ ի սլաք նետին կապէր, և պատերազմի օրինակաւ մերձեալ ի պարիսպն՝ զնետն ի քաղաքն ընկենոյր. և այնու զամենայն կռուոյ օրինակսն ծանուցանէր նոցա, թէ առ վաղիւն այսպէս և ըստ այսմ ձևոյ է կռուոյն օրինակն և եթէ յայս նիշ տեղոջ ի գիշերին կամին ի ներքոյ պարսպին զերկիր փորել և մտանել ի ներքս. բայց դուք պի՛նդ և ամո՛ր կացէք, և ի տեղեացն վերայ զգուշացարո՛ւք:

... Արդ յոր կողմ և նոքա ի պատերազմ կացին թէ ի գիշերի և թէ ի տուրնջեան, սոքա վառեալք և պատրաստ անդր գտանէին: Յետ այսորիկ մեքենայս կանգնեալ, այնու պատերազմէին: Իսկ երէց ոմն ի մերոցս հնագոյն ունելով զաւուրս, որ յոյժ տեղեակ էր արուեստին, և սա իւր կանգնեալ փիլիկուանն. և լինէր յորժամ նոքա քար եղեալ ի պարսատիկս մեքենային և ձգէին ի քաղաքն, երէցն զիւր քարն դէպ ուղիղ նոցա քարին արծակէր, որպէս զի դիպեալ քար երիցուն ի քար անօրինացն, ի վերայ իւրեանց ընկենոյր: Չայս արարեալ անօրինացն եօթն անգամ, ոչ ինչ կարացին վճարել. քանզի զօրացաւ քարն երիցուն ի վերայ քարի նոցա:

Ապա ա՛յլ պատերազմական գործի պատրաստեալ, զոր ինքեանք բարան կոչէին, որ յոյժ ասհագին էր զոր ասէին, թէ չորս⁶ հարիւր սպասաւորք էին նորա, որք զպարանսն քարշէին, և վաթսուն լիտր քար եղեալ ի պարսատիկսն՝ ի քաղաքն ձգէին. և առաջի նորա պարիսպ կանգնեցին ի բամբակի բեռանց և յայլ բազում կարասոյ, զի մի՛ քար երիցուն հասցէ ի նա: Եւ իբրև զայս այսպէս յարդարեցին, արծակեցին քար մի, որ դիպեալ ի պարիսպն ուժգնակի, փլոյց և խռռեաց զնա. զոր տեսեալ քաղաքին՝ յոյժ գողղի հարան, և առ աստուած աղաղակէին մեծաւ հառաչմամբ, զալ յօգնականութիւն. իսկ անօրինացն լինէր մեծ ուրախութիւն: Իսկ ի գալ երկրորդ աուրն Ռրտիվնեզ՝ որ զօրուն իշխանն էր, առեալ զգօրս իւր եկեալ մարտ եղեալ կռուէր ընդ մերսն,

քանզի այր քաջ էր. եկեալ խոռոհն կամէր հզօրապէս ի ներքս մտանել, և յանկարծակի զհարովին երթեալ⁷ անկաւ: Իսկ որ ի վերայ պարսպին էին, ձգեալ զճանկ երկաթի՝ կալան զնա և քարշեալ ձգեցին ի ներքոյ պարսպին. և զօրացն տեսեալ՝ դարձան լի տրտմութեամբ ի բանակն. իսկ քաղաքին լինէր ուրախութիւն ոչ սակաւ:

Յայնժամ մի ոմն զօրաւոր ի զօրացն Հոռոմոց պատրաստեալ հուր նաւթի և ծծմբով, արկեալ յաման ապակեղէն, և նստեալ ի վերայ ազնիւ երիվարի, քաջասիրտ և արի զուով, վահանաւ միայն զքիկունս ամրացուցեալ, և ելեալ ընդ դուռն քաղաքին՝ մտանէ ի բանակն այլազգեացն, Մանտատօր ձայնելով զինքն՝ այսինքն թոթաբեր, և երթեալ մինչև ի բաբանն՝ շուրջ անցեալ զնովաւ, և յանկարծակի ի վեր առեալ զշիշն եհեղ ի վերայ բաբանացն, և նոյնժամայն բորբոքեալ հրոյն՝ բոց ծիրանի ի դուրս ելանէր, և ինքն դառնայր փութապէս: Չոր տեսեալ անօրինացն, ի հիացման եղեալ, հեծեալ յերիվարսն, զհետ մտեալ և ոչ կարացին հասանել: Եւ նորա եկեալ խաղաղութեամբ եմուտ ի քաղաքն, օգնակամութեամբ աստուծոյ ոչ ինչ ունելով վերս յանձին: Իսկ Սուլտանն իբրև ետես զեղեալսն, ցասմամբ մեծաւ հրամայեաց զպահապանսն սրակոտոր առնել...:

Իսկ Վասիլն՝ որ քաղաքին իշխանն էր, հրամայեաց ռամկին ի վերայ պարսպին մեծածայն աղաղակաւ անարգել և թշնամանել զՍուլտանն, որ յետ երկուց ատուրց շարժեալ բանակաւն զնաց ի տեղոյն և երթեալ՝ հանդիպի քաղաքի միոջ, որ կոչի Արծկէ, որ է ի մէջ ծովուն Բզնունեաց, և ունի մօտ յինքն բերդ ամուր և անառիկ. և քաղաքացիքն յայս ապաստան եղեալ ի ծովն և յամրոցն, յանհոգս կային: Իսկ արիւնարբու զազանն ծանծաղ տեղի գտեալ ի ծովուն, եթէ առաջնորդութեամբ ուրուք, և եթէ իւրեանց հնարագիտութեամբն, մտին ի քաղաքն. և սուր ի վերայ եղեալ կոտորեցին զամենեսին. և առեալ զգերին և զկապուտ զքաղաքին, ելին ի տեղուջէն: Եւ այս սրտին դիւր եղև Սուլտանին և զնաց մեծաւ տրտմութեամբ յաշխարհն իւր. քանզի ոչ զոր ինչ կամէր՝ կարաց վճարել ինչ:

(ԺԶ)

¹ զոճ տողիս-շարադրանքս

² ունի ուղղական հոլովի նշանակութիւն

³ գործածված է հավելաբար

⁴ սուարածոյ տափ-անասուններ

արածեցնելու տափարակ տեղ

⁵ ի քարտիզի-թոթի վրա

⁶ փխ. չորք

⁷ զհարովին երթալ-սպանվել, ինքնասպան լինել

ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ (12-13-ԲԳ ԳԳ.)

ԱՌԱԿՔ

1. Խոհեն ոք և ծառք

Խոհեն ոք եհարց զծառս¹, եթէ զի՞նչ են պատճառք, զի որքան բարձրանայք, այնքան արմատս ի խոր ձգէք: Եւ նոքա ասեն. Խոհական գոլով զիա՞րդ ոչ զիտես՝ եթէ ոչ կարեաք² այսքան ոստս բառնալ և ընդդիմանալ հողմոց բռնութեան, եթէ ոչ զարմատս ի խոր և բազմոստս առնէաք². տեսանես զեղբարսն մեր զհաճարի և զփիճի³, զի ոչ են բազմոստք և ոչ ընդդիմանալ հողմոց կարեն, ի խոր արմատս ոչ ունելով:

(ԻԲ)

¹ հարցանել բայը սովորաբար պահանջում է ց նախորդով հայցական խնդիր
² գործածված է ստորադասական

ապառնու իմաստով
³ սոճի ծառն է

2. Մկունք և կարու

Մկունք համանգամայն¹ հրեշտակս առաքեն առ կատուն և ասեն. Չի՞նչ քեզ մեղանչենք, որ այդքան զմեզ հալածես, զի՞նչ քո ուտենք: Ասէ ցնոսա. Ո՞չ զիտէք եթէ յայն սակս զմեզ մարդիկ դարմանեն, զի զամբարս նոցա մեք պահեսցուք. արդ եթէ դուք այնմ ոչ մեղիցէք, համարձակ շրջեսցիք, ոչինչ ձեզ վնասեցից, և զայս երդմամբ հաստատեցից: Եւ ձեռն եղեալ ի գլուխ երդուաւ: Եւ մկանցն համարձակեալ կամեցան զանկեալ հատսն առնուլ, և յարուցեալ կատուն զբազումս սատակեաց: Եւ ասեն. Ո՞չ ապաքէն երդուար անկեալ հատի ոչ առնուլ վրէժ: Եւ նա ասէ. Ոչ երդուայ, այլ ըստ սովորութեան զգլխով զձեռս արկի:

(ՂԱ)

¹ համանգամայն-միասին. բոլոր

3. Բու և արծիւ

Բու հրեշտակ¹ առաքեաց առ արծիւ և խնդրեաց զդուստր նորա հարսն, ա-

սելով. Դու տուրնջեան քաջամարտիկ ես, և ես գիշերոյ, պատշաճիմք ի խնամութիւն: Եւ յետ բազում թախանձանաց յանձն առ տալ: Եւ ի լինել հարսանեացն ի տուէ՞ լոյս ոչ կարէր տեսանել փեսայն. և ծաղր առնէին բազմեալքն: Եւ իբրև եղև գիշեր՝ և ոչ հարսն ետես լոյս. յաճախեաց և անդ այլայանումն: Եւ վասն այտրիկ փութով լուծաւ հարսանիքն:

(ՃԻԳ)

¹ այստեղ՝ խնամախոս

² ի տուէ-ցերեկը

4. Արզ և Տրդան

Չբոյն մըջեան արջ փորէր, և լեզուաւ ժողովէր և ուտէր: Եւ հնարի մըջիւն սատակել գնաւ. երթեալ առ պիծակ և գոռեխ և մժեխ և շանաճանճ և բրէտ, և առ մմանս սոցին, և աղաչէ օգնել իբր ազգայինք: Յաւակցեն՝ հարկանեն զաչս և զլսելիս արջուն, և հարկանէ զլուխ զքարի, և նեխի և որդունք և ս ծնանին. և ի սաստկութենէ ցաւոց՝ զբերան բացեալ գոչէր. և նոցա մտեալ յորովայնն՝ խոցոտեն զաղիսն. և նեղեալ դիմէ ի հոսանս ջրոյ, և անչափ ի ներքս մտեալ՝ հեղձանի:

(ՃԾԴ)

5. Թագաւորին Քնդկաց և ձի արքային Յունաց

Թագաւորին Հնդկաց էր թռչուն ինչ. որ արկանէր մարգարիտ և ականս իբրև զձու. և լուեալ արքային Յունաց՝ այնմ ցանկացաւ, և առաքեաց հրեշտակ և խնդրեաց. և նա ետ: Սակայն և նա հայցեաց զձի նորա, որ երագութեամբ անցանէր ընդ թռչունս: Եւ թէպէտ ծանր էին միմեանց խնդիրքն, անյապաղ երկաքանչիւրքն կատարէին: Եւ ի գալ հաւուն ի Յոյնս՝ ըստ օրինակի այլոց ածէ ձու, և ձիոյն երթեալ ի Հնդկս՝ կաղայր, և ոչ բնաւ արշաւէր: Դարձուցանէ թագաւորն հնդկաց զերիվարն, մեղադրելով յոյժ. և նա նմանապէս՝ ամբաստանելով զթռչունն: Եւ իւրաքանչիւրքն յինքեանցն երթեալ տեղիս՝ լինէին ըստ առաջին օրինակին:

(ՃԿԱ)

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա

Ագանել(իմ), ագայ, ագի՛ր, ագեալ կան ագուցեալ. հ. հագնել, հագնվել:

Ագանել(իմ), ագայ, ագի՛ր, ագուցեալ. չ. իջևանել, գիշերել. մնալ մի տեղ մինչև առավոտ:

Ազազել(իմ), եցայ. չ. չորանալ:

Ազապ, ի, աց, ա. 1. ազատ, անկախ. 2. արծակ, բաց. 3. գ. ազնվական, իշխան:

Ազարակոյր. գ. ազատների՝ ազնվականների խումբ:

Ազգ, ի, աց. գ. 1. տեսակ. 2. սերունդ. 3. տոհմ, ցեղ. 4. ժողովուրդ: **Ազգի ազգի**. տեսակ-տեսակ, զանազան:

Ազդ. գ. զգացում, զգալը, իմացում: **Ազդ առնել**. իմաց տալ, տեղեկացնել, հաղորդել: **Ազդ լինել**(իմ) իմաց տրվել:

Ազդել, եցի. ն. իմաց տալ, տեղեկացնել:

Ազն, զին, զինք, զանց. գ. ազգ, ցեղ, ժողովուրդ:

Ախրասեր, սիրի, բաց. ա. ցանկասեր, հեշտասեր:

Ածել, ածի, ա՛ծ. ն. 1. բերել. 2. տեղից տեղ տանել. 3. խփել, հարվածել. 4. շարժել. 5. լցնել:

Ածու. ոյ, ոց. գ. 1. մարգ. 2. փխբ. ազգ, ժողովուրդ:

Ական. գ. փոս, անցք, ծակ: **Ական հարանել**. փոս՝ անցք բանալ:

Ակասարան, յակաստանի. գ. հաստատուն՝ ապահով վիճակ:

Ակն¹, ական. գ. 1. աչք. 2. հույս, ակնկալություն: **Ակն ունել**(իմ) սպասել, ակնկալել:

Ակն², ական, ականք. գ. թանկագին քար, գոհար:

Ակն³, ական, ակունք. գ. ակունք:

Ակնակառոյց լինել(իմ). աչքը վրան մնալ, աչքը մի բանի վրա գցել:

Ահ, ի, ից. գ. վախ, երկյուղ, սարսափ:

Ահ արկանել, վախեցնել, սարսափեցնել: **Զահի հարկանել**(իմ) վախենալ:

Ահաաղիկ
Ահաանիկ
Ահասսիկ } մ. ահա:

Ահեակ, եկի. ա. գ. 1. ձախ, ձախ կողմը. 2. ձախիմը:

Աղաբողոն, ի ա. գ. փիլոն, հոգևորականի վերարկու:

Աղագ, ի, ա. գ. պատճառ:

Աղագաւ. նխ. պատճառով, համար:

Աղանդեր. գ. մրգեղեն կամ քաղցրեղեն, որ տրվում է սովորաբար ճաշից հետո:

Աղէ՛. ձ. հապա՛, դէ՛:

Աղխ, ի, ից. գ. 1. կողպեք. 2. բազմություն, ժողովուրդ, 3. ընդհանրապես՝ գույք, ունեցած չունեցածը:

Աղխել, եցի. ն. կողպել, փակել:

Աղփաբեպք կամ **Ալփաբեպք**, տաց. գ. այբուբեն, տառեր:

Ամ, ի, աց. գ. 1. տարի, 2. տարիք, հասակ. 3. թվական: **Ամ ըստ ամէ, ամի ամի, ամ յամէ**. տարեցտարի:

Ամալ, ացի. ն. լցնել, թափել, դատարկել: **Ամարայնի**, նոյ կամ նոյ. մ. ամառ ժամանակ, ամառը. գ. ամառ:

Ամարանի կամ **Ամարանից**. մ. ամառը, ամառվանից:

Ամարասարան, ի. գ. ամառանոց:

Ամբառնալ, բարձի, բարձ. ն. բարձրացնել:

Ամբառնալ, բարձայ, ձի՛ր. չ. 1. վեր ելնել. 2. բարձրանալ, մեծանալ. 3. հպարտանալ:

Ամբար, ոյ, ոց. գ. 1. շտեմարան, մթերա-
նոց, ամբար. 2. ամբարած մթերք,
մթերապաշար:

Ամբարիչար կամ **Ամպարիչար**, բշտի, բըշ-
տաց. ա. անօրեն, անիրավ, չար:

Ամբարձուղէշ. ա. բարձր ճյուղերով,
ճյուղերը բարձր:

Ամբոխ, ի կամ ոյ, ից. գ. 1. բազմութիւն,
ամբոխ. 2. իրարանցում, շփոթու-
թիւն, աղմուկ-աղաղակ:

Ամենեքեան, եցունց, **Ամենեքին**, եցուն.
դ. 1. ամենքը, ամենքն էլ. 2. բոլոր, ա-
մեն, բովանդակ:

Ամինձ, ամճոյ, ոց. գ. ընտիր խորտիկ՝
պատրաստված որսի մսից:

Ամոկ, լոյ կամ լի, մանավանդ հոգնակի
թվով՝ **ամոլք**, լաց կամ լից կամ լեաց.
ա. գ. լծակից, լուծ քաշող գույգ եգ.
նմանությամբ՝ գործակից երկու ըն-
կեր:

Ամուր, ամրի, բաց կամ բոյ, ոց. գ. ամ-
բոց, բերդ:

Այգ, ոյ կամ ու, ուէ, ուց. գ. 1. առավոտ,
վաղ առավոտ. 2. լուսաբաց: **Ընդ
այգն**. մ. վաղ առավոտյան, լուսա-
դեմին:

Այգորդ, ի, աց. գ. այգեպան, այգեգործ:

Այդր. 1. մ. այդտեղ, դեպի այդտեղ. 2. դ.
այդ:

Այդրէն. մ. այդտեղ, նորից դեպի այդ-
տեղ:

Այլազգ. ա. մ. ուրիշ տեսակ, այլ կերպ:

Այլ ուրեք. մ. ուրիշ տեղ:

Այնու զի. շ. որովհետև:

Այպանել, եցի. ն. ծաղրել, անարգել,
արհամարհել:

Այան առնել տե՛ս **Այպանել**:

Այս, ոյ կամ ու, ոց. գ. 1. քամի, հողմ. 2.
չար ոգի, դև:

Այսր. 1. մ. այստեղ. 2. դ. այս: **Այսր
անդր**. այս ու այն կողմ:

Այսրէն. մ. 1. նորից այստեղ. 2. նորից. 3.
այստեղ:

Այրի կամ **Այդի**. 1. մ. այդ տեղից. 2. դ.
այդ:

Այրնուլ, տեայ, տիր, տուցեալ. չ. ուռչել:
Այր, առն, յառնէ, արամբ ... գ. 1. տղա-

մարդ. 2. ամուսին: **Առն** կամ **արանց
լինել**(իմ). ամուսնանալ:

Այրևծի, առն և ձիոյ. գ. այրուծի, հեծե-
լազոր:

Անագան, ի. ա. մ. 1. ուշ, ուշ մնացող, ե-
տին. 2. ուշ ժամանակ, երեկոյան
դեմ: **Անագան ուրեմն**. մ. ուշ, վեր-
ջում:

Անառ. ա. անառիկ, անմատչելի:

Անարի, բոյ, րեաց. ա. 1. վախկոտ. 2.
վիթխարի, 3. ոչ պարսիկ:

Անգիար. ա. 1. անգտանելի. 2. անօգուտ,
փուչ:

Անգոսնել, եցի. ն. անարգել, արհամար-
հել, պախարակել:

Անդ. մ. 1. այնտեղ. 2. այն ժամանակ. 3.
դ. այն:

Անդաճել, եցի. ն. մտածել, քննել, խոր-
հել:

Անդարման, ա. անխնամ՝ անմշակ թո-
ղած:

Անդեայ, դեյո, ոց կամ ից, անդեայք,
եայց. գ. նախիր (եզնրի, կովերի):

Անդէն. մ. 1. այնտեղ, նույն տեղը. 2. ան-
միջապէս, իսկույն, տեղն ու տեղը:

Անդուսար. մ. 1. այնտեղից. 2. նրանից
հետո:

Անդարին. մ. 1. հենց սկզբից. 2. վերըս-
տին, նորից. 3. իսկույն:

Անդր. 1. մ. այնտեղ, դեպի այնտեղ. 2. դ.
այն:

Անդրէն. մ. 1. նորից, դարձյալ. 2. ետ. 3.
նույն տեղը. 4. նույն ժամանակ:

Անխալամ. ա. զանգ չունեցող, առանց
զանգի:

Անխայել, եցի. ն. չ. 1. խղճալ, խնայել,
գթալ. 2. չխնայել. 3. զգուշացնել:

Անկանել(իմ), անկայ, անկիր. չ. 1. քնկ-
նել. 2. վիճակվել. 3. մեռնել. 4. հար-
ձակվել, վրա հասնել. 5. վրան դրվել:
Անհեղեղ. ա. խռչող:

Անհնարին. ա. մ. 1. անկարելի, անհնար.
2. սաստիկ, խիստ. 3. չափազանց,
խիստ շատ:

Անձկալի, բոյ, լեաց. ա. սիրելի, բաղձա-
լի, կարոտով փափագելի:

Անձն, ձին, ինք, անց. գ. 1. անձ. 2. ինքը:

Յանձին ունել(իմ). հանձն առնել, ընդունել:

Անձնատր, ի, աց. ա. 1. մարմին ունեցող, որպես անհատ գոյություն ունեցող. 2. շունչ ունեցող, կենդանի:

Անձնեայ. ա. խոշոր, թիկնեղ:

Անուշարար, ի, աց. ա. անուշեղեն՝ քաղցրավենիք պատրաստող:

Անուր, ոյ, ոց. գ. փայտե կամ մետաղե օղակ:

Անսայ, ացի. աս՝. չ. լսել, հնագանդվել, ականջ դնել:

Անսասրել, եցի. չ. չլսել, չհնագանդվել, ըմբոստանալ, հակառակվել:

Անսի. 1. մ. այնտեղից. 2. դ. այն:

Անցանել, անցի, անց. չ. 1. անցնել. 2. գերազանցել. 3. գանգ առնել. 4. պակասել, սպառվել. 5. մարել, հանգչել. 6. մոռացվել:

Անցատր, ի, աց. գ. անցորդ, ուղևոր, ճամփորդ:

Անքթթելի. ա. մ. առանց աչքը թարթելու, աչքը հառած:

Աշխար առնել. ն. ներդրություն պատճառել, չարչարել, անհանգստացնել, հոգնեցնել:

Աշխարություն. գ. 1. ներդրություն, չարչարանք. 2. աշխատանք:

Աշխար. գ. ողբ, լաց ու կոծ, վայնասուն:
Աշխար դնել, ողբալ, սգալ, լաց ու կոծ անել:

Աշխարահեծ. ա. լաց ու կոծով լի:

Աշխարան, ի. գ. սուգի՝ լաց ու կոծի տեղ:

Աշխարել, եցի. ն. 1. սգալ, ողբալ, լաց ու կոծ անել. 2. գղջալ:

Աշխարհահոգ. ա. երկրի կամ ազգի գործերը հոգացող:

Աշտանակ, ի, աց. գ. մոմակալ, ճրագակալ:

Աշտեայ կամ **Աշտե**, տէի, ից. գ. տեգ, նիզակ:

Ապաժաման. ա. մ. անժամանակ, տարաժամ:

Ապականել, եցի. ն. 1. ավերել, քանդել, կործանել. 2. պղծել:

Ապարթանել, եցի. չ. գոռոզանալ, մեծամտել, հոխորտալ:

Ապարեն. մ. իհարկե, անշուշտ, արդարև:

Ապուռ, ապրի, ից. գ. կողոպուտ, ավար:

Այրել(իմ), եցայ, չ. փրկվել, ազատվել:

Առ. նխ., տես «Քերակ.» § 193:

Առ, ի, ից. գ. ավար, կողոպուտ:

Առագասար, ի, ից կամ աց. գ. նորահարսի և փեսայի համար առանձնացված ներքնասենյակ-հարսնարան:

Առաթուր կամ **առ աթուր**. մ. ոտնատակ տալով, կոխկրտելով:

Առաջեալ կամ **զառաջեալ**. մ. առջև, դիմացը:

Առաջի. նխ. մ. 1. առջևը, դիմացը. 2. առջևից: **Առաջի արկանել**, ձեռնարկել, գործադրել, նպատակ դնել: **Առաջի դնել**. 1. մտադրվել, հանձն առնել, աչքի առաջ ունենալ. 2. առաջը դնել, ներկայացնել: **Առաջի կալ**. դեմն առնել, դիմադրել:

Առասան, ի, աց կամ ից. գ. պարան:

Առժամայն. մ. իսկույն, նույն պահին:

Առնել, արարի, արա՛ւ. ն. 1. անել. 2. ստեղծել. 3. փոխել, դարձնել. 4. ունենալ:

Առնուլ, առի, առ՛ւ. ն. 1. առնել, բռնել. 2. գրավել, տիրել. 3. հափշտակել. 4. վերցնել, ստանալ: **Խոմբ առնուլ**, հավաքվել:

Առուսնեջք. գ. ջրանցք:

Ասպազէն, ի, աց. գ. ձիու կամ ձիավորի գենք ու զարդ:

Ասպաստան, ի, աց. գ. ձիու այստո:

Ասպարակ, ի, աց. գ. 1. կողոպուտի նպատակով արշավանք կատարող ձիավոր խումբ. 2. ձիավոր խմբով արշավանք՝ կողոպուտի համար: **Ասպարակ սփռել՝ դնել՝ առնել**, ասպատակել:

Ասպար, ի կամ ոյ, աց. գ. վահան:

Ասպարեզ կամ **Ասպարես**, րիզի, րիսի, սաց կամ սից. գ. 1. ձիարշավարան. 2. հին հունական երկայնության չափ (=184,97 մ.). 3. բաց տարածություն, հրապարակ:

Ասպեր, ի, ալ կամ իւ, աց. գ. ավազ իշխան:

Ասպնջական, ի, ագ. կամ ից. ա. հյուր-
ընկալ:

Ասր. 1. մ. այստեղ. 2. դ. այս:

Ասրանօր, 1. մ. այստեղ. 2. ա. այստե-
ղի, այժմյան:

Ասրեղագեղ, գիտի, տաց. գ. աստղա-
գուշակ, աստղահմա, մոգ:

Ասրէն. մ. 1. այստեղ. 2. այստեղից. 3.
այժմվանից:

Ասրի. 1. մ. այստեղից. 2. դ. այս: **Ասրի
և անսրի**, այս ու այն կողմից:

Ասրուսր. մ. 1. այստեղից, այս կող-
մից. 2. այստեղ:

Ասր, սրոյ կամ բու, ասու, ասրով կամ
ասերբ, աստոց կամ ասրոց. գ. ոչ-
խարի բուրդ:

Ասրեան, ատենի, ից. գ. 1. դատարան.
2. դատողների կազմը, դատավոր-
ներ:

Ասրուշան, ի, ագ. գ. կրակի պաշտա-
մունքի տեղ. կրակատուն, մեհյան:

Արալէգ կամ **առլէգ, յարալէգ**. գ. ա-
ռասպելական կենդանի, որը լիզե-
լով պատերազմում ընկած քաջերի
վերքերը՝ կենդանացնում էր մե-
ռածներին:

Արար, ոյ, ոց. գ. 1. ունեցվածք, ստաց-
վածք. 2. շինվածք, շենք. 3. բերք,
արդյունք:

Արգելոյ, գելի, գել. ն. 1. արգելել. 2.
փակել, բանտարկել. 3. պահել:

Արդ, ու, ուց. գ. ձև, կերպարանք:

Արդ¹, մ. այժմ:

Արդ² շ. ուրեմն, այսպիսով:

Արիք, եաց. գ. պարսիկներ:

Արծուի, ծուոյ, ծուեաց. կամ **Արծու**,
ծուի. գ. արծիվ:

Արկանել, արկի, ա՛րկ. ն. 1. նետել, գցել.
գնել. 2. տարածել, սփռել. 3. լցնել.
4. հագնել, հագցնել. 5. վրան գցել.
6. մտցնել: **Արկանել ի միպու**. 1.
մտադրվել. 2. մտաբերել, հիշել: **Ի
գործ արկանել, ի կիր արկանել**.
գործադրել, կիրառել: **Չեռն արկա-
նել**, ձեռնարկել: **Յինքն արկանել**.
իր կողմը ձգել:

Արձակել, եցի. ն. 1. ուղարկել. 2. ազա-

տել. 3. գցել. 4. դուրս հանել, բող-
բոջել:

Արմանալ, ագայ. չ. զարմանալ:

Արմապարքի. մ. արմատներով հան-
դերձ, արմատով միասին:

Արուեստ, ի, ից կամ ագ. գ. 1. արհեստ.
2. հնարաստութիւն, ճարտարու-
թիւն:

Արուեսպական, ի, ագ. ա. գ. 1. երաժշ-
տական գործիք, նվագարան. 2. ե-
րաժիշտ, նվագող:

Արուեսպակից, կցի, ցաց. ա. 1. արհես-
տակից. 2. փխբ. կրոնակից:

Արջառ, ոյ, ոց կամ ագ. գ. աչառ:

Արդաշէլ. ա. շիկացած, կաս-կարմիր:

Արդարոյ, նխ. մ. 1. դուրս, դուրսը, դըր-
սից. 2. զատ. 3. հեռու:

Արդարս. մ. դուրս, դուրսը:

Արջօսր. գ. արցունք:

Աագանի, նույ, նեա կամ նով, նեօք.
գ. ավագներ, իշխաններ:

Աադիկ
Աասիկ } մ. ահա:
Աանիկ }

Բ

Բագին, գնի, նաց կամ նից, նեաց. գ. 1.
կուռքի սեղան. 2. գոհարան, գոհա-
սեղան, 3. կուռքերի տաճար, կռա-
տուն, մեհյան:

Բագմական, ի, ագ. գ. 1. սեղան նստող,
սեղանի հրավիրված, հյուր. 2. սե-
ղան. 3. նստարան, բազմոց. 4.
խրախճանք, կոչումը: **Բագմական
առնել՝ արկանել**. բազմելու տեղ
պատրաստել, սեղան գցել:

Բաժ, ի, ից. գ. բաժին, տուրք, հարկ:

Բան, ի, ից. գ. 1. խոսք, 2. պատգամ,
պատվեր. 3. բանականություն,
խելք, միտք. 4. բան, գործ, իր. 5. լե-
զու:

Բանատր, ի, ագ. ա. գ. 1. բանականու-
թիւն ունեցող, բանական. 2. լեզու
ունեցող, խոսող. 3. խելացի, գի-
տուն:

Բաշաղանք, նաց. գ. դատարկաբա-

նություն, ցնդաբանություն, շաղակրատանք, փեղեցփեղ խոսքեր: **Բառնալ**, բարձի, բարձ. ն. 1. վերցնել, տանել. 2. շալակել. 3. վեր բարձրացնել. 4. մեջտեղից վերացնել. 5. բարձել, վրան դնել. 6. համբերել, տանել, դիմանալ. 7. փխբ. պարզել, բացահայտել:

Բասիխկոս. գ. օձի մի տեսակ. արքայօձ:

Բաստեն, ռան, ռունք. գ. փափուկ բազմոց, գահավորակ:

Բարակ. գ. որսի շուն:

Բարապան, ի, աց, գ. դռնապան:

Բարբառ, ոյ, ոց, գ. 1. մարդու ձայն, խոսք. 2. լեզու, բարբառ. 3. անորոշ ձայն, աղաղակ:

Բարբառել(իմ), եցայ. չ. 1. ձայն արձակել. 2. գովերգել, երգել. 3. խոսել:

Բարիոք. ա. մ. լավ, բարի. լավ կերպով:

Բարձ, ի, ից, գ. 1. բարձ. 2. գահ, բարձր նստարան. 3. փխբ. պատիվ. աստիճան:

Բարձրագահք, ից, գ. բարձր գահ, բարձր աթոռ:

Բարսմունք, մանց. գ. ծառի բարակ ճյուղերի խուրձ, որ քուրմերը բրունու մ էին ձեռներին՝ գոհ անելու ժամանակ:

Բարք, բուց, բուք. գ. 1. բնավորություն. 2. սովորություն. 3. կարծիք, սկզբունք. 4. եղանակ, կերպ:

Բաց, առ, օք. ա. բաց: **Ի բացի**. մ. բաց տեղ, դուրս տեղ:

Բաց ի. նխ. գատ, ուրիշ, բացի, առանց: **Բացական**. ի աց. ա. հեռավոր, հեռու գտնվող:

Բացադրել, եցի. ն. արձակել, գցել, նետել:

Բեկանել, բեկի, բեկ. ն. 1. մաս-մաս անել, կտրտել. 2. կտրտել, փշրել. 3. պատռել, բզկտել. 4. ուժը կտրտել, տկարացնել. 5. վախեցնել:

Բերդեան. գ. 1. բերդեր. 2. բերդապահներ:

Բեռե, ի, աց. գ. 1. գամ, մեխ. 2. առանցք. 3. կենտրոն:

Բիժ, բժոյ. գ. աչքի կեղտ, ճպուռ:

Բնակ, ի, աց. գ. ա. 1. բուն բնակիչ, տեղացի. 2. բուն տեղը. 3. բուն, բնիկ, հարազատ:

Բնա, ի, ից. 1. ա. բոլոր, ամեն. 2. մ. բոլորովին, ամենին, իսպառ: **Բնդ բնա**. 1. ամեն տեղ, ամենուրեք. բոլորը միասին, ընդամենը:

Բոկ. ա. մ. բոբիկ, ոտաբոբիկ, բոբիկ ոտքով:

Բորբորիպ, **Բորբորիպոն**. ա. վավաշուտ, ցանկասեր, անառակ, պիղծ:

Բռան, բռին կամ բռան, բռամբ, բռունք. գ. 1. բռու, ձեռք. 2. կարողություն, իշխանություն: **Բռան հարկանել**. 1. ձեռք գարկել, ձեռնարկել, սկսել. 2. բռնել: **Ի բռուն արկանել**, **գրռամբ ածել**. բռնել, ձեռքը գցել:

Բռնանալ, ացայ. չ. բռնությամբ՝ ուժով տիրել, իր ձեռքի տակ պահել:

Բրել, եցի. ն. փորել, քանդել:

Բրելք, բրիտի, տաց. գ. իշամեղու:

Գ

Գահ, ու կամ ոյ, ոց, նակ՝ ի, ից, գ. 1. գահ. 2. պատիվ, իշխանություն. 3. բարձր տեղ, դարավանդ:

Գահոյք, ոյից. գ. 1. արքայական գահ. 2. բախտ, անկողին, մահճակալ. 3. պատգարակ:

Գաղղ. մ. գաղտնի, գաղտնաբար:

Գաղղագողօնք. գ. ծածուկ հնարք, գողություն:

Գայռ, ի, ից. գ. ցեխ, տիղմ:

Գան, ի, ից, գ. ծեծ: **Գան հարկանել**. ծեծել, ձողկել, տանջել:

Գանձ, ու, ոց. ն ի, ից, գ. 1. գանձ. 2. գանձարան. 3. հարկ:

Գաառապելք, ի, աց. գ. գավառի, գյուղի՝ տան վերակացու, գործակալ, տնտես:

Գելոլ, գելի, գել. ն. ոլորել, տրորել, սեղմել, ճնշել, ճզմել:

Գեհեն, ի կամ ոյ, իւ. գ. դժոխք:

Գեղ, ոյ, ոց, գ. 1. գեղեցկություն. 2. երես, դեմք:

Գեղապարշաճ. ա. վայելչատես, վա-
յելչագեղ:

Գեղարառու. գ. գետից բաժանված առու:

Գեղրավէժ կամ **գեղրավէժս առնել, լի-
նել** (իմ). գետի մեջ ընկղմել,
ընկղմվել:

Գեղրնաբել. ա. մերկ գետնի վրա պառ-
կոյ:

Գեղրնախշորի. ա. տես **Գեղրնաբել:**

Գէշ, գիշոյ, ոց կամ ուց, և ի. գ. մարդու
կամ կենդանու դիակ, լեշ:

Գէշ գէշ, գէշագէշ. մ. պատառ-պա-
տառ, կտոր-կտոր, բզիկ-բզիկ:

Գէշ, գիշոյ, ոց կամ ի, ագ. գ. 1. թաց,
խոնավ. 2. ցանկատեր, անառակ:

Գժղմնել (իմ), եցայ կամ **Գժղմնել** (իմ),
նեցայ. չ. խոժոռվել:

Գղզիկ կամ **Գղզուկ,** գլոյ. գ. նետի կո-
թը:

Գո՛գ, գոզչիր, գոզչիք, ցես, ցոք, ցեն.
(պակասավոր բայ). ասս՛, ասես:
Գոզցես թէ կամ **իմն,** կարծես թե,
համարյա թե:

Գոլ, գոմ, գոս, գոյ... (պակասավոր
բայ). լինել, գոյություն ունենալ:

Գոռելի, ի կամ ոյ. գ. վայրի ճանճ՛ բռռի
նման, ձիաբոռ:

Գոռույթին, գ. ոխ, թշնամություն:

Գործակալություն. գ. գործակալ լինե-
լը, վերակացություն:

Գործառնություն, գ. գործի ձեռնարկե-
լը, ձեռնարկում:

Գործել, եցի. ն. 1. բանել, աշխատել. 2.
անել. 3. ներգործել, ազդել:

Գործոն, ի, ագ կամ ից. ա. բանող, աշ-
խատող, գործույնյա:

Գութ, գբոյ. ոց կամ գբի. գ. փոս, հոր,
վիհ, խորխորատ:

Գումարել, եցի. ն. հավաքել, ժողովել:

Գունակ, ի, ագ. գ. 1. գույն. 2. կերպ, տե-
սակ, եղանակ. 3. նիս. նման, պես,
ձևով: **Գունակ-գունակ,** գույնը գ-
գույն, տեսակ-տեսակ, պես-պես:

Գրգել, եցի. ն. փափուկ պահել, փայ-
փայանքով մեծացնել, փայփայել:

Գրիչ, ի, ագ. գ. գրագիր:

Դ

Դադարել, եցի, **Դադարիմ,** եցայ. չ. 1.
հանգիստ առնել, հանգստանալ,
դադարել, մնալ. 2. խաղաղվել. 3.
իջևանել, օթևանել:

Դահեկան, ի, ագ. գ. հին հռոմեական
արծաթ կամ ոսկի դրամ. դենար:

Դանդաշել, եցի. չ. 1. երերալ, տատան-
վել. 2. մտքով տատանվել, ցնդա-
բանել:

Դաշն, շին, շինք, շանց. գ. ուխտ, պայ-
ման, դաշինք:

Դանակառոջ. ա. դառն՝ ողբալի աղա-
ղակ՝ ճիչ:

Դասակերպ, ի, ագ կամ ից. գ. 1. մեկի
կողմից հիմնված ավան, գյուղ, ա-
գարակ, կալվածք, քաղաք. 2. ձեռ-
քի աշխատանք, ձեռակերտ:

Դաստապան, ի, ագ. գ. թրի կոթ, երա-
խակալ:

Դասարանակ, ի, ագ. գ. ձեռքի սրբիչ,
անձեռոցիկ:

Դարել, եցի. **Դարիմ,** եցայ. ն. 1. դա-
տաստան անել, վճիռ արձակել. 2.
դատապարտել. 3. պատժել:

Դար, ի, ից. գ. 1. բարձր տեղ, բարձրա-
վանդակ. 2. գետի ափ: **Դարի դա-
րի.** մինչև ափերը լցված, լեփ-լե-
ցուն (գետի հոսերը):

Դարսանդ. ի, ագ. գ. բարձր տեղ:

Դարձուցանել, ձուցի, ձո՛ւ. պբ. դարձ-
նել, փոխել:

Դեզերել (իմ), եցայ. չ. 1. մի տեղ մնալ.
2. մի բանով զբաղվել, պարսպել,
ուսումնասիրել:

Դեփին, փինի կամ փնի, ագ. գ. ծովա-
յին կաթնասուն կենդանի. դեփին:

Դեղնեղի, գ. դեղ, ճար:

Դեն, ի, ից. գ. կրոն, հավատք:

Դեսպան, ի, ագ. գ. լուր տանող, պատ-
գամավոր:

Դերբուկ, բկի, կաց. ա. գ. խորդուբորդ՝
քարքարոտ տեղ:

Դէմ, դիմի, դիմա, դեմք, դիմաց, գ. 1. ե-
րես, դեմք. 2. կողմ, դիմացը, դեմը.
3. տեսք, կերպ. 4. նշանակություն:

Չդէմ ունել(իմ). դեմն առնել, դի-
մադրել: **Ի դիմի** կամ **զդիմի հար-
կանել**(իմ). ընդհարվել, զարնվել,
հանդիպել:
Դէպ, դիպի, ագ. գ. 1. դիպված, դեպք,
անցք. 2. առիթ: **Ի դէպ ելանել**.
հարմար գալ, հաջողվել:
Դէր, ի, ագ. գ. 1. դիտող, 2. դիտանող.
3. նպատակ: **Դէր ունել**(իմ). ուշ
դնել:
Դէրակն ունել(իմ). 1. ուշիուշով նայել.
2. սպասել. 3. զննել, հետախուզել:
Դէրակն ի վեր ունել կամ **ամբառ-
նալ**. աչքերը՝ հայացքը վեր բարձ-
րացնել դիտելու համար, նայել:
Դժնդակ, ի, ագ. ա. դաժան, խիստ,
ծանր, անտանելի, չարաչար:
Դժնեայ, նէի, ից. ա. չար, դժնդակ:
Դի, ոյ, ոց. գ. դիակ:
Դիակապուր, պտի, տաց կամ տից. գ.
դիակը կողոպտող՝ թալանող:
Դիմել, եցի. չ. դէպի առաջ գնալ, ընթա-
նալ, հարձակվել:
Դիմեցուցանել, ցուցի, ցո՛. պր. վազեց-
նել, քշել:
Դիպան. ա. հարմար, պատշաճ: **Դի-
պան ելանել** կամ **պարահեղ**. դիպ-
չել, զարնվել, դեմ ելնել:
Դիպել(իմ), եցայ. չ. հանդիպել, պա-
տահել:
Դիպուած, ոյ, ոց. գ. դեպք, պատահ-
մունք:
Դիր, դրի, ից. նակ դրոյ, ոց. գ. 1. դիրք.
2. կարգ, կերպ:
Դիան, ի, ագ. գ. պետական գրազրու-
թյուններ վարելու տեղ, դիվանա-
տուն:
Դիպչ, ի, ագ կամ ից. գ. կախարդ, վիուկ,
թովիչ, մոգ:
Դիր, ի, ից. ա. 1. դյուրին, հեշտ. 2. հա-
ճելի, ախորժելի, դուրեկան. 3. գ.
անդորրութիւն, հանգստութիւն,
հանգիստ:
Դիցապաշտ, ի, ից. ա. կռապաշտ, հե-
թանոսական աստվածներ պաշտող:
Դիք, դից. դիօք, գ. հեթանոսական
աստվածներ, շատվածներ:

Դոյզն. ա. մ. 1. քիչ, փոքր չափով. 2.
աննշան, չնչին:
Դուգնաքեայ, քէի, իս կամ քոյ, քոյ,
քէից կամ քեայց, քեօք. ա. 1. չնչին,
թեթև. 2. քիչ. 3. մ. մի քիչ, փոքր չա-
փով:
Դուռն, դրան, դրունք, դրանց. գ. 1.
դուռ. 2. թագավորական պալատ,
արքունիք:
Դարութիւն. գ. 1. գրութիւն, գիր. 2.
գրագիտութիւն. 3. գրականու-
թյուն, գիրք:
Դարովել, եցի. կամ **Դարովել**, եցի. ն. պար-
սավել, հանդիմանել, նախատել:
Դրանիկ, նկի, նկագ. գ. պալատական
պաշտոնյա:
Դրողեցուցանել, ցուցի, ցո՛. պր.
դրողեցնել, խախտել, ետ դարձնել,
շուտ տալ:
Դրօշել, եցի. ն. քանդակել, տաշելով՝
քերելով կուռք շինել:

Ե

Եթէ. շ. 1. եթէ. 2. թէ:
Ել, ի, իս, ելք, ելից, ելիք. գ. 1. դուրս ել-
նելը. 2. անցք, ճանապարհ. 3. վերջ.
4. ծագելը:
Եկ, ի, ագ. գ. եկվոր, դրսեցի, պան-
դուխտ, գաղթական:
Եղեռն, ռան կամ ռան, եղերունք կամ
եղերք. գ. չարիք, վնաս:
Եղծ. գ. 1. փչացնելը, ավերելը, ապա-
կանելը. 2. հերքելը, մերժելը:
Եղկելի, լոյ, լեաց. ա. խեղճ, թշվառ, ո-
ղորմելի:
Եղն, եղին, եղինք, եղանց. գ. եղնիկ:
Եղուկ. ձ. ավա՛ղ, վա՛շ, փախ՛ս, վա՛խ:
Եղջիւր, ջեր, ջերք. գ. 1. կոտորչ. 2. եղջե-
րենի ծառի պտուղը: **Եղջիւր ածել**.
գոռոզանալ, հոխորտալ:
Եռալ, ացի կամ ացայ. չ. 1. եռալ. 2.
վառվել, բորբոքվել. 3. վխտալ:
Երդ, ետեղ. գ. տեղ:
Երագ, ի, երագք կամ գունք. ա. մ. ա-
րագ, շուտ, սրընթաց, շուտով:
Երագագ, ի, ից. հոգն. երագագանք. գ.

քակարդ, ցանց կամ ուռկան՝ կենդանիներ բռնելու համար:

Երազագէտ, գիտի, աց. ա. 1. երազահան, երազ մեկնող. 2. սին երազներով, երազական բաներով ապրող:

Երախան, ի, աց. գ. 1. սեղան, սեղանակցութիւն. 2. խումբ:

Երանել, եցի. ն. երանի տալ, երանի ասել: **Երասան**, ի, աց. **Երասանակ**, ի. աց. գ. սանձ:

Երբեմն. մ. 1. երբեմն. 2. մի անգամ, մի ժամանակ:

Երբեք կամ **Երբէք**. մ. երբեմն: **Երբեք երբեք**. մ. երբեմն-երբեմն:

Երդ, ոյ, ոց. գ. 1. երդիկ, 2. տուն, ընտանիք: **Երդմնեցուցանել**, ցուցի, ցո՛ւ. պբ. երդվեցնել, երդվել տալ:

Երէկ, գ. երէկո: **Առ երէկս**, ընդ երէկս. երէկոյան դէմ:

Երէկորեայ, եայք, եայց. ա. գ. երէկոյի, երէկոյան, երէկոյան պահը: **Յերեկորեայ**. մ. երէկոյից, իրիկվանից:

Երէկորի, րույ, րեաց. գ. երէկո:

Երէկորին. 1. ա. երէկոյան, իրիկնային. 2. մ. երէկոյան դէմ, իրիկնադէմին:

Երես, ի. մանավանդ՝ **Երեսք**, սաց, օք. գ. 1. դէմք. 2. անձ. 3. աչք: **Յերեսաց**. 1. կողմից, առջև ից. 2. ընդդէմ:

Երեսցուցանել, ցուցի, ցո՛ւ. պբ. ցույց տալ, երևացնել:

Երեքթևեան. ա. երեք ծայր ունեցող (նետ): **Երէ** կամ **Էրէ**, ոյ, ոց. գ. վայրի կենդանի՝ որսալի և ուտելի:

Երիվար, ի, աց. գ. արագավազ ձի, ճծույգ: **Երկայնամտել**, եցի. չ. համբերող՝ ներողամիտ լինել:

Երկայնանիստ, նատի, իւ. ա. երկար ճիստ կամ դիրք ունեցող, երկայնածից:

Երկան, ի, աց կամ ից. գ. երկանք, ջրադացի քար:

Երկաբանչիտ, իւրոյ, բոց կամ բից. ա. գ. երկուսն էլ:

Երկեամ. ա. երկամյա, երկու տարվա: **Ջերկեամ**. մ. երկու տարվա տևողությամբ:

Երկին, կնի, նաւ, նիւ, **Երկինք**, կնից, իւք, գ. երկինք:

Երկիր, կրի, րաւ. գ. 1. հողագունդ, երկրագունդ. 2. երկրի մի մաս, գավառ. 3. աշխարհ. 4. երկրի բնակիչներ, մարդիկ. 5. հող, գետին: **Երկիր պագանել** կամ **Երկիրպագանել**, պագի, պագ՛. երկրպագել, երկրրպագութիւն անել:

Երկիւղած, ի, աց կամ ից. ա. 1. աստվածավախ, աստվածապաշտ, առաքինի. 2. վախեցող, երկչոտ:

Երկիւղուկ կամ **Երկեղուկ**. գ. վախ: **Երկն**, կան, կունք, անց. գ. ծննդաբերական ցավ, երկունք:

Երկնադէզ, դիզի, աց. գ. բարձր, երկար, հսկայաչափ:

Երկուպասան, ի, ից. թ. տասներկու:

Երկուանալ, ացայ. կամ **Յերկուանալ**, ացայ. չ. երկմտել, կասկածել, տարակուսել:

Երկուորի, րույ, րիք, րեաց. ա. գ. զույգ, շուխտ, երկվորյակ:

Երկութեան, կոցունց, **Երկութին**, կոցուն. թ. երկուսն էլ:

Երփն, ի, իւ, երփունք, փնից. գ. զույն, երանգ: **Երփն երփն**. զույնզույն, պէտպէս:

Եղ տե՛ս **Իղ**: **Եօթանքեան**, նեցունց, **Եօթանքին**, ցուն. թ. յոթն էլ:

Չ

Չազիր, ի, աց. ա. զզվելի, զարշելի:

Չափի հարկանել(իմ), հարայ, հարեալ. չ. սարսափահար լինել, խիստ վախենալ, զարհուրել:

Չանգիտել, եցի. չ. վախենալ, երկյուղ կրել:

Չառաջեալ, ջեօք. մ. առջևը, դիմացը:

Չագացանել, ցուցի, ցո՛ւ. պբ. 1. գիտակցել տալ, հասկացնել. 2. տեղեկացնել, իմացնել:

Չգննուլ, զգեցայ, ցի՛ր. հ. հագնել, հագնվել:

Չնուլ, գեմի, գեմ. ն. 1. մորթել, վիզը կտրել. 2. զոհել, անասուն մորթել զոհի համար. 3. կտրել:

Զեռալ, ացի կամ ացայ, ռա՛. չ. 1. սո-
րալ. 2. վխտալ:

Զերծուցիչ, ցչի, ցչաց. ա. ազատող,
փրկող:

Զէն, զինու, ուց կամ ից. գ. զենք:

Զի՛. շ. 1. որ. թե. 2. որպեսզի. 3. որովհետև:

Զի՞. դ. ի՞նչ, ինչո՞ւ, 2. ինչպե՞ս, ի՞նչ
պատճառով:

Զիա՛րդ. մ. 1. ինչպե՞ս. 2. ինչո՞ւ. 3.
զիարդ. ինչպես որ:

Զկնի. 1. նխ. ետև ից, ետև. 2. մ. հետո:
Զկնի լինել(իմ). հետամուտ լինել,
հետապնդել:

Զհեղ. նխ. հետքով, ետև ից:

Զմուռ, զմուռյ կամ սի, սա, սաց, սօք.
գ. մի տեսակ ամուշահոտ՝ դառնա-
համ խունկ կամ խեժ:

Զմռնենի, մույ, մեաց. գ. զմուռ սովող
ծառ:

Զուարակ, ի, աց. գ. հորք, եզ:

Զուարափակ կամ **Զուարակափակ**, ի.
գ. գոմ, փարախ:

Զօր, ու, րաց, թօք և րաւ, բով, բոց,
բօլք. գ. գորք: **Զօր հարանել** կամ
Զօր առնել. գորք հավաքել:

Զօրաժողով լինել(իմ) կամ **առնել**.
գորք հավաքել:

Զօրական, ի, աց. գ. 1. զինվորներ. 2.
պահապան գորք:

Զօրէն. 1. նխ. նման, պես, կերպ. 2. մ. շ.
օրինակ, օրինակի համար. 3. իբր,
որպես թե:

Զօր հանապազ. մ. 1. ամեն օր, միշտ.
2. ամբողջ օրը:

Զօրութիւն. գ. 1. ուժ, քաջություն. 2.
հրաշք, սքանչելիք. 3. գորք:

Է

Է, էի. սանավանդ՝ **էն** կամ **էնն**, **էին**,
զէն, **յէն**. գ. 1. նա որ կա, գոյու-
թյուն ունեցող, գոյող, էակ, արա-
րած. 2. աստված, տեր:

Է, էի, էք, էից կամ **էաց** կամ **էոց**. դ. ինչ
որ կա, նա որ կա, գոյություն ունե-
ցող, արարած, էակ:

Է՛ երբեմն, է՛ զի, է՛ ուրեք. մ. 1. երբեմն,

մերք, պատահում է որ, կա որ, կա
տեղ. 2. մի կողմից:

Էուպիւն. գ. 1. գոյացություն, բնություն.
2. գոյություն, լինելություն, իրոք լի-
նելը. 3. ինքնագոյություն, աստվա-
ծություն, աստված. 4. գույք, ինչք,
ունեցվածք, ստացվածք. 5. էակ:

Էրէ տես Երէ:

Ը

Ըմբերանել, եցի. ն. մեկի բերանը փա-
կել, ձայնը կտրել տալ, ստիպել
լռել, լռեցնել, սամծել:

Ըմբռնել, եցի. ն. 1. բռնել, ձեռքը զցել.
ձեռքակալել. 2. հասկանալ, հասու
լինել, մտքով ըմբռնել, գլխի ընկնել.
3. որսալ:

Ընդ. նխ. գործածությունը տես «Քե-
րակ.» § 196:

Ընդ առաջ. մ. առջևը: **Ընդ առաջ ելա-
նել, եղթալ**. 1. հանդիպել, պատա-
հել. 2. դիմավորել:

Ընդարմանալ, ացայ. չ. 1. խիստ զար-
մանալ, ապշել. 2. թմբել, անզգայա-
նալ, փայտանալ, կարկանդակ, սառչել:

Ընդդէմ կամ **ընդ դէմ**. նխ. 1. հակառակ,
մերիակ, դէմ. 2. դիմաց, հանդիման,
դէմուդէմ: **Ընդդէմ լինել**(իմ). մեր-
կայանալ, հանդիպել:

Ընդդիմակաց, ի, աց. ա. 1. դէմ կանգ-
նող, դիմադրող, հակառակորդ. 2.
մերիակ, հակառակ:

Ընդդուզանել, լուզի, լո՛, զեալ. պք. 1.
իրար հագցնել, կցել, շարել, հյու-
սել, մեկը մյուսի հետ միացնել. 2.
դուրս հանել, տակից հանել:

Ընդէ՛ր. մ. ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառով, ին-
չի՞ համար:

Ընդհապ. ա. 1. տարբեր, առանձին. 2.
պակաս, նվազ, քիչ. 3. գ. արանք,
(միջև եղած) տարածություն:

Ընդոծին կամ **Ընկոծին**, ծնի, նաց. ա.
գ. 1. մեկի տանը ծնված և մեծա-
ցած, բայց տանտիրոջը ոչ արյու-
նակից. ստրուկի, ծառայի կամ ա-
ղախնու զավակ. 2. գերդաստանի

հետ միասին ապրող կողմնակի, անհարազատ անձ՝ ստրուկ, ծառա, աղախին:

Լնդունայն. 1. ա. դատարկ, սին, փուչ, ապարդյուն, անօգուտ, ունայն. 2. մ. իզուր, գուր տեղը:

Լնդվզել (իմ), եցայ, չ. գլուխ բարձրացնել, չհնազանդվել, չենթարկվել, ընքստանալ:

Լնթեռնուկ, թերցայ, ցի՛ր. ն. հ. կարդալ: **Լնթերցուած**, ոյ կամ ի, ոց. գ. կարդալը, ընթերցում, ընթերցանություն, ընթերցմունք, ընթերցվածք:

Լնկենուկ, կեցի, կեցա կամ կէց, կեա՛. ն. գցել, ձգել, նետել:

Լնկկուկ, ընկկցե՛. կր. ընկկայ. ն. **Լնկկուզանել**, լուզի, լոյզ կամ լոյց. լո՛. պր. կուլ տալ, ընկղմել, խորասուզել, ջրասույզ անելով խեղդել:

Լսար. նխ. գործածությունը տես՝ «Քերակ.» § 197:

Լսարանձնել, եցի. ն. 1. շալակել, վրան առնել. 2. հանձն առնել, իր վրա վերցնել:

Թ

Թաթուկ, թլոյ, ոց. գ. կենդանիների առջևի ոտքի թաթը:

Թանալ, թացի, թա՛ց. ն. թրջել, թացացնել, թաթախել (ջրի կամ այլ հեղուկի մեջ):

Թանձրամիտ, մտի, տաց. ա. տխմար, քթամիտ, հաստագլուխ:

Թանձրացուանել, ցուցի, ցո՛. պր. թանձրացնել, շատացնել, ավելացնել:

Թափ կամ **ընդ թափ** կամ **գթափ անցանել**. թափանցել, միջով ներս անցնել:

Թափանցիկ լինել (իմ). միջով ծակելանցնել, միջով կտրել-անցնել, թափանցել:

Թափել, եցի. ն. 1. թափել, դատարկել, պարպել. 2. իվել, կորզել, դուրս քաշել, ուժով քաշելով պոկել տեղից. 3. ազատել, փրկել:

Թաքուար, քստեան ըամ քստի. գ. 1. թաքնվելը, թաքցնելը. 2. թաքնվելու տեղ, թաքստարան:

Թաքուցանել, քուցի, քո՛. պր. թաքցնել, պահել, ծածկել:

Թեկն կամ **Թէկն**, թիկան, թիկունք, թիկանց. գ. 1. թև. 2. օգնականություն. 3. ետևի կողմը, կշմակը:

Թերաքամեալ. ա. կիսով չափ խրված պատյանի մեջ, պատյանից կիսով չափ հանված, կիսահան, կիսամերկ (սրի մասին):

Թերիակէ կամ **Թիւրակէ**, էի, էից. գ. հակաթոյն, դեղթափ:

Թեամուխ լինել (իմ). ձեռնարկել, ձեռք զարկել, ձեռնամուխ լինել:

Թիկունք, թիկանց. գ. 1. թիկունք, կրծնակ, ետևի կողմը. 2. օգնականություն, օգնություն, սատար: **Թիկունս առնել**. նեցուկ՝ օգնական՝ պաշտպան դարձնել:

Թիւն. գ. թույն:

Թշնամանել, եցի. ն. թշնամաբար անարգել, մախատել, անպատվել, հայհոյել:

Թող թէ. շ. ուր մնաց, ուր մնաց որ, մանավանդ, այն էլ:

Թողուկ, թողի, թո՛ղ. ն. 1. թողնել. 2. ներել, շնորհել, արձակել:

Թռչակ կամ **Թռչակ**, ի, աց. գ. 1. ճանապարհի պաշար, պարեն, ուտելիք, սննդամթերք. 2. զինվորական ծառայության համար տրվող ռոճիկ, գորքին տրվող վարձ՝ պարենեղենով կամ դրամով:

Թովիչ, վչի, չաց. ա. գ. օձ հմայող՝ զգոնացնող, օձահմա, կախարդ:

Ժ

Ժահր, ի. գ. թույն, մահադեղ:

Ժամանել, եցի. չ. 1. գալ, հասնել, ժամանել, 2. կանխել, ավելի առաջ անցնել, առաջ տեղ հասնել. 3. ժամանակ գտնել մի բան անելու:

Ժանաար կամ **Ժանու** կամ **Ժանուար**, ի, ա. գ. ողևորության համար մա-

խատեսված գահավորակ՝ ձիու, ուղտի, փղի, կառքի վրա, նամանավանդ՝ ձի, ուղտ, փիղ, կառք՝ գահավորակով:

Ժանկր կամ **Ժանդ**, ի, ից կամ ագ. 1. ա. չար, դաժան, անզգամ, զարշելի, զագրելի, անպիտան, վատթար, վնասակար. 2. գ. ժանտախտ, վարակ:

Ժոյժ. գ. համբերելու՝ դիմանալու ուժ, համբերելը, դիմանալը: **Ժոյժ ունել**, համբերել, դիմանալ, հանդուրժել, տանել:

Ժուժալ, ացայ կամ ացի, **ժուժել**, եցի. չ. դիմանալ, համբերել, տանել:

Ժարհել(իմ), եցայ. կամ **ժարհել**, եցի. չ. համարձակվել, հանդգնել:

Ժպել, եցի. 1. ն. աղերսել, թախսանձել. 2. չ. հանդգնել, համարձակվել, սիրտ անել:

Ժպել(իմ), եցայ. չ. անբետսոյթուն անել, հանդգնել, համարձակվել, լըկտիանալ:

Ի

Ի(Յ). նխ. գործածությունը տե՛ս «Ջե-րակ.» § 195:

Ի բաց. մ. 1. հեռու, մի կողմ. 2. դուրս: **Ի բաց առնել**, հեռացնել: **Ի բաց կալ**, հեռու մնալ, ետ կանգնել:

Իբր. 1. նխ. ինչպես, որպես, պես. 2. մ. ինչպես, ինչ կերպով. 3. երբ, մինչդեռ. 4. շ. ինչպես, ասես թե, կարծես թե. 5. որ:

Իբրև. 1. մ. երբ, երբ որ. 2. շ. ինչպես որ. 3. կարծես, ոնց որ. 4. որովհետև, քանի որ:

Իբրև (զ). նխ. 1. ինչպես, նման, պես. 2. մոտ, մոտավորապես:

Իմն, իմեմն, յիմեմնէ. դ. 1. մի, որևէ, ինչ-որ. 2. ինչ-որ բան, որևէ բան: **Իմն իմն**, պես-պես, զանազան, մի քանի:

Ինչ. դ. 1. մի որևէ, ինչ-որ. 2. մի բան, Որևէ բան. 3. մի քանի:

Ինչք, ընչից. գ. ունեցվածք, ստացվածք:

Իշավայր, ի, ից կամ ագ, **Իշավայրի**, րոյ, րեաց. գ. վայրի էշ, ցիռ:

Իշխել, եցի. չ. 1. իշխել, տիրել. 2. համարձակվել, կարողանալ:

Իր, ի, ագ. գ. 1. իր, առարկա, բան. 2. գործ. 3. դեպք, դիպված, իրողություն:

Իրազգած կամ **Իրազգաց լինել**(իմ). իրազել լինել, տեղեկանալ:

Իրդ, ոյ, ոց. գ. 1. յուր, ձեք. 2. կարագ. 3. օժանց յուր, մեռն. 4. անուշահոտ օժանելիք:

Իրովի կամ **իրովին**. մ. 1. ինքնիրեն, անձամբ. 2. իր կամքով, ինքնակամ:

Լ

Լայքա կամ **Լարքայ**, ի. գ. բաց կարմիր գույնի ներկ, որով ներկում էին մորթիներ:

Լանջք, ջաց, ջօք կամ ջիւք. գ. կուրծք: **Լեզւոն** կամ **Լեզւովն**, **Լեզւոն**, ի, ից կամ ագ. գ. 1. հռոմեական զինվորական միավորում, զորախումբ, լեզեոն. 2. լեզեոնի զինվոր:

Լեզուլ, լեզի, լե՛գ. ն. լիզել: **Լեռնաբերձ**. ա. լեռան պես բարձր կամ մեծ:

Լեռնուրն, ոտին, ոտամբ. գ. լեռան ստորոտը:

Լնուլ, լցի, լի՛ց. ն. 1. լցնել. 2. լրացնել. 3. լիացնել, հագեցնել. 4. փխր. կատարել, իրագործել:

Լուայի, լոյ, լուայիք, լեաց. գ. վլանալու կամ լողանալու տեղ, լողարան, բաղնիք:

Լուծանել, լուծի, լո՛յծ. ն. արձակել, քանդել:

Լուցանել, լուցի, լո՛յց. ն. վառել, այրել: **Լսելիք**, լեաց. գ. ականջ, ականջներ:

Խ

Խազմ, ի, ից. գ. կռիվ, պատերազմ, խռովություն:

Խաթարել, եցի. ն. ավերել, կործանել, խանգարել:

Խահամոք կամ **Խախամոք**, ի, ագ. գ. խոհարար:

Խաղալ, ացի, ա՛լ. չ. 1. խաղալ. 2. շարժ-

վել, ճանապարհ ընկնել. 3. վխտալ.
4. ծիծաղել, 5. կատակ անել, խեղ-
կատակություն անել:

Խաղացուցանել, ցուցի, ցո՛ւ. պք. 1. տե-
ղից շարժել, առաջ քշել, տանել,
տեղափոխել, 2. հոսեցնել (ջուր):

Խայրակն. ա. վառվառն աչքերով:

Խանգար. գ. 1. խանգարվելը. 2. խռո-
վություն:

Խաշն, շին, շինք, շանց. գ. 1. ոչխարնե-
րի և այծերի բազմություն, հոտ. 2.
ընդհանրապես՝ խոտածարակ ա-
նասուն:

Խառնագնաց, ի, ից. ա. ցուփ, անա-
ռակ, չարագործ:

Խառնադանճ կամ **Խառնադանջ**, ի,
ից. ա. գ. 1. խառնիխառն, անկարգ.
2. ամբոխ, խաժամուծ:

Խար. գ. անասունների կեր, չոր խոտ:
Խափուցանել, փուցի, փո՛ւ, փուցեալ.
պք. հանգցնել, մարել, դադարեցնել:

Խելամուր առնել. հասկացնել, ըմբռ-
նել տալ:

Խելք, աց, օք. գ. 1. ուղեղ. 2. խելք, միտք,
բանականություն: **Խելք կամրջաց**.
կամուրջի գլուխ՝ սկիզբ: **Խելք նա-
փն**. նավի գլուխ, նավախել:

Խիլ արկանել. փնտրել, որոնել, հետա-
խուզել, հետամուտ լինել:

Խլխլել, եցի. ն. խուլ ձև անալ, շլետլու
տալ, անտես առնել:

Խնամակալել, եցի. չ. խնամակալ լի-
նել, խնամք տանել, խնամել. փխք.
տիրել, թագավորել:

Խնդրել, եցի. ն. 1. փնտրել, որոնել. 2.
ուզել, խնդրել, հայցել. 3. հարցնել,
քննել. 4. պահանջել:

Խոնու, խցի, խի՛ց. ն. խցել, փակել:

Խոնջան, ի, ոյ, խունք, նանց. գ. անդրա-
վարտիքի կապ:

Խոռել, եցի. ն. անցք՝ խոռոչ բացել:

Խոփաբուր. ա. 1. խոտով ապրող, խո-
տակեր. 2. խոտեղեն:

Խոփահամբար. գ. անասունների հա-
մար դիզված խոտ, պահած խոտ:

Խոփել, եցի. ն. 1. արհամարհել, մերժել.
2. անարգել:

Խոփորել, եցի. ն. 1. ուղուց շեղել, մի
կողմ քաշել՝ ծռել. 2. մոլորեցնել:

Խորան, ի, աց. գ. 1. վրան. տաղավար.
2. գմբեթավոր դահլիճ, արքունա-
կան ատյան. 3. սենյակ:

Խորանատր, ի, աց. ա. վրանաբնակ:

Խորգահանդերձ. ա. բուրձ հագած:

Խորխոլել(իմ), եցայ. չ. ճաքճքել (հողի
մասին):

Խուժարուժ, ի, աց. ա. բարբարոս, վաչ-
րենաբարո:

Խուռն, խառն. գ. խրնված՝ կուտակված
բազմություն:

Խսրամբերություն. գ. ճգնողական
կյանք վարելը, ճգնություն:

Խսրանալ, ացայ. չ. 1. կարծրանալ,
ամրանալ. 2. խստությամբ վարվել,
չներել. 3. անհնազանդ լինել. 4. հա-
մառել:

Խրախութիւն. գ. խրախճանք, կերու-
խում, մեծ ուրախություն:

Խօլ, ի, աց. ա. կատաղի, խենթ:

Խօսք, սից, գ. 1. խոսք. 2. գրույց, խո-
սակցություն. 3. լեզու, բարբառ:

Ծ

Ծախել, եցի. ն. 1. ծախսել, վատնել, մըս-
խել. 2. ոչնչացնել, բնաջնջել, սպա-
նել. 3. վաճառել:

Ծաղկոց, ի, աց. գ. ծաղկանոց, բուրաս-
տան:

Ծաղր, դու կամ դեր. գ. 1. ծիծաղ. 2. կա-
տակ, ծաղր: **Ծաղր առնել**. ծաղրել,
կատակել:

Ծանակել, եցի. ն. խախտառակել, ծաղր
ու ծանակի ենթարկել:

Ծանուցանել, մուցի, մո՛ւ. պք. տեղեկաց-
նել, իմաց տալ:

Կ

Կագել, եցի. կամ **Կագել**(իմ), եցայ. չ. չ.
վիճել, հակառակվել, կռվել:

Կագմ. ա. մ. պատրաստ, զինված:

Կագնել, եցի. ն. 1. պատրաստել. 2. հան-
դերձել. 3. սպառազինել. 4. ստեղծել:

Կալ, կամ, կաս, կայ, կայի, կացի, կաց, կաց, կացեք. չ. 1. կանգնել. 2. սպասել, մնալ: **Կալ ի վերայ**. 1. հասկանալ. 2. վերակացու լինել: **Կալ յաղօթս**. աղոթել:

Կալնուլ, կալայ. ն. բռնել, տիրել: Տեն նան **Ունել**(իմ):

Կահ, ի, ից և ու, ուց. գ. տնային շարժական իրեր, կահկարասի:

Կահոյր, ուրի, բաց. գ. ջրի աման, սափոր:

Կաղանջան. գ. իշակաթնուկ բույսը:

Կապիճ, ի, աց. գ. արմտիքների չափելու աման:

Կապուր. գ. կողոպուտ, ավար:

Կառանջել կամ Կառաչել, եցի. չ. թառանջել, սաստիկ հառաչել, բարձր և ցավազին գոչել:

Կառավար, ի, աց. գ. 1. կառապան. 2. կառավարող, ղեկավար:

Կառափն, փին, փունք, փանց. գ. մարդու գլուխ, գանգ:

Կասուլ, կասի, կա՛ն ն. կալսել:

Կապարած, ի, ից կամ աց. գ. 1. ավարտվելը, վախճան, վերջ. 2. ծայր, գլուխ:

Կաբարել, եցի. ն. 1. ավարտել, վերջացնել, գլուխ բերել. 2. սպանել, նահատակել:

Կար, ոյ, ոց, ովք կամ իւք. գ. պարան, չվան, լար, փոկ:

Կար, ի, իւ կամ ոյ. կարիք, բից, բիւք. գ. կարողություն, ուժ:

Կարակնաձև, ի, աս. կանարածն:

Կարակում. աս. գ. 1. ցեխոտ, տղմոտ. 2. ցեխ, կուտակված տիղմ:

Կարասի, սոյ կամ սոյ, սեա կամ սուվ, սեաց. գ. 1. կահկարասի, ունեցածչունեցածը, գույք. 2. դրամ, ունեցվածք, հարստություն:

Կարգել, եցի. ն. 1. կարգավորել, ուղղել, հաստատել, որոշել. 2. գրել, շարադրել:

Կարդալ, ացի. ն. չ. 1. կանչել, գոչել, ձայն տալ. 2. հրավիրել. 3. անվանել, անուն դնել. 4. ընթերցել:

Կարել, ացի. չ. կարողանալ:

Կարելվեր կամ Կարելվեր. աս. մ. սաստիկ վերք ստացած, սաստիկ վերք հասցնելով:

Կարի. մ. սաստիկ, ուժգին, խիստ, շատ:

Կարևան կամ Կարաւան, ի, աց. գ. ուղևորների՝ զինվորների բազմություն, խումբ:

Կարօրանալ, ացայ. չ. 1. կարիք գգալ. 2. կարոտել:

Կարօրութիւն. գ. 1. ջրավորություն, պակասություն. 2. փափագ, տենչ:

Կացուցանել, ցուցի. ցո՛ւ. պք. 1. կանգնեցնել. 2. դնել, գետեղել. 3. անել, կատարել, իրագործել. 4. կարգել, նշանակել:

Կարստել, եցի. չ. պարել, թռչկոտել:

Կեալ, կէի, կեայր, կեցի, եկեաց, կեաց. չ. 1. ապրել. 2. կենդանանալ:

Կեանք, կենաց, ճօք. գ. 1. ապրելը. կենդանություն. 2. այս կյանքը, այս աշխարհը. 3. ունեցվածք, ապրուստ:

Կեմ, ոյ. գ. խոտից հյուսած պարան:

Կենցաղասէր, սիրի, բաց. աս. աշխարհիկ կյանք սիրող, կենսասեր:

Կեցուցանել, ցուցի, ցո՛ւ. պք. 1. կենդանացնել. 2. փրկել, ազատել. 3. առողջացնել:

Կիզուլ, կիզի, եկեզ, կէ՛զ, կիզեալ. ն. 1. այրել, բորբոքել. 2. հրդեհել, կրակի մատնել:

Կինճ, կնճի, ճաց. գ. վայրի խոզ, վարագ:

Կնդրուկ, դրկի, կաց. գ. ազնիվ խնկի տեսակ:

Կնքել, եցի. ն. 1. կնիք դրոշմել, կնիք դնել. 2. ամրացնել, փակել, ծածկել. 3. արձակ չրողնել. 4. հաստատել, վկայել. 5. ավարտել, վերջացնել. 6. մկրտել:

Կոծել, եցի. ն. ծեծել, բախել, զարկել:

Կոծել(իմ), եցայ. չ. ն. 1. լալ, ողբալ. 2. ծփալ. ալեկոծվել:

Կողմնակալ, ի, աց. գ. երկրի մի մասի կառավարիչ, կուսակալ:

Կողմնապետ, տեն **Կողմնակալ**:

Կողր, դեր, դերք, երաց կամ երց. գ. ճյուղ, ռաս:

Կոյս, կուսի, կուսաց. գ. կողմ:

Կոչել, եցի. ն. 1. կանչել, հրավիրել, ձայն տալ. 2. անվանել, անուն դնել:
Կորզել, եցի. ն. 1. քաշել, հանել, խլել. 2. ազատել:
Կոփին, գ. կոփելու՝ զարկելու ձայն, բախյուն:
Կոփել, եցի. ն. 1. բռնցքով զարկել, ապտակել, ծեծել. 2. փխր. հաքրահարել:
Կօշիկ, շկի, կաց. գ. 1. կոշիկ, ոտնաման. 2. հոգն. ձևով՝ վարձ, վարձատրություն:

Ն

Նագար, ոյ. գ. մատղ բույսը:
Նաղբք, բից. գ. բակարդ, որոզայք:
Նան. ա. հաշտ, բարեհամբույր, լավ տրամադրված:
Նամակ. ա. մ. 1. լրիվ, ամբողջովին. 2. միշտ, շարունակ:
Նամարիք, տիոց. ա. հասակակից:
Նամարել(իմ), եցայ, բեա՛. հ. 1. համրել, թվել, հաշվել. 2. կարծել, ենթադրել, համարել:
Նամբար, ոյ, ոց կամ ագ. գ. 1. շտեմարան. 2. պաշար, մթերք:
Նամօրեն. 1. ա. բոլոր, համայն, բովանդակ. 2. մ. բոլորովին, առհասարակ:
Նայել(իմ), եցայ, եա՛ց, եա՛. չ. 1. նայել. 2. դեպի վեր նայել, աչքերը վեր բարձրացնել:
Նանապագ. մ. միշտ, շարունակ, ամեն անգամ:
Նանգուցանել, գուցի, գո՛. պք. հանգըստացնել:
Նանգչել(իմ), գեայ, գի՛ր, գուցեալ. չ. 1. հանգստանալ. 2. իջնանել, մի տեղ դադար առնել. 3. նստել, պառկել. 4. վախճանվել, թաղվել:
Նանդերձել, եցի. ն. պատրաստել, կազմել, հոգալ (ճանապարհ դնելու կամ այլ բանի համար):
Նանդերձել(իմ), եցայ. չ. պատրաստություն տեսնել, պատրաստվել:
Նաշմ, ի, ից. ա. կտր, խեղ, անդամալուծ:

Նասանել, հասի, հա՛ս. չ. 1. հասնել, գալ, ժամանել. 2. վերահասու լինել, հասկանալ, տեղեկանալ, իմանալ. 3. հատունանալ: **Ի վերայ հասանել**. 1. վերահասու լինել, հասկանալ, իմանալ. 2. վրան հարձակվել: **Ի չափ հասանել**. չափահաս դառնալ:
Նասարակ, ի, ագ. ո ոց. ա. 1. կես, կես եղած. 2. ընդհանուր, բոլոր. 3. համանման, միօրինակ, հավասար. 4. մ. հավասարապես, միատեղ:
Նասարակաց. ա. մ. 1. ամենքի, բոլորի, ընդհանուրի. 2. հավասար, հավասարապես:
Նասարակել, եցի. ն. կիսել, կես անել, կես լինել:
Նասրել, եցի. 1. ն. 1. հաստատել, ամրացնել. 2. սահմանել, կարգել, որոշել. 3. ստեղծել, հորինել:
Նարկլել(իմ), եցայ. չ. լաց լինելուց շընչահեղձ լինել:
Նարուած, ի. գ. գաղթ, գաղթելը:
Նարկանել, հարի, հա՛ր. ն. 1. զարկել, խփել, ծեծել, տանջել. 2. կտրել, կտրել, ջարդել. 3. դիպչել, իրար զարնվել, բախվել. 4. փռել, տարածել, շաղ տալ. 5. վիրավորել, խոցել, խայթել: **Սպասանորոչին հարկանել**. սպասարկել, ծառայել:
Նարկանել(իմ), հարայ. չ. 1. մի բանի դիպչել՝ հարել. 2. սիրահարվել:
Նարուլ, հարի, հա՛ր. ն. խփել, զարկել:
Նարսրել, եցի. ն. խորը խրել, մխրճել:
Նացարար, ի, ագ. գ. հացագործ, հացբուխ:
Նաւ, ու, ուց ու ոյ, ագ. գ. 1. թռչուն. 2. հավ. 3. աքաղաղ:
Նաւ. գ. պսպ, նախահայր:
Նաւան, ի, ից. ա. միաբան, համախոհ, կամակից:
Նաւանել(իմ), եցայ. չ. 1. համաձայնել, համոզվել, հավանություն տալ. 2. լսել, հնազանդվել. 3. միաբան՝ համախոհ լինել:
Նաասպեաւ. մ. հաստատապես, հավաստի կերպով:
Նեղձանել(իմ), **Նեղձնուկ** կամ **Նեղձուկ**,

ծայ, ձեռք կամ ձուցեալ. չ. խեղդվել:
Տեղուլ, հեղի, հե՛ղ. ն. թափել, դատար-
կել, լցնել:
Տեշպացուցիչ. ա. հաճելի ու դյուրին
դարձնող:
Տեշտոյթիւն. գ. 1. ատրոժելի՝ հաճելի՝ ցան-
կալի լինելը. 2. փափագ, ցանկութիւն:
Տեսկ, ոյ. գ. հյուսած պարան, կապ:
Տեք. նխ. 1. ետև ից. 2. հետ, հետ միասին:
Տերի նխ. ետև ից, հետո:
Տերի. 1. ա. ուղքով գնացող, հետևակ.
2. մ. ուղքով, քայլելով:
Տերսպանձ, ի, ից. ա. վարսագեղ, տե-
րևագարդ:
Տերձանել կամ **Տերձուլ**, ձի, հե՛րձ. ն. 1.
ճեղքել, պատռել. 2. պառակտել:
Տերձուած, ոյ, ոց. գ. 1. երկպառակու-
թյուն, տարածայնութիւն, անմիա-
բանութիւն. 2. հերետիկոսութիւն,
հակառակ դավանութիւն, աղանդ:
Տէն, հինի, նից. գ. սվազակ. ասպա-
տակ, ասպատակութիւն:
Տի՛ւ, տէ՛ս **Ջի՛**:
Տինատրց. ա. 1. ծեր, ծերացած. 2.
նախկին:
Տիւթ, ոյ, ոց կամ ի, ից. գ. նյութ, տարր՝
խոնավ կամ չոր. խոնավութիւն:
Տիտ, ի, ից. գ. հյուղակ, խրճիթ:
Տիտ, **Տիտէ**, **Տիտէ**, էի, ից, իւք կամ հիւ-
ղեայ, էաց. գ. 1. նյութ, տարր, հյու-
լէ. 2. արեգակ:
Տիւպարեան. գ. հյուպատոսներ, իշ-
խաններ:
Տնարել, եցի. ն. **Տնարել**(իմ), եցայ. հ. 1.
հնար գտնել, ճար անել. 2. ջանալ,
աշխատել. 3. գյուտ անել, վարպե-
տութիւն բանեցնել. 4. կարողանալ:
Տնձան, ի, աց. գ. այգում շինված ավա-
զան՝ խաղող տրորելու համար:
Տոգաբարձու, ի, աց. գ. ա. հոգ խնամք
տանող, վերակացու, առաջնորդ:
Տոմանի, մոյ, նեաց. ա. գ. ուրիշի կնոջ
սիրող, սիրեկան:
Տոռի, գ. հին հայոց տոմարի երկրորդ
ամիսը:
Տոսել, եցի. ն. 1. թափել, հոսեցնել. 2.
ցած գցել, նետել:

Տոգարան, ի, աց. գ. բուրաստան,
ծաղկանոց:
Տուպ, հայր կամ հայի, ից. ա. 1. մոտիկ.
2. կցորդ, հարորդակից, նման. 3.
նխ. մոտ, մերձ. 4. մ. շուտով:
Տուպ ընդ հուպ, **Տուպ առ հուպ**. 1. շատ
շուտով, անմիջապէս. 2. մոտ առ
մոտ, կից:
Տուսկ, **Տուսկ յերին**, **Տուսկ յերոյ**. ա. մ.
ամենավերջի, ամենից վերջում, բո-
լորից հետո:
Տրածարել, եցի. չ. հեռանալ մի տեղից,
հրաժեշտ տալ, բաժանվել, մեկնել:
Տրար, ի, ից. գ. վառած կրակ:
Տրեշարակ, ի, աց. գ. 1. հրեշտակ. 2.
պատգամավոր, սուրհանդակ, լրա-
բեր. 3. մարգարէ:
Տրեշարակագնացոյթիւն. գ. պատգա-
մավոր գնալը, պատվիրակութիւն:
Տրոսակ, ի, աց. գ. ասպատակելու հա-
մար հարձակվող գործ:

2

**Չայն ածել՝ առնել՝ առնուլ՝ արկանել՝
արձակել՝ բառնալ՝ փալ**. ձայն հա-
նել, կանչել, խոսել:
Չայնարկու, ուի, ուաց. ա. գ. 1. ձայն
հանող, կանչող. 2. լալական, լացի
ու ողբի ձայներ արձակող, մեռելի
վրա լացող՝ սգացող (կին կամ
տղամարդ). ողբասաց, ողբարկու:
Չեղուն, ուան, անց. գ. 1. առաստաղ,
առիթ, օճորթ. 2. ծածկ, տանիք,
կտուր. 3. վերնատուն, դստիկոն,
հարկաբաժին, հարկ:
Չեռագործ, ի, աց. ա. ձեռքով շինած՝
ստեղծած, ձեռակերտ. գ. 1. ձեռքի
գործ՝ աշխատանք. 2. կուռքի ար-
ձան, կուռք:
Չեռն, որմ, ձեռք, ուաց. գ. 1. ձեռք. 2. մի-
ջոց, գործիք. 3. ուծ, կարողութիւն,
գործութիւն, իշխանութիւն. 4. հովա-
մավորութիւն, պաշտպանութիւն,
օգնութիւն: **Ի ձեռն**. նխ. ձեռքով,
միջոցով, միջոցորդությամբ: **Չեռն
արկանել**. 1. ձեռք զարկել, ձեռնար-

կել, սկսել. 2. ձեռք բարձրացնել մեկի վրա՝ սպանելու կամ ծեծելու մտադրությամբ. 3. բռնել: **Չեռն դնել**, ձեռնադրել: **Չեռն ի գործ առնել** կամ **արկանել**, ձեռք զարկել, ձեռնարկել, սկսել: **Չեռն փալ**, օգնության ձեռք մեկնել, օգնել:

Չիւնախաղաղ կամ **Չիւնախաղիսաղ**, ա. հալված ձյունով առատացած՝ հորդացած (գետ):

Չիւնասոյգ, ա. ձյան տակ ծածկված, ձյունով լցված, ձյան ջրով առատացած (գետ):

Չմերային, յնոյ. **Չմերայնի**, նոյ. **Չմերանի**, նոյ կամ նոյ. գ. ձմեռ, ձմեռալին ժամանակ կամ եղանակ: **Չմերայնի**, **ձմերանի**, **ի ձմերայնի**, մ. ձմեռը, ձմռանը, ձմռան ժամանակ:

Չմերոց, ի, ագ. գ. ձմեռը մնալու՝ անց կացնելու տեղ, ձմեռանոց:

Չորձ, ոյ, ոց. գ. 1. շոր, զգեստ, վերնահագուստ. 2. քուրձ:

Ղ

Ղակիշ, կշի կամ կիշի, շաց. գ. գորք, բանակ:

Ղօղել, եցի. ջ. թաքնվել, պահվել, ծածկվել, պահ մտնել, թաք կենալ:

Ղօղել (ՅԼԼ), եցայ. չ. թաքնվել, պահվել, ծածկվել, պահ մտնել, թաք կենալ:

Ղօղել (ՅԼԼ), եցայ. չ. լողալ:

Ղօղեցուցանել, ցուցի, ցո՛. պբ. թաքցրնել, պահել, ծածկել:

Ճ

Ճակար յօրինել՝ յարդարել, գորք դասավորել, ճակատ կազմել պատերազմելու համար:

Ճապաղել, եցի. ն. շաղ տալ, փռել:

Ճառագրել, եցի. ն. 1. նկարագրել, պատմել. 2. գրի առնել, շարադրել, արձանագրել:

Ճարակել, եցի. **Ճարակել** (իմ), եցայ. ն. հ. 1. կերակրել, սնել. 2. արածել:

Ճենճեր, ոյ կամ ի, իւ, ագ. գ. 1. եփվող

կամ խորովվող մսի գոլորշի՝ հոտ. 2. գոհի հոտ և ծուխ:

Մ

Մախաղ, ի, ից. գ. սոսորակ, պարկ:

Մածանել (իմ), ծայ. **Մածնուլ**, ծեայ. չ. 1. կայչել. 2. բանձրանալ, պնդանալ, մակարդվել:

Մայր, ի, իւ, ից, իւք. գ. մայրի կամ եղևին ծառը:

Մայրատր, ի, ագ. գ. 1. մայրի ծառերի անտառ. 2. ընդհանրապես՝ անտառ:

Մայրի, ըոյ կամ ըոյ, ըեաց կամ ըաց. գ. 1. ամառառ. 2. գազանների որջ:

Մանուկ, նկան, կունք, կանց. գ. 1. երեխա, մանուկ. 2. զինվոր, կտրիճ՝ քաջ զինվոր. 3. ա. փոքր, մանր, մատղաշ. 4. մանկական:

Մանրափոր, գ. թղթաբեր, ստրիանդակ:

Մանրագոր, գ. մորմազգիների ընտանիքին պատկանող բունկերի բույս:

Մաշկաարզան, ի, ագ. գ. կաշվով պատած վրան պարսից թագավորների կամանոցի համար:

Մափեան գունդ, պարսից ընտիր հեծելազորի գունդ:

Մարուցանել, տուցի, տո՛. պբ. 1. մոտեցնել. 2. տալ, մատուցել, նվիրել:

Մարչել (իմ), տեայ, տի՛ր. չ. 1. մոտենալ, մոտ գնալ. 2. դիպչել, շոշափել:

Մարախ, ոյ, ով, ոց, ովք, և աւ, օբ, գ. մորելիս:

Մարդպետ, ի, ագ. գ. ներքինապետ:

Մարդպետութիւն, գ. մարդպետի աստիճանը՝ պաշտոնը:

Մարզիկ, գ. կովող զինվոր, մարտիկ:

Մարթել, թացի. չ. կարողանալ:

Մարթ է, **Մարթի**. եբ. կարելի է, հնարավոր է, արժան է:

Մարի, ըոյ. ըեաց. գ. էգ թռչուն:

Մեծամուր, ա. շատ ամուր. լավ ամրացրած:

Մեծաբուն, տան, տնոյ, տնի, տանց. ա. հարուստ:

Մեկնել, եցի. ն. 1. գատել, բաժանել. 2. տարածել, երկարացնել (ձեռքը). 3.

պարզել, մեկնել, հասկացնել. 4. քարզմանել:

Մեկնոց, ի, աց. գ. վերարկու, քիկնոց:

Մեհեան, հեմի, ից կամ աց. գ. 1. կռատուն, հեքանոսական տաճար. 2. գոհարան, գոհասեղան. 3. կոռք, արձան:

Մեղանչել, մեղայ, մեղուցեալ. չ. 1. մեղք՝ չարիք՝ հանցանք գործել, սխալվել. 2. վնասել:

Մեղի, ի, ից. ա. 1. մեղմ, թույլ, փափուկ. 2. կամազուրկ, թուլամորթ:

Մեղկանալ, ացայ. չ. թուլանալ, փափկել, թուլամորթ դառնալ:

Մեղկել, եցի. ն. թուլացնել, մեղմացնել:

Մերասան, ի, ից. ք. տասնմեկ:

Մերծել, եցի. ն. 1. հեռացնել, վռնել, գրկել. 2. ժխտել, հերքել:

Մերկափիլ. ա. ստիճները մերկացրած, կուրծքը բաց:

Մերկել, կացի, կաց կամ կեաց, կեա՛. ն. 1. հանել, մերկացնել. 2. չ. մերկանալ, հանվել:

Մեքենաորութիւն. գ. 1. հնարք, վարպետութիւն. 2. խաբեութիւն:

Մէջ, ոյ, ով, ի միջի, մէջք, միջոց, ովք կամ աց, օք. գ. 1. մէջտեղը. 2. մէջք (մարդու և կենդանու), գոտկատեղ. 3. ա. միջին, կես: **Մէջգիշերոյ**. կեսգիշեր:

Մթար, ի, աց. ա. գ. 1. մութ, աղոտ. 2. ճպոտ, աչքի կեղտ:

Միահաղոյն. մ. 1. միանգամից, մեկից. 2. միահամուտ, խմբովին. 3. անընդհատ, շարունակ. 4. իսկույն, անմիջապես:

Միամիլ, մտի, տաց. ա. 1. անմեղ, անխարդախ, 2. հավատարիմ, մտերիւմ. 3. հաստատ հույսով:

Միանգամայն. մ. 1. միանգամից, մեկից. 2. միաժամանակ. 3. միատեղ. 4. մի անգամ:

Միաշարաթի, թոյ կամ թուջ. գ. կիրակի:

Մինչ զի. շ. այնպես որ, այնքան որ, որ:

Մինչև, մ. դեռ չ..., քանի դեռ չ..., մինչև որ:

Միջոց, ի, աց. գ. 1. մէջտեղը, մէջը, 2. միջոց (ժամանակի վերաբերյալ). 3. տարածություն:

Միջօրեայ, ռէի, ից. **Միջօրէ**. ա. 1. կեսօրվա, կեսօրի. 2. հարավային. 3. գ. կեսօր. 4. հարավ:

Միլ, մտի, մտաւ, **միլոք**, մտաց, մտօք. գ. 1. միտք, խելք, բանականութիւն. 2. իմաստ: **Զմբուտ ածել**. մտածել, խորել: **Ի միլ առնուլ**. հասկանալ, իմանալ, ըմբռնել: **Ի միլ դնել**. մտքում դնել, մտադրվել:

Մխել, եցի. ն. 1. խորել, ներս մտցնել. 2. ձեռնարկել, ձեռք զարկել:

Մկանուք, նանց կամ **Մկանք**, նաց. գ. 1. քիկուք, մէջք. 2. ալիքներ:

Մնչիւն. գ. մեղմ հեծեծանք:

Մոգ, ու, ուց կամ ի, աց. գ. 1. զոդաշտանական կրոնի հոգևոր պաշտոնյա, քուրմ. 2. կախարդ. աստղագուշակ:

Մոլախինդ, խնդի, իւ. գ. հովանոցավորների ընտանիքին պատկանող թունավոր բույս:

Մոլար, ի, աց. կամ ից. ա. 1. մոլորեցնող, խաբերք. 2. մոլորված. 3. քյուր, սխալ, ծուռ:

Մոլել(իմ), եցայ. չ. ցնդել, խելքը թոցնել, խենթանալ:

Մոյգ կամ **Մոյկ**, մուկի, կաց. գ. կոշիկ, ոտնաման, հողաթափ:

Մորենի, մույ. գ. վարդազգիների ընտանիքին պատկանող փշոտ թուփ, մորմենի:

Մուծանել, մուծի, մո՛յծ. պք. մտցնել:

Մուրաասարան. գ. մրտենիների անտառ:

Մարդիլ. ա. մ. 1. հոժարակամ. 2. սիրով, հոժարությամբ:

Մարտոր, ի, աց. ա. 1. միտք ունեցող, մտածող. 2. բանական, իմացական:

Մրցել(իմ), եցայ. չ. 1. ծեծկվել, բռնուցքով հարվածել. 2. քաջաբար կովել, մարտնչել, պատերազմել:

Մօր, ի, ից կամ աց. գ. տիղմ, ցելս, ճահճոտ տեղ:

3

Յազել, եցի. ն. 1. զոհել, զոհաբերել. 2. հոշոտել:

Յաղագւ. նիւ. 1. համար. 2. մասին, վերաբերյալ:

Յաղթահարել, եցի. ն. 1. հաղթել, պարտության մատնել. 2. ընկճել, նվաճել. 3. իշխել, տիրել:
Յանախել, եցի. ն. շատացնել, ավելացնել. չ. շատանալ, ավելանալ, բազմանալ:
Յամել, եցի. ն. **Յամենալ**, եցայ, չ. ուշացնել, ուշանալ:
Յայր, ի, ից. 1. ա. հայտնի. 2. մ. հայտնապես, հայտնի կերպով: **Յայր է**. հայտնի է, պարզ է:
Յանգէլս. մ. չիմանալով:
Յանդիման առնել կամ **կացուցանել**. 1. ներկայացնել, ցույց տալ. 2. ապացուցել. 3. հանդիմանել, խրատել:
Յանդիման լինել (իմ) կամ **կալ**. ներկայանալ, առջև ը կանգնել:
Յանցանել, ցեայ, ցի՛ր, ցուցեալ. չ. հանցանք գործել, մեղանչել, մեղք գործել:
Յաշո, ի, ից. գ. գոհ, մատաղ, գոհաբերություն:
Յառաջնմէ, **Յառաջնում**. մ. սկզբից, առաջուց, սկզբում:
Յառնել, յարեայ, արի՛, յարուցեալ, չ. 1. վեր կենալ, ոտքի կանգնել, բարձրանալ. կենդանանալ, հարություն առնել. 2. քնից արթնանալ:
Յաբակել, եցի. ն. 1. քանդել մինչև հատակը, գետնին հավասարեցնել. 2. սալահատակել, հարթել:
Յաբանել, յատի, յատ. կամ **Յաբել**, եցի. ն. էտել, ավելորդ ճյուղերը կտրել:
Յարդարել, եցի. ն. 1. զարդարել. 2. կարգավորել, կոկել, շտկել. 3. պատրաստել, հորինել:
Յանելու, լի, լել՛. ն. ավելացնել, շատացնել. չ. ավելանալ:
Յեղակարծ, **Յեղակարծում**. մ. հանկարծ, անսպասելի կերպով:
Յեղյեղել, եցի. ն. փոխել, վերածել, դարձնել մի բանի:
Յեղուլ, դի, յե՛ղ. ն. 1. փոխել, փոփոխել, շրջել, դարձնել. 2. թարգմանել:
Յենուլ, եցայ, ցի՛ր. չ. հենվել, կռթնել, թիկնել:
Յեք. նխ. մ. հետո:
Յեքս. մ. ետ, դեպի ետ, ետև ից:

Յերկուանալ, ացայ. չ. կասկածել, տարակուսել, երկմտել:
Յո՛. մ. ո՞ր, դեպի ո՞ր:
Յորով, ի, ից. ա. շատ, բազում, բազմաթիվ:
Յոյժ. մ. ա. խիստ, սաստիկ, սաստկապես. շատ, մեծ:
Յորժամ. մ. երբ:
Յորսայս, **Յորսայսեալ**. մ. երեսն ի վեր՝ մեջքի վրա պառկած:
Յուգել, եցի. ն. 1. փնտրել, որոնել, պրպտել, խուզարկել. 2. տակնուվրա անել, խառնել, շարժել. 3. գրգռել:
Յուլանալ, ացայ. չ. 1. ծուլանալ, թուլանալ, դանդաղել. 2. անհոգ ու անփույթ լինել:
Յուլարկել, եցի. ն. 1. ճանապարհ դնել, ուղարկել. 2. հուղարկավորել:
Յո՛ւշ. ձ. գգուշացի՛ր, գգուշ եղի՛ր. հիշի՛ր:
Յոռոյթ, ոքի, մանավանդ՝ **Յոռոյթք**, ոքից կամ ոց. գ. 1. կախարհություն, հմայություն. 2. թալիսման, համայի:
Յօղել, եցի. ն. գողել, կապկպել, կցել, հարմարեցնել:
Յօշել, եցի. ն. հռչոտել, բզկտել, պատառպատառ անել, մաս-մաս կտրտել:
Յօրինել, եցի. ն. 1. ստեղծել, շինել, կառուցել. 2. շտկել, կարգավորել, հարմարեցնել. 3. շարադրել:
Յօրինուած, ոյ, ոց, կամ ի, աց. գ. 1. շենք, շինվածք. 2. զարդ:

Ն

Նա. շ. մանավանդ թե, նույնիսկ, այլ, իսկ: **Նա աանիկ**. 1. ահա, ահավափկ. 2. բայց, այժմ, իսկ: **Նա զի**. մանավանդ որ:
Նախանձ, ու, ոյց. գ. 1. նախանձ. 2. վրեժ, վրեժխնդրություն. 3. եռանդ: **Նախանձ արկանել**. նախանձը շարժել՝ գրգռել:
Նախանձուկս արկանել. նախանձը շարժել:
Նախնիրք. գ. սաստիկ կոտորած, մեծ վնաս, չարիք:

Նաշիճ, շիոյ կամ հոյ. գ. ընտիր՝ ճեր-
մակ այլոյ:
Նարօր, ու, ուց կամ ի, աց. գ. գոյնըզ-
գոյն թելերից հյուսված հաստ թել՝
կտոր, հյուսվածք:
Նաւասարդ, ի, աց. գ. հին հայկական
տոմարի առաջին ամիսը, որով
սկսվում էր նոր տարին:
Նեռն, ռին, ռինք. գ. 1. հակաքրիստոս,
սուտ մեսիա. 2. փխբ. չարագործ
մարդ. 3. ա. չար, դաժան:
Ներկուած, ոյ, ոց. գ. 1. ներկվածք.
ներկ. 2. բիծ, արատ:
Ներքինի, նոյ, նեաց, ա. գ. 1. ամոր-
ճատված տղամարդ. 2. պալատա-
կան պաշտոնյա (մանավանդ՝ ա-
մորճատված)՝ արքունի կանանո-
ցում:
Նիշ գ. կետ, նշան: **Այս նիշ**, այս նշանը
կրող, այսինչ:
Նկանակ, ի, աց. գ. հացի բլիթ:
Նհանգ, ի, աց. գ. գետածի, ջրային ա-
ռասպելական գազան:
Նշան, ի, աց. գ. 1. նշան. 2. հրաշք, 3.
դրոշ. 4. դրոշմ:
Նշանագիր, գրոյ կամ ի, աց. գ. տառ,
գիր, այբուբեն:
Նշանակապ, ա. նշաններով՝ զարդե-
րով հյուսած՝ զարդարած:
Նշասկ, ի, աց. գ. նպատակակետ. 2.
նախատինք. 3. խայտառակու-
թյուն:
Նշկահել, եցի. ն. 1. արհամարհել, ա-
նարգել. 2. ապստամբել:
Նշոյլ, ուլի, ից կամ աց. գ. ճառագայթ,
շող, ցոլք:
Նոխազ, ի, աց. գ. արու այծ, քոչ:
Նողկացուցանել, ցուցի, ցո՛. պր. զրզ-
վեցնել, փխխել տալ:
Նու, նուոյ, ով կամ աւ, նուք, նուոց կամ
նուանք, անց. գ. հարս:
Նուագ, ի, աց. գ. 1. գավաթ. 2. գինի
խմելը:
Նուագ, ի. գ. մ. 1. ժամանակ. 2. անգամ:
Առ մի նուագ. 1. մի անգամ. 2. այժմ:
Նուանել, եցի. ն. 1. տիրել, իրեն են-
թարկել. 2. լռեցնել:

Նուիրակ, ի, աց. գ. 1. հասարակ զին-
վոր՝ հրամանակատար. 2. պալա-
տական սպասավոր, հասարակ
պաշտոնյա:
Նրան, ի, աց. գ. սուսեր, դաշույն, թուր:

Շ

Շաբաթամուր, մտի, ից. գ. 1. շաբաթ-
վա արարողություններն սկսելը. 2.
ուրբաթ երեկո, երբ սկսվում էր հեր-
թական շաբաթը:
Շահապետ, ի, աց. գ. որոշ վայրեր
պահպանող ոգի:
Շահապակել(իմ), եցայ. չ. առաջ վա-
զել, գրոհել, հարձակվել:
Շաղաշուր, ա. ցոփ, ստոր, անմխտ:
Շամբ, ի, ից. գ. եղեգ, եղեգնուտ:
Շամբշութիւն կամ **Շամշութիւն**. գ. մոլի
ցանկություն, կրքոտություն:
Շեշք. մ. շեշտակի:
Շիկափակ. ա. ծիրանագոյն երկար
կաշուց պատրաստած:
Շինած, տե՛ս **Շինուած**:
Շինուած, ոյ, ոց. գ. շենք. շինվածք, շի-
նություն:
Շինութիւն. գ. 1. շինելը, շինվելը. 2. բա-
րեկարգություն, շեն լինելը. 3. խա-
ղաղություն, հաջողություն:
Շիջանել(իմ), շիջայ. չ. հանգչել, մարել:
Շնորի, ի, իւ կամ աւ, աց. օք. գ. 1.
պարզև. 2. ձիթք, շնորիք. 3. բարիք,
ողորմածություն. 4. շնորհակալու-
թյուն: **Շնորիս առնել**, շնորիել, նե-
րել: **Շնորի ունել**, շնորհակալություն
հայտնել, շնորհակալ լինել: **Շնորիս
գրանել**, հաճելի՝ սիրելի լինել:
Շոգի, գոյ, գեաց. գ. 1. գոլորշի. 2.
շունչ:
Շուրջանակի. մ. չորս կողմից, ամեն
կողմից:
Շրպայ, ի, աւ կամ իւ, և ոյ, ով. գ. խու-
ճապ, տագնապ: **Շրպայ րագնա-
պի**, տե՛ս **Շրպայ**:
Շրջել, եցի. ն. շուռ տալ, փոխել:
Շփոթել, եցի. ն. 1. հուզել, վրդովել, ի-
րարանցում գցել. 2. խառնակել:

Ո

Ո. դ. ով:

Ոգի, ոգով, ւոց կամ եաց. գ. 1. շունչ, հոգի, մարդ. 2. չար ոգի, դև. 3. կյանք, սիրտ. 4. քամու փչելը:

Ողն, ողին, ղամբ, ղունք, ղանց. գ. 1. քի-կունք, մենջք, կռնակ. 2. ողնաշար:

Ողորմ, ոյ, ով. 1. գ. գութ, ողորմություն, ցավակցություն. 2. ա. ողորմելի, խղճալի, խեղճ. 3. մ. ողորմագին, խղճալի կերպով:

Ողորմել(իմ), եցայ. եա՛ց կամ եա՛. չ. խղճալ, գթալ, ողորմություն անել:

Ողոք, ոյ, ով. գ. 1. աղաչանք, թախան-ծանք. 2. շողոթոթություն:

Ողջամբ. մ. ողջ և առողջ:

Ողջոյն. ա. 1. ողջ, ամբողջ, բովանդակ. 2. մ. ամբողջապես, բոլորովին:

Ոսկիկմբեայ, **Ոսկիկմբէ**. ա. որի միջին ուռուցիկ մասը ոսկուց է (վահանի մասին):

Ոսպ, ոյ, ոց. գ. 1. ճյուղ. 2. բլուր, մի փոքր բարձր տեղ:

Ոսրանիկ, նկի, նկաց. ա. արքայական տոհմից սերված, ազնվական, թագավորական:

Ոսրիկան, ի, ա. գ. վերակացու, գլխավոր իշխան, կուսակալ:

Ոսպչել(իմ), ոստեայ, տուցեալ. չ. ցատկել, թռչել:

Ոսյն, ոսիին, ոսամբ, ոտք, ոտից. գ. 1. ոտք. 2. նմանությամբ՝ լեռան ստորոտ: **Յոսյն կալ**. ոտքի ելնել, կանգնել, վեր կենալ:

Որեար, որերոյ կամ եարոյ, ով, ո-րեարք. գ. մարդկանց խումբ, որոշ խումբ մարդիկ: **Ազազ որեար**. ազնվականներ, ազնվականների խումբ:

Որթ¹, ոյ, ոց. գ. 1. խաղողի տունկ. 2. որթի ճյուղերից հյուսած կողով:

Որթ², ու, ուց. գ. հորթ, մոզի:

Ործաքար, ի, աց. գ. կարծր քար, ապառաժ:

Որոմն, ման, մունք, մանց. գ. հացագ-գիների ընտանիքին պատկանող մոլայտտ:

Որոշել, եցի. ն. 1. սահմանել, կարգել. 2. զանազանել, ընտրել, ջոկել. 3. զատել, բաժանել. 4. որոշել:

Որոջ, ի, աց. կամ ից. գ. գառ, գառնուկ:

Ուլն, լան, լունք, լանց. գ. վիզ, պարանոց:

Ուխտ, ի, ից. գ. 1. խոսք տալը, խոստում, երդում. 2. դաշինք, պայման. 3. սաստիկ բաղձանք, արոթք. 4. միաբանություն. 5. վանք, ուխտատեղ:

Ուղէշ կամ **Ուղէշ**, ի, աց, օք կամ ից, իք. գ. ճյուղ, ընձույտ:

Ունել(իմ), կալայ, կալ՛ կամ կա՛. հ. 1. ունենալ, կա. 2. առնել, տիրել, տեր լինել. 3. բռնել, պահել. 4. վերցնել, տանել. 5. համարել. 6. վերաբերություն՝ առնչություն ունենալ. 7. կարողանալ:

Ունկն, կան, հոգն. ականջք, ջաց. գ. ականջ:

Ունջ, ընջոյ, ջոց կամ ջաց. գ. 1. անկյուն, քունջ, ծայր. 2. գետին, հատակ, տակ:

Ուշ, ոյ, ով, ովք և ի, իւ. գ. 1. հիշողություն, միտք, խելք. 2. ուշադրություն, գգուշություն: **Ուշ առնել՝ առնուլ՝ ղնել՝ ունել՝ կալ**. լավ նայել, ուշադիր լինել, ջանալ, գգուշանալ: **Յուշ լինել ունք**, միտքը գալ, հիշել:

Ուռնուկ, **Ուռչել(իմ)**, ռեայ. չ. 1. ուռչել. 2. փխբ. հպարտանալ, գոռոզանալ:

Ուսումնակից, կցի, ցաց. ա. գ. 1. միասին սովորած, դասընկեր. 2. մեկտեղ սովորեցնող. 3. կրոնակից, դավանակից:

Ուսումն, սման, սմունք, մանց. գ. 1. ուսում, գիտություն. 2. կրոն, աղանդ:

Ուսրեմն. մ. մի տեղից, ինչ-որ տեղից:

Ուսրեք, տե՛ս **Ուսրեմն**: **Ուսրեք ուսրեք**. զանազան կողմերից, այս ու այն կողմից:

Ուսրի. 1. գ. որտեղից, որտեղից որ. 2. շ. ուստի, ուրեմն:

Ուսրո, տեր, երաց. գ. արու զավակ, տղա:

Ուրասր. գ. ուրանալը: **Յուրասր լինել՝ կալ**. ուրանալ:

Ուրեք. 1. մ. մի տեղ, որևէ տեղ. 2. դ. ինչ-

որ, որևէ: **Ուրեք ուրեք.** մ. 1. տեղ-տեղ. 2. երբեմն-երբեմն: **Է ուրեք.** լինում է տեղ որ..., պատահում է որ...:

Ուրոյն. 1. մ. մի կողմ, առանձին, հեռու. 2. նխ. գատ, առանց. 3. ա. հատուկ, մասնավոր, առանձին, ուրույն:

Ուր ուրեք. մ. 1. ուր որ լինի. 2. երբ որ լինի:

Չ

Չարալլուկ. ա. մ. 1. չարաչար լկված՝ խոշտանգված՝ ծեծկված. 2. չարաչար լկող, խոշտանգիչ:

Չարախորավար. ա. դաժան, դժնդակ, անտանելի, խիստ վատ:

Չարաշուք. ա. 1. խղճալի, ողորմելի. 2. վատթար, դժնդակ. 3. չարաբարո, անօրեն:

Չարախորավար. 1. ա. տե՛ն **Չարախորավար.** 2. մ. չարաչար, չարաչար կերպով:

Չարակն, կան, կունք, կանց. ա. չար աչք ունեցող, նախանձուտ:

Չարամահ առնել՝ լինել(իմ). չարաչար կերպով սպանել՝ սպանվել:

Չափատր, ի, աց. ա. 1. սովորական, հասարակ. 2. նվաստ, խոնարհ. 3. պարկեշտ, համեստ, չափավոր:

Չգոյ, ի, ից. ա. գ. չեղած, գոյություն չունեցող: **Առ ի չգոյէ.** չլինելուց:

Չերեց, բիցու. գ. անարժան՝ սուտ քահանա:

Չեռ, Չեռ ևս. մ. դեռ չ..., դեռ չեղած:

Չերն. նա որ չկար, չեղածը:

Չիք. չկա:

Չորեքբրասան, ի, ից. թ. տասնչորս:

Չու, չույ, ոց. գ. գնալը, տեղից տեղ շարժվելը, չվելը, ճանապարհվելը, գաղթելը: **Չու առնել, Ի չու անկանել(իմ).** ճանապարհվել, տեղափոխվել, գաղթել:

Չուռռ. ա. թշվառ, խեղճ, ողորմելի:

Պ

Պալարակապ. ա. զարդարուն, զարդարանք ունեցող:

Պականել, եցի, **Պականել(իմ),** եցայ, չ. 1. պականել, նվազել. 2. տկարանալ, թուլանալ, մարել:

Պակշտություն. գ. անառակություն, վավաշտություն:

Պակուցանել, կուցի, կո՛ւ. պք. խիստ վախեցնել, ահարեկել, սարսափեցնել:

Պահանգ կամ Պահանկ, ի, աց. գ. պատի շարվածքի մեջ դրված փայտ կամ այլ իր՝ շարվածքի ամրության համար:

Պահ արկանել, Պահ ունել(իմ). պահպանել, պահել:

Պահող, ի, աց. ա. ծոմ պահող, քիչ ուտող, ժուժկալ:

Պահպանակ, ի, աց. գ. մարմինը արտաքին հարվածից պաշտպանող զրահներ:

Պահք, հոց. գ. պաս, ծոմ:

Պաճուճել, եցի, ն. 1. զարդարել, գեղեցկացնել, պճնել. 2. զմռսել, օծել:

Պայ, ի, ից. գ. առասպելական մտացածին կենդանի՝ մարդուց սերված:

Պայազպտություն. գ. հաջորդություն իշխանության կամ սերնդի:

Պաշտոն, տաման, մունք, մանց. գ. 1. պաշտելը, պաշտամունք, երկրպագություն. ժամերգություն, պատարագ, աղոթք. 2. ծառայություն. 3. հեթանոսական աստվածներ (չաստվածներ). 4. մարդահաճություն, հաճույական բան: **Պաշտոն առնուլ.** պաշտվել: **Պաշտոն հարկանել.** պաշտել:

Պաշտոնեայ, նեի, ից. գ. պաշտող, սպասավոր, ծառա:

Պասքել(իմ), եցայ. չ. սաստիկ ծարավել, մնամոթյամբ՝ տենչալ, փափագել:

Պապ առնուլ. շուրջը պատել, մեջ առնել, շրջապատել:

Պարասխանի առնել. պատասխանել, պատասխան տալ:

Պարարագ, ի, աց. գ. 1. գոհ, 2. նվեր, ընծա. 3. կաշառք:

Պարենագլեն, զինի, նաց. ա. զրահավոր:

Պարերագմագլուխ. գ. պատերազմի գլխավորը, հրամանատար:

Պարկանդարան. ի. գ. նետերի աման, կապարճ:

Պարմունան, ի, աց. գ. երկար զարդարուն զգեստ. 2. ընդհանրապես՝ զգեստ:

Պարուհասել, եցի. ն. 1. պատժել, տանջել, չարչարել. 2. սաստիկ հանդիմանել, անարգել:

Պարրել, եցի. ն. խաբել, խեղճից հանել:

Պարարակ, ի, աց. ա. պարարտ, բտած, գեր:

Պարտել, եցի. ն. հաղթել, պարտության մատնել:

Պարտել (իմ. պակասավոր բայ). 1. պարտական լինել, պարտավոր լինել. 2. պարտք ունենալ. 3. պետք է որ:

Պարտ է. եք. պետք է:

Պերք. գ. հարկավորություն, պետք եղած բանը, պիտույք: **Պերք յանձին ունել** (իմ). հոգալ: **Ի պերս.** համար:

Պիտոյ է. եք. պետք է, պատշաճ է:

Պնդադեսպան, ի, աց. գ. արագընթաց սուրհանդակ, պատգամատար:

Պնդել, եցի. ն. 1. պնդացնել, ամրացնել. 2. կապկպել:

Պնդել (3III), եցայ. չ. 1. համառել. 2. վազել:

Պողել, եցի. ն. վանել, ցրել, քշել:

Պսակատր. ա. իր ամուսնուն՝ պսակին հավատարիմ:

Ջ

Ջամբել, եցի. ն. 1. մանր պատառներով՝ փոքրիկ կտորներով կերակուր՝ սնունդ տալ. 2. սնել, կերակրել, խնեցնել. կաթով սնուցանել. 3. մատակարարել:

Ջայլել, եցի, **Ջայլել** (իմ), եցայ. չ. խմբովին ողբալ՝ լաց լինել՝ լաց ու կոծ անել մեռելի վրա:

Ջան, ի, ից և ոյ, ու, ուց. գ. ճիգ, ջանք, աշխատանք:

Ջեռնուլ, ջեռայ, ռեալ կամ ռուցեալ. չ. 1. տաքանալ, ջերմանալ. 2. բորբոքվել, կրակ կտրել. 3. բուխս նըստել (թռչունի մասին):

Ջեր, ոյ, ոց կամ ի, ից. գ. 1. տաքություն, ջերմություն, տապ, տոք. 2. տաք՝ բարեխառն եղանակ, ջինջ՝ ա-

նամպ երկինք. 3. ա. տաք, շոգ, ջերմ, բարեխառն:

Ջերմուկ, մուկք, մկաց. գ. գետնից բխող տաք ջրի աղբյուր. տաք լողարաններ:

Ջերոպ. ա. տաք, ջերմ, բարեխառն:

Ջիլ, ջլի, ջլաց. կամ **Ջիղ.** գ. 1. ջիլ. 2. (ջիլերից՝ մանրաթելերից պատարաստած) ձգտան, թոկ, լար. 3. փխբ. ուժ. գորութիւն:

Ջրել, եցի. ն. 1. ջնջել, ավերել, ոչնչացնել, եղծանել. 2. դրժել, խախտել. 3. հերքել. 4. ջուր տալ, ջրել, ռոռզել:

Ջրթափել, եցի. չ. մեծանալ, չափահաս դառնալ, արբուճքի հասնել:

Թ

Թազմ, ի, ից. կամ մուրք, մանց. գ. 1. մարտի՝ կռվի պատրաստվող գորքի ճակատ. 2. ճակատամարտ, կռիվ:

Թոճիկ, ճիկ, աւ կամ ով, կաց. գ. ամեն օրվա ուտելիքի պաշար, օրվա պարեն, օրապահիկ, թռչակ:

Ս

Սակ, ի, աւ կամ ով, ից. գ. 1. սահմանված կարգ, պայման, չափ, թիվ. 2. օրենք, դաշինք. 3. սահմանված տուրք, հարկ: **Սակ արկանել.** սակարկել, գին նշանակել:

Սակաւ, ու, ուց. ա. քիչ, չափավոր, մի քիչ, պակաս: **Սակաւ ինչ, առ սակաւ մի.** մի քիչ, մի փոքր: **Սակաւ սակաւ, առ սակաւ սակաւ,** քիչ-քիչ: **Սակաւատր,** ի, աց. ա. 1. թվող քիչ. 2. քիչ բան ունեցող, չքավոր:

Սակուր, կրի, բաւ, կրաց, կրօք. գ. կացնի ձև ունեցող պատերազմական զենք:

Սակս, ի սակս. նիս. պատճառով, համար: **Յոր սակս.** ինչ պատճառով, ինչ բանի համար:

Սակր, կեր, կերք կամ կրով. տե՛ս **Սակուր:** **Սան,** ու, ուց. գ. 1. սան, ձեռքի տակ սնած՝ մեծացած երեխա. 2. սանիկ: **Սառնահալ.** ա. սառույցները հալած (զետի մասին):

Սառնամանի, նոյ, սառնամանիք, նեաց. գ. 1. սառնամանիք. 2. սառույց:
Սասար, ի, ից. գ. 1. սաստիկ հրաման, ահավոր սպառնալիք. 2. պատիժ, պատուհաս:
Սաքակել, եցի. ն. 1. հիմնատակ ավերել, բնաջնջել, կորցնել. 2. սպանել, կոտորել, կր. սատկել, մեռնել, սպանվել:
Սաքակումն, կման. գ. կոտորած, չարաչար մահ:
Սաքանայակիր. ա. 1. դիվահար. 2. սատանայական:
Սաքար, ի, ագ. գ. 1. գործավոր, մշակ. 2. օգնական, գործակից, 3. օգնություն. 4. պատճառ, առիթ:
Սարակ, ի, ագ. գ. 1. փոքր լեռ, բլուր. 2. լեռան տափարակ գագաթ:
Սարիք. րեաց. գ. պարան, շղթա, կապանք:
Սարսել, եցի կամ **Սարսել**(իմ), եցայ. չ. դողալ, սոսկալ, սարսափել, քաշվել:
Սեա, սևոյ, ոց կամ սև ի, ից. ա. 1. սև. 2. փոխանումությամբ՝ սև ձի:
Սեղանատր, ի, ագ. գ. դրամափոխ:
Սեպհական կամ **Սեփական**, **Սեփիական**, ի, ագ. ա. սեփական, հայրենի:
Սիգալ, ացայ կամ ացի. չ. հպարտանալ, մեծամտել, գոռոզաբալ:
Սիղդոբայ, **Սիղոբայ**, **Սիլոբայ**..., ի, ից. գ. վանկ, հնչյուն, տառ:
Սկայ, ի, ից. ա. գ. հսկա, քաջ:
Սկիզբն առնել՝ առնուլ՝ ունել. սկսել:
Սնար, մանավանդ՝ **Սնարք**, ի, ից. գ. 1. գլխավերև. 2. գլխատակ, ծոծրակ. 3. գլխատակի բարձ. 4. մանուկությամբ՝ լեռան գլուխը:
Սողոխ կամ **Սղոխ**, ի, ից. գ. մեղծ քամի:
Սորսորել, եցի. չ. 1. հոսել, թափվել. 2. ցրվել:
Սող, աղի, ից. ա. քիչ, նվազ, բարակ, նուրբ, կարճ: **Սող ինչ**. մի փոքր, փոքր-ինչ:
Սունատր, ի, ագ. գ. սվինավոր, սվին կրող:
Սպառ, ի սպառ գ. 1. սպառվելը, վերջանալը, վախճան. 2. վերջ. 3. մ. մինչև վերջ:

Սպառել, եցի. ն. 1. սպառել, վերջացնել. 2. ոչնչացնել, բնաջնջել:
Սպաս, ու, ուց. գ. 1. աման, զավսթ, սպասք, զարդ. 2. սեղան. 3. կերակուր. 4. պաշտոն, ծառայություն:
Սպասատրոյթին հարկանել՝ մագրոցանել. ծառայել, սպասարկել:
Սպարակիր. ա. գ. վահան կրող, վահանավոր:
Սպարափակ առնել. վահաններով փակել:
Սրացում, ոյ կամ ի, ոց. գ. ունեցվածք, սեփականություն:
Սրիպա, **Սրիպով**. մ. 1. շտապելով, փութով. 2. ստիպելով, հարկադրելով:
Սրիպել, եցի. ն. շտապեցնել:
Սրրաբերլաք, ի, ից. գ. գորավար, սպարապետ:
Սրրջանալ, ջացայ. չ. 1. զղջալ, 2. ետ քաշվել մի բանից. 3. սրտնեղվել:
Սրահակ, ի, ագ. գ. 1. փոքր սրահ. 2. սրահի վարագույր. 3. վարագույրով առանձնացված ներսի սենյակ. 4. հարսի առանձնասենյակ, ննջարան:
Սրակապան, ի, ագ. գ. նորել հարսների համար հատկացված ներսի սենյակ՝ բաժանված վարագույրով:
Սրրաթափ, ի, ից. ա. մ. 1. սիրտը կոտրած, սրտաբեկ, վիատված. 2. վախեցած, զարհուրած:
Սրրաթափումն. գ. սրտաբեկություն. վիատություն, զարհուրանք:
Սրրակաթ. ա. կարոտագին, սիրավատ, խանդակաթ:
Սրրի մրօք. սրտանց, հոժարությամբ:
Սրրմրել, եցի. չ. բարկանալ, զայրանալ:
Սրրմրոյթին. գ. բարկություն, զայրույթ:
Սփածանելի, լոյ, լեաց. գ. մեջքը կապելու լաթ կամ ձորձ. գոգնոց, դեմզակ, ծածկոց:

Վ

Վախճան, ի, ագ. գ. 1. վերջ, ավարտ. 2. մահ:
Վաղի, դուի, դուե. 1. գ. վաղվա օրը, ա-

ռավոտը. 2. մ. վաղը, առավոտյան:
Վաղին, ի վաղին, առ վաղի, ի վաղի անդր. վաղը, հաջորդ օրը:
Վաղվաղակի. մ. շուտով, իսկույն, անմիջապես, շուտավոյթ կերպով:
Վաղր, դեր, դերք. գ. կարճ սուր:
Վաղրատր, ի, աց. ա. վաղրով զինված:
Վայթել, եցի. ն. դուրս թափել, դատարկել:
Վայրապար. 1. մ. իզուր, գուր տեղը. 2. ա. փուչ, անիմաստ:
Վայրել, եցի. ն. ցած թափել, շաղ տալ, կր. ցած թափվել, ցրվել:
Վայր մի, առ վայր մի. մ. մի պահ, մի փոքր ժամանակ:
Վանք, նաց կամ նիջ կամ նուց. գ. բնակարան, օթևան, կացարան. 2. մեցանստան:
Վառել, եցի. **Վառել(իմ),** եցայ. ն. չ. 1. սպառազինել, սպառազինվել, նախապատրաստել կամ նախապատրաստվել պատերազմի. 2. զարդարել, զարդարվել:
Վասն. նխ. 1. մասին, վերաբերյալ. 2. համար. 3. պատճառով:
Վասն զի. շ. որովհետև. որպեսզի:
Վաստակ, ոյ, ոց և ի, առ. գ. 1. աշխատանք, ծառայություն, վաստակ, 2. հոգնություն. 3. տառապանք, չարչարանք. 4. շահ, աշխատանքի արդյունք. 5. ա. հոգնած:
Վաստակել, եցի և **Վաստակել(իմ),** եցայ. չ. 1. աշխատել, չարչարվել, տանջվել. 2. հոգնել:
Վաստափրք. սրափ, տաց. ա. վախկոտ, երկչոտ:
Վասթարել, եցի. ն. 1. թուլացնել, տկարացնել, ընկճել. 2. անարգել, նախաստել:
Վասրշուէր, ուիբի, րաց. ա. չար, անըզգամ, անօրեն, չարագործ:
Վարտել, եցի. ն. քշել, ցրել, բաժանել:
Վարզել(իմ), եցայ. չ. վազել, սլանալ, սուրալ:
Վարդապետություն. գ. 1. ուսուցանելը, սովորեցնելը. 2. ուսում, ուսուցչություն. 3. քարոզ. 4. վարդապետի պաշտոնը:

Վարել, եցի. ն. 1. վար ու ցանք անել, վարել. 2. տանել, քշել. 3. կառավարել, կարգ դնել. 4. խոթել, ներս հրել. 5. չ. կյանք վարել:
Վարք, րուց, րուք. գ. 1. կենցաղավարություն, գործունեություն. 2. գործածելը, գործածություն:
Վառաչ կամ Վազաչ, ի, ից կամ աց. ա. անառակ, ցանկասեր, վավաչոտ, տոփոտ:
Վերանալ, ացայ. չ. վեր ելնել, բարձրանալ:
Վերձանել, եցի. ն. կարողալ:
Վերջուրնել(իմ), չ. ետ քաշվել, ետ մնալ:
Վեզ, վիզի, աց. գ. վեճ, հակառակություն, կռիվ: **Ի վեզ գալ.** վիճել, հակառակել:
Վեմ, վիմի, աց. գ. կարծր քար, վեմ:
Վեք, վետք. գ. 1. մանր ալիք. 2. անցք, փոս:
Վիճակ, ի, աց. գ. 1. բախտ. 2. մեկին ընկած բաժին. 3. իշխանության տեղը, թեմ. 4. կալվածք, հող, արտ:
Վիրաս, ի, աց. գ. հոր, փոս:
Վիկույթին. գ. կախարդություն:
Վճարել, եցի. ն. **Վճարել(իմ),** եցայ. չ. 1. գլուխ բերել, կատարել, իրագործել, ավարտել, վերջացնել. 2. վախճանվել. 3. հատուցել:
Վճարումն, րման. գ. 1. վերջացնելը, ավարտելը, վերջ, ավարտ. 2. կյանքի վերջանալը, մահ:
Վճիռ հարանել. վճռել, վճիռ կայացնել:
Վճաս. ու, ուց կամ ի, ից. գ. 1. վճաս. 2. անիրավություն, հանցանք, չարիք:
Վշտամբեր, ա. 1. նեղության դիմացող. 2. վշտալի:
Վրանգել, եցի. ն. **Վրանգել(իմ),** եցայ. չ. վտանգի մեջ գցել, չարչարել, նեղել ընկնել, նեղել գցել:
Վրառան, ի, աց. գ. տարածություն չափ (մի նետընկեց):
Վրտել, եցի. ն. **Վրտել(իմ),** եցայ. չ. 1. տկարացնել, տկարանալ. 2. նվազեցնել, նվազել. 3. նեղել, նեղվել:
Վրիպել, եցի. **Վրիպել(իմ),** եցայ. չ. 1.

սխալվել, մոլորվել, շեղվել. 2. մեղանշել. 3. գրկվել:

Վրիպեցուցանել, ցուցի, ցո՛ւ. պք. մոլորեցնել, խաբել, գրկել:

Տ

Տագնապ, ի, աւ կամ ով. գ. 1. դժվար կացություն, հոգեկան անհանգիստ վիճակ. 2. շտապելը, խուճապ, իրարանցում, շփոթմունք. 3. նեղություն, աղետ

Տագնապաւ. մ. շտապ կերպով, անպարելով, խուճապահար:

Տագնապել(իմ), եցայ. չ. խուճապի մատնվել, շտապել:

Տագր կամ **Տայգր**, գեր. գ. տղամարդ ամուսնու եղբայրը:

Տախտ, ի, ից. գ. 1. քառ, նստարան, բազմոց. 2. գահ, գահույք:

Տածել, ծի կամ ծեցի. ն. խնամել, հոգ տանել, դարմանել:

Տակալին, **Տակալին և ս**. մ. դեռ, դեռևս, մինչև հիմա:

Տաղանդ կամ **Տաղանք**, ոյ, ոց կամ ի, աց. գ. արժաթ կամ ոսկի դրամի միավոր. քանքար (եբրայական):

Տաճար, ի, աց. գ. 1. տաճար, եկեղեցի. 2. կռատուն. 3. պալատ, տպարանք, արքունական սենյակ. 4. սեղանատուն. 5. խրախճանք, կերուխում:

Տաճիկ, ճկի, կաց. գ. ա. 1. արաբացի. 2. փխբ. արագավագ, արագընթաց (կենդանի):

Տանուպէր, տեառն, տեառք կամ տերանց. գ. 1. տան տերը՝ մեծավորը. 2. նահապետ, ցեղապետ:

Տաշտ, ի, ից. գ. 1. գավաթ, բաժակ, քաս. 2. տաշտ, կոնք:

Տաշտախիլ լինել(իմ). արմատախիլ լինել:

Տաչ, ոյ, ով. գ. ջերմություն, տաքություն:

Տապալ. մ. թավալվելով, տապալվելով:

Տար. ա. օտար, հեռու, հեռավոր:

Տարաբերել(իմ), եցայ. չ. 1. տատանվել, տարտբերվել, ալեկոծվել. 2. տարակուսել, վարանել:

Տարագ, ու, ուց կամ ոյ, ոց կամ ի, ից. գ. կերպ, եղանակ, ձև:

Տարածամ. 1. ա. անժամանակ. 2. գ. ոչ հարմար ժամանակ. 3. մ. ուշ կամ կանուխ, հանկարծակի:

Տարակաց. մ. հեռվից, հեռու կանգնած:

Տարակուսել(իմ), եցայ. չ. 1. ծանր՝ անելանելի կացության մեջ ընկնել, շվարել. 2. կասկածել, երկմտել, տարակուսել. 3. չարչարվել, տառապել:

Տարապարտ, **ի փարապարտ**. ա. մ. 1. անպետք, փուչ, սնուտի. 2. իզուր, զուր տեղը:

Տարապարտուց, **ի փարապարտուց**, մ. իզուր տեղը, իզուր:

Տեառնագրել, եցի. ն. երեսը խաչ հանել, խաչակնքել:

Տեղ, ոյ. գ. առատ անձրև:

Տեղի, ույ, դեաց, գ. տեղ, տեղը:

Տեսաորոշիւն. գ. տեսաորոշում:

Տեսիլ, սլեան, անց. գ. 1. տեսք, կերպարանք, երես, պատկեր. 2. տեսիլ, երազ. 3. տեսարան, հանդես. 4. տեսնելը, տեսանելի բաներ:

Տերունական, ի, աց. ա. աստվածային, սրբազան. սուրբ:

Տիւ, տուրնջեան. գ. ցերեկ:

Տիք, տիոց կամ տից. գ. հասակ, տարիք:

Տնանկ, ի, աց. ա. աղքատ, չքավոր:

Տնանկութիւն. գ. աղքատություն, չքավորություն:

Տոհմական, ի, աց. ա. 1. տոհմային, ցեղային. 2. ազգական, ազգակից. 3. ազնվական. 4. գ. առատ բերք, արդյունք. 5. շահ, օգուտ:

Տող, ի, ից. գ. շարք, կարգ:

Տոռն, ոին, ոունք, ոանց. գ. պարան, շըրթա, լար, կապ:

Յ

Յայգ¹, ոյ. գ. գիշեր:

Յայգ². մ. մինչև առավոտ: **Զցայգ**. մ. գիշերը, գիշերով:

Յանկ¹ կամ **Յանգ**, ոյ, ոց. գ. ցանկապատ, ցցապատ. ճյուղերից պատրաստված կամ կավաշեն պատ:

Յանկ², Յանկք. գ. գրքի գլուխներիցանկ՝ ցուցակ:

Յանկ³, Յանգ. մ. միշտ, մշտապես, շարունակ, անընդմեջ:

Յասնուլ, սեայ, սի՛ր, սուցեալ. չ. 1. սաստիկ բարկանալ, գայրանալ. 2. վրեժով՝ վրեժխնդրությամբ լցված. 3. նեղանալ, սրտնեղել:

Յելել, եցի, լեա՛. **Յելուլ,** ցելի. ցել. 1. պատռել, ճեղքել, ճղել:

Յիռ, ցռոյ կամ ու, ուց. գ. վայրի էջ:

Յիր ընդ ցիր լինել(իմ). ցրվել, ցրիվ գալ, ցիրուցան լինել:

Յուցանել, ցուցի, ցո՛ւյց. ն. 1. ցույց տալ. 2. ապացուցել. 3. անել. հասցնել. 4. հանդես բերել, դրսևորել:

Փ

Փախսպական առնել՝ արկանել՝ վարել՝ րալ. փախուստի մատնել, փախցնել, հալածել, քշել:

Փախսպական լինել՝ գնալ կամ երթալ՝ դառնալ՝ անկանիլ՝ դիմել. փախչել, փախուստ տալ, փախուստի դիմել, փախչելով մեկի մոտ կամ մի տեղ ապաստան գտնել:

Փախսպեայ, տե՛ի, ից. գ. փախստական, փախչող:

Փաղփաղել(իմ), եցայ. չ. փայլփլել, շողշողալ, պլպլալ:

Փաղփել(իմ), եցայ. տե՛ս **Փաղփաղել(իմ):**

Փայտ, ի, ից. գ. 1. փայտ, փայտանյութ. 2. ծառ, տունկ: **Փայտ ընկնուլ.** փայտի կտորներով վիճակ ձգել, չոփ գցել:

Փայտահար. ի, աց. 1. ա. գ. փայտ կամ ծառ կտրող (մարդ). 2. գ. կացին, փայտատ:

Փաշաման. գ. 1. գղջում. 2. վիշտ, փորձանք, չարիք:

Փարսպել, եցի. 1. ն. ցրել, հեռացնել, վերացնել. 2. չ. ցրվել, հեռանալ, վերանալ:

Փարել, եցի. ն. շուրջը պտույտ գործել, չորս կողմը պտտել, ման ածել:

Փարել(իմ), եցայ. չ. 1. փարվել, փաթաթվել, գրկախառնվել. 2. շրջել, ման գալ:

Փարշման, տե՛ս **Փաշաման:**

Փափկատուն. ա. փափկության մեջ սընված, փափուկ՝ հեշտ կյանքի սովոր. փափկակյաց, փափկակենցաղ, փափկատուն:

Փիլիկոն կամ **Փիլիկուան** ի. գ. պարաստիկ, բարբան, քարոնկեց պատերազմական մեքենա:

Փղձկալ, ացայ. **Փղձկել(իմ),** եցայ. չ. սիրտը հուզմունքով կամ դառնությամբ լցվել, լացակումնել, սիրտը փչել՝ լցվել:

Փշպիպան, տե՛ս **Փուշպիպան:**

Փոկ, ի, աց. գ. ծովային կաթնասուն կենդանի. փոկ, ծովաշուն:

Փող, ի, մանավանդ՝ **Փողք,** դից. գ. 1. վիզ, պարանոց. 2. կոկորդ:

Փողոպել, եցի. ն. վիզը՝ գլուխը կտրել, մորթել:

Փողոցամէջ, միջի. գ. փողոցի մեջտեղը. հրապարակ:

Փողփողել, եցի. ն. չ. 1. փայլեցնել, փայլփլել, շողշողալ. 2. ծածանել:

Փոյթ առնել կամ **ուռնել(իմ).** հոգ տանել, հոգալ, ջանալ:

Փոյթայ, ացայ, ա՛ կամ ացի՛ր. չ. 1. արագ անել, շտապել, աճապարել. 2. հոգալ, հոգ տանել, ուշադիր լինել:

Փոյթանակի. մ. շտապ, շտապ կերպով, շտապով:

Փուշպիպան, ի, աց. ա. գ. քիկնապահ, անճապահ (զինվոր, զինվորական):

Փսիրայ կամ **Փրիսայ,** ի, ից. գ. չորացած խոտ, չոր ճյուղեր:

Փքալ կամ **Փքանալ,** ացայ կամ ացի. ա՛ կամ ացի՛ր, ացեալ. չ. 1. օդով քամով լցվել, ոռչել. փխբ. հպարտանալ, գոռոզանալ, մեծամտել, հոխորտալ:

Ք

Քակել, եցի. ն. 1. քանդել, ավերել, կործանել, ոչնչացնել, փչացնել. 2. բաժանել, գատել. 3. քանդել, արձակել. 4. ցրել:

Քաղաքորմ, ոյ կամ ի. գ. 1. քաղաքը շրջափակող պատ, պարիսպ. պատնէշ. 2. պարսպի մեջ եղած տեղը՝ տարածությունը:

Քաղդէայ, դէի, ից. տն՝ս **Քաղէայ**:

Քաղել, եցի. ն. 1. քաղել, հավաքել, ժողովել. 2. դուրս քաշել, հանել, պոկել:

Քանգի. շ. որովհետև, քանի որ, այն պատճառով որ:

Քանքար, ի կամ ոյ կամ աց, ովք կամ օք. գ. արծաթ կամ ոսկի դրամի միավոր. տաղանդ (եբրայական):

Քաջ, ի, աց. ա. 1. ուժեղ, կտրիճ, անվեհեր, քաջ. 2. լավ, բարի, առաքինի, արժանավոր, երևելի, նշանավոր. 3. դյուցազն, հերոս. 4. մ. լավ, շատ, խիստ:

Քաջագանգուր. ա. գանգրահեր, խիստ գանգուր մագերով:

Քաջամարդիկ. ա. քաջ ռազմիկ, քաջարի՝ կտրիճ զինվոր:

Քաջընթացիկ. 1. ա. արագ վագող, արագավագ. 2. գ. սուրհանդակ:

Քառամանեակ, եկի, աց. գ. կանանց պարանոցի ականակուռ զարդ, գոհարագարդ մանյակ՝ վզնոց:

Քաղէայ, դէի, ից. գ. աստղահմա. աստղագուշակ, երագահան, մոգ:

Քէն, քինու. գ. դխ, դխակալություն, քինախնդրություն, վրեժխնդրության զգացում, ցասում, վրեժ:

Քէշ, ի, ից. գ. կրոն, աղանդ, հավատք. գրադաշտական կամ հին պարսկական կրոնը:

Քինախնդիր լինել կամ **էլանել**. վրեժխնդիր լինել, վրեժ լուծել:

Քիրսն, քրտան, տունք կամ տինք, տանց. գ. 1. քրտինք. 2. նմանությամբ՝ ծանր աշխատանք:

Քնածու, ի, աց. ա. քուն բերող, քնաբեր:

Քնահար, ի, աց. ա. քունը փախած՝

կտրված, անքնությունից տառապող, քնատ:

Քոյրաթի. գ. հորեղբոր կամ հորաքրոջ աղջիկ, քույր համարված, խորք քույր:

Քսիք, քսեաց. տն՝ս **Քսութին**:

Քսութին. գ. քսություն անելը, բանսարկություն, չարախոսություն, մատնություն, բանբասանք:

Քսարմնել, եցի. **Քսարմնել**(իմ), եցայ. չ. սարսափել, զարհուրել, սուկայ:

Օ

Օղիկ, օղկի կամ օղկան. գ. ոչխարի կամ գառան մորթոց մուշտակ:

Օծանել, օծի, օժ. ն. յուղ՝ ձեթ քսել, օծել:

Օծարել կամ **Օցարել**, եցի. ն. միմյանցից բաժանել, հեռացնել. չ. ուղիղ շավիղ դուրս գալ, շեղվել, խտտորվել:

Օճան, ի, ա, ից. գ. 1. օգնություն, աջակցություն, օժանդակություն, նպաստ. 2. բարիք, երախտիք:

Օշնան, ի. գ. օճառ. նաև՝ մեխակազգիների ընտանիքին պատկանող բույս, որի արմատը փրփրող ու մաքրող հատկություն ունենալու պատճառով գործածվել է որպես օճառ, օճառախոտ:

Օրէն, օրինի, մանավանդ՝ **Օրէնք**, օրինաց. գ. 1. կարգ, կանոն, օրենք. 2. կրոն, հավատք, ավանդություն. 3. իրավունք, պատվիրան. 4. (սուրբ) հաղորդություն. 5. օրենսգիրք. 6. գավառ, նահանգ: **Օրէն է**. եք. արժան է, վայել է, օրենք է, սովորություն է:

Օրինակ զայս, գորինակ զայս, զայս օրինակ. այս օրինակով, այս ձևով, այս կերպ, այսպէս:

Օրինակ իմն. 1. որպէս թե, իբրև թե. 2. իբրև՝ որպէս օրինակ, օրինակի

համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջաբան 3
Համառոտագրություններ 4

ԴԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

1. Գրաբարի այբուբենը, հնչյունների արտասանությունը և գրությունը 5
2. Հնչյունափոխություն 8

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. խոնարհում
ԴԱՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

1. Դերբայներ 10
2. Փոխանցումներ բայերի մեջ 12
3. Բայի եղանակներն ու ժամանակները 13
4. Ներկայի հիմքը և նրանից կազմվող ժամանակները 13
5. Կրավորականի կազմությունը ներկայի հիմքից կազմվող ժամանակներում 15

ԴԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

Ներկա 15

ԴԱՍ ՉՈՐՐՈՐԴ

Անցյալ անկատար 18

ԴԱՍ ԿՆՆԳԵՐՈՐԴ

Առաջին ապառնի 21

ԴԱՍ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Արգելական հրամայական 24

ԴԱՍ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

1. Անցյալ կատարյալի հիմքը և նրանից կազմվող ժամանակները 26
2. Խոնարհման տիպերն անցյալ կատարյալի հիմքից կազմվող ժամանակներում 27

ԴԱՍ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Անցյալ կատարյալ 30

ԴԱՍ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Երկրորդ ապառնի 34

ԴԱՍ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ

Բուն հրամայական (հրամայական եղանակի ներկա) 37

ԴԱՍ ՏԱՄՆՄԵԿԵՐՈՐԴ

Հորդորական հրամայական (հրամայական եղանակի ապառնի) 41

ԴԱՍ ՏԱՄՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

1. Անցյալ դերբայ	44
2. Ենթակայական դերբայ	45
3. Ժխտական խոնարհում	45

Բ. հոլովում

ԴԱՍ ՏԱՄՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ

Անվանական հոլովում	47
1. Պարզ և խառն հոլովում	48
2. Արտաքին և ներքին թեքում	48
3. Հոլովների կազմությունը	48
4. Դիտողություններ գոյական և ածական անունների հոլովման վերաբերյալ	55

Գոյական անունների հոլովումը

ԴԱՍ ՏԱՄՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ

1. Պարզ հոլովումներ

Ա արտաքին հոլովում	56
Ա ներքին հոլովում	59

ԴԱՍ ՏԱՄՆՆԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ե հոլովում	64
Ի հոլովում	67

ԴԱՍ ՏԱՄՆՎԵՅԵՐՈՐԴ

Ո հոլովում	71
Ու հոլովում	74

2. Խառն հոլովումներ

ԴԱՍ ՏԱՄՆՅՈԹԵՐՈՐԴ

Ի-Ա արտաքին հոլովում	78
Ի-Ա ներքին հոլովում	81
Ո-Ա հոլովում	85

ԴԱՍ ՏԱՄՆՈՒԹԵՐՈՐԴ

Անկանոն հոլովումներ	89
Համանուն բառերի հոլովումը	93

ԴԱՍ ՏԱՄՆԻՆՆԵՐՈՐԴ

Դերբայների հոլովումը և գործածությունը	95
---------------------------------------	----

ԴԱՍ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ

Դերանվանական հոլովում	99
Անձնական դերանուններ	99

ԴԱՍ ՔՍԱՆՄԵԿԵՐՈՐԴ

Ցուցական դերանուններ	104
----------------------	-----

ԴԱՍ ՔՍԱՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

Ստացական դերանուններ	113
----------------------	-----

Փոխադարձ դերանուններ	115
ԴԱՍ ՔՍԱՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ	
Հարցական-հարաբերական դերանուններ	117
ԴԱՍ ՔՍԱՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ	
Անորոշ դերանուններ	120
ԴԱՍ ՔՍԱՆՆԻՆԳԵՐՈՐԴ	
Որոշյալ դերանուններ	129
Դերանվանական մակբայներ	132
ԴԱՍ ՔՍԱՆՎԵՅԵՐՈՐԴ	
Ածական անունները և նրանց հոլովումը	136
Ածականների գործածությունը գոյական անունների հետ	138
Վերացականը թանձրացականի փոխարեն	140
ԴԱՍ ՔՍԱՆՅՈՒԹԵՐՈՐԴ	
Թվական անուն	142
Քանակական թվականները և նրանց հոլովումը	142
Դասական թվականները և նրանց հոլովումը	144
Անձնեական թվականները և նրանց հոլովումը	145
Թվականների գործածությունը գոյական անունների հետ	145
ԴԱՍ ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ	
Պատճառական բայեր	150
ԴԱՍ ՔՍԱՆԻՆԵՐՈՐԴ	
Անկանոն բայեր	154
ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆԵՐՈՐԴ	
Պակասավոր բայեր	160
Պակասավոր բայերի գործածությունը	161
Եղանակիչ բայեր	163
ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԴ	
Բաղադրյալ ժամանակներ	167
ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՈՒԹԵՐՈՐԴ	
Մակբայ	173
ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ	
Շաղկապ	180
Չայնարկություն	181
ՇԱՐԱՎՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ	
ԴԱՍ ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ	
1. Շարադասություն	185
2. Համաձայնություն	186
3. Հոլովների գործածությունը	187

ԴԱՏ ԵՐԵՍՈՒՆՆԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հողեր 191
Որ հարաբերական դերամունդ 196

ԴԱՏ ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ

Նախդիրներ 199
Առ 200

ԴԱՏ ԵՐԵՍՈՒՆՅՈՑԵՐՈՐԴ

Ձ 205

ԴԱՏ ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ

Ի(Յ) 210

ԴԱՏ ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ

Ընդ 214
Ըստ 218
Յ 218

ԴԱՏ ԲԱՌԱՍՈՒՆԵՐՈՐԴ

Նախադրություններ 221
Հայցական խնդրով նախադրություններ 221
Սեռական խնդրով նախադրություններ 222
Բացառական խնդրով նախադրություններ 223
Գործիական խնդրով նախադրություններ 223

ԳՐԱԲԱՐԻ ՆԱՏՆՏԻՐ

Կորին (5-րդ դ.), Վարք Մաշտոցի (Հատուածք) 226
Փաստոս Բիզանդ (5-րդ դ.), Պատմութիւն Հայոց (Հատուած) 229
Եզնիկ Կողբացի (5-րդ դ.), Եղծ Աղանդոց (Հատուածք) 233
Ագաթանգեղոս (5-րդ դ.), Պատմութիւն Հայոց (Հատուածք) 238
Մովսէս Խորենացի (5-րդ դ.), Պատմութիւն Հայոց (Հատուած) 243
Եղիշէ (5-րդ դ.), Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին (Հատուած) 245
Գազար Փարպեցի (5-րդ դ.), Պատմութիւն Հայոց (Հատուածք) 248
Շարականք 251
Յովհան Մամիկոնեան (7-րդ դ.), Պատմութիւն Տարօնյ (Հատուած) 252
Մեբէոս (7-րդ դ.), Պատմութիւն (Հատուած) 255
Դետնդ (8-րդ դ.), Պատմութիւն (Հատուած) 258
Գրիգոր Նարեկացի (10-րդ դ.), Մատեան ողբերգութեան (Հատուածք) 261
Արիստակէս Լաստիվերցի (11-րդ դ.), Պատմութիւն (Հատուած) 263
Մյիքայր Գոշ (12-13-րդ դդ.), Առակք 267
ԲԱՌԱՐԱՆ 269

**Նենրիկ Միսակի Ավերիսյան
Ռուբեն Սերոբի Ղազարյան**

ԳՐԱԲԱՐԻ ՁԵՌՆԱՐԿ

Հրատարակության է ներկայացրել
համալսարանի հայոց լեզվի պատմության ամբիոնը

Տեխնիկական խմբագիր՝ Վ. Ջ. ԲՂՈՅԱՆ
Համակարգչային ձևավորումը՝ Ն. Ս. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Հանձնված է շարվածքի 10. 09. 2001 թ.: Ստորագրված է տպագրության 15. 09. 2003 թ.: Չափեր 60x84 1/16: Թուղթ տպ. N 2: Տպագրության եղանակը «Օֆսեթ»: Հրատարակչական 17,0 մամուլ: Տպագրական 18,75 մամուլ=17,44 պայմանական մամուլի: Տպաքանակ 1000: Պատվեր՝ 72:

Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, Ա. Մամուկյան փ. N 1

Երևանի համալսարանի տպարան, Երևան, Աբովյան փ. N 52